

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ, ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ & ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

Διπλωματική Εργασία

Ο Ρωσοουκρανικός Πόλεμος: Οι γεωπολιτικές, οικονομικές και ενεργειακές του όψεις από την έναρξή του έως σήμερα

Νέστωρ-Νικόλαος Κούσκος

A. M.: ΜΘ24017

Επιβλέπων καθηγητής: κ. Ευαγόρου Ευαγόρας

Πρόλογος - Ευχαριστίες

Το έργο που εκπονήθηκε και παρουσιάζεται στην υποβαλλόμενη διπλωματική εργασία είναι αποκλειστικά δικό μου. Όποιες πληροφορίες και υλικό που περιέχονται έχουν αντληθεί από άλλες πηγές, έχουν καταλλήλως αναφερθεί στην παρούσα διπλωματική εργασία. Επιπλέον, τελώ εν γνώσει του γεγονότος ότι σε περίπτωση διαπίστωσης πως δεν συντρέχουν τα όσα βεβαιώνονται εκ μέρους μου, ο τίτλος μου αφαιρείται αμέσως και ανά πάσα στιγμή. Θα ήθελα να τονίσω ότι τα στοιχεία στην εργασία μου αυτήν τα επεξεργάστηκα με όσον το δυνατόν μεγαλύτερη συνέπεια και ακρίβεια, στηριζόμενος σε αρχές και κανόνες του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας, όπως ορίζεται εξάλλου και από την ακαδημαϊκή δεοντολογία. Η επιλογή του συγκεκριμένου θέματος σχετιζόταν και με την καταγωγή που έχω από πλευράς συγγενών μου από την μια εμπόλεμη χώρα, την Ουκρανία, γι' αυτό και η συγγραφή αυτής της εργασίας αποτέλεσε για μένα την ευκαιρία να εξειδικευτώ περαιτέρω στα κρίσιμα ζητήματα του ρωσοουκρανικού πολέμου. Ουσιαστικά, χωρίς να έχω εγώ ο ίδιος κάποια βιοματική εμπειρία με αυτό το ζήτημα, το ενδιαφέρον που έχω για τον τόπο αυτόν, όσον αφορά την ενημέρωση και την ευαισθητοποίηση πάνω στις εξελίξεις που λαμβάνουν χώρα σε αυτόν, με ώθησαν στην επιλογή του συγκεκριμένου θέματος.

Θα ήθελα, επίσης, να ευχαριστήσω τους συμφοιτητές και την οικογένειά μου, που με στήριξαν πάνω στους κόπους που κατέβαλα καθ' όλη την διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών, καθώς και τον καθηγητή, τον κ. Ευαγόρου, για την πολύτιμη βοήθεια, τις συζητήσεις, τις συμβουλές και την καθοδήγηση που μου προσέφερε από την επιλογή έως την τελική σύνταξη της διπλωματικής μου εργασίας. Γενικότερα, έχω να τονίσω ότι ο κύκλος των ανθρώπων, τον οποίο συνάντησα σε αυτό το όμορφο ταξίδι, συνέβαλε σε σημαντικό βαθμό στην βελτίωση και διεύρυνση της κριτικής μου σκέψης, σχετικά με το

κομμάτι των διεθνών σχέσεων, κάτι το οποίο μπορεί να αποτελέσει για μένα ένα εφόδιο για την εξέλιξη της μελλοντικής και επαγγελματικής μου πορείας.

Preface-acknowledgements

The intellectual work fulfilled and submitted based on the delivered master thesis is entirely my own intellectual work. Appropriate credit has been given in this diploma thesis regarding any information and material included in it that have been derived from other sources. I am also fully aware that any misrepresentation within this thesis may at any time result in immediate revocation of the degree title. I would like to emphasize that I have processed the data in this work as consistently and accurately as possible, relying on all the principles and rules governed by the law of intellectual property, as also defined by academic ethics. The choice of my specific topic was also related to my origin from one of the countries at war, Ukraine, which is why writing this work was an opportunity for me to specialize further in the critical issues of the Russian-Ukrainian war. Essentially, without having any personal experience with this issue, the interest I have for the place from which I have family roots, in terms of information and awareness of the developments taking place there, prompted me to choose this specific topic.

I would also like to thank my fellow students and my family, who supported me in the efforts I made throughout my postgraduate studies, as well as my supervising professor, Mr. Evaghorou, for the valuable help, discussions, advice and guidance he offered me from the selection to the final writing of my thesis. More generally, I must emphasize that the circle of people I met on this beautiful journey contributed significantly to the improvement and broadening of my critical thinking with regard to the field of international relations, something which can be for me a resource for the development of my future and professional career.

Πίνακας περιεχομένων

Περίληψη.....8

Κεφάλαιο 1: Εισαγωγή.....10

Κεφάλαιο 2: Το ιστορικό υπόβαθρο της κρίσης στην Ουκρανία.....12

2.1. Η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης και η ανεξαρτητοποίηση της Ουκρανίας.....12

2.2. Η ένταξη των πρώην σοβιετικών δημοκρατιών στο NATO και η ρωσική αντίδραση.....14

2.3. Η πορτοκαλί επανάσταση και οι εσωτερικές αντιθέσεις στην Ουκρανία.....15

Κεφάλαιο 3: Η ρωσο-ουκρανική σύγκρουση και οι στρατιωτικές επιχειρήσεις.....17

3.1. Η προσάρτηση της Κριμαίας το 2014 και η έναρξη του πολέμου στο Ντονμπάς.....17

3.2. Η πλήρης εισβολή της Ρωσίας το 2022 και η εξέλιξη του πολέμου.....18

3.3. Οι διεθνείς αντιδράσεις και η στήριξη της Ουκρανίας από τη Δύση.....	20
---	----

Κεφάλαιο 4: Οι επιπτώσεις του πολέμου στην παγκόσμια οικονομία.....22

4.1. Οι κυρώσεις κατά της Ρωσίας και οι συνέπειές τους.....	22
---	----

4.2. Η ενεργειακή κρίση και η εκτίναξη των τιμών.....	23
---	----

4.3. Η αναταραχή των αγορών τροφίμων και των εφοδιαστικών αλυσίδων.....	25
---	----

4.4. Οι πληθωριστικές πιέσεις και ο κίνδυνος ύφεσης.....	26
--	----

Κεφάλαιο 5: Η επίδραση του πολέμου στον ενεργειακό τομέα.....28

5.1. Ο ρόλος της Ρωσίας στην παγκόσμια ενεργειακή αγορά.....	28
--	----

5.2. Η Ευρωπαϊκή ενεργειακή εξάρτηση από τη Ρωσία και οι προσπάθειες απεξάρτησης.....	29
---	----

5.3. Η στροφή προς ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και η επιτάχυνση της πράσινης μετάβασης.....	31
---	----

5.4. Οι επιπτώσεις στις αγορές πετρελαίου και φυσικού αερίου.....	33
---	----

Κεφάλαιο 6: Η στάση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των Ηνωμένων Πολιτειών.....34

6.1. Η ευρωπαϊκή πολιτική απέναντι στη Ρωσία και η στήριξη της Ουκρανίας...	34
---	----

6.2. Η αμερικανική εξωτερική πολιτική και ο στρατηγικός στόχος ανάσχεσης της Ρωσίας.....	36
6.3. Οι διαφορές και οι συγκλίσεις μεταξύ ΗΠΑ και Ε.Ε.....	38

Κεφάλαιο 7: Οι γεωπολιτικές ανακατατάξεις και η νέα διεθνής τάξη.....40

7.1. Οι σχέσεις Ρωσίας – Κίνας και η ανάδυση ενός πολυπολικού κόσμου.....	40
7.2. Η ενίσχυση του ρόλου του NATO και η αλλαγή στρατηγικών προτεραιοτήτων.....	41
7.3. Η κρίση αξιοπιστίας του ΟΗΕ και των διεθνών οργανισμών.....	43

Κεφάλαιο 8: Οι διεθνείς αντιδράσεις και η στάση επιμέρους κρατών.....45

8.1. Η στάση των αναδυόμενων δυνάμεων και ο ρόλος των BRICS.....	45
8.2. Οι περιφερειακές δυνάμεις και η στάση τους απέναντι στη Ρωσία.....	46
8.3. Η ουδετερότητα ορισμένων κρατών και οι λόγοι πίσω από αυτήν.....	48

Κεφάλαιο 9: Η επίδραση του πολέμου στις διεθνείς αξίες και στο κράτος δικαίου.....50

9.1. Η παραβίαση του διεθνούς δικαίου και των αρχών της κυριαρχίας.....	50
---	----

9.2. Οι επιπτώσεις στα ανθρώπινα δικαιώματα και στις ανθρωπιστικές αξίες.....	51
9.3. Η κρίση εμπιστοσύνης στους διεθνείς θεσμούς και τις φιλελεύθερες αξίες.....	53

Κεφάλαιο 10: Οι μακροπρόθεσμες συνέπειες του πολέμου και τα πιθανά σενάρια εξέλιξης.....

10.1. Οι επιπτώσεις στην παγκόσμια ασφάλεια και οι νέες ισορροπίες ισχύος.....	54
10.2. Οι οικονομικές και ενεργειακές συνέπειες σε βάθος χρόνου.....	55
10.3. Τα πιθανά σενάρια εξέλιξης της σύγκρουσης και οι προοπτικές ειρήνης.....	57

Κεφάλαιο 11: Συμπεράσματα.....

11.1. Η νέα γεωπολιτική πραγματικότητα στην Ευρώπη και στον κόσμο.....	59
11.2. Η αναμέτρηση ιδεολογιών και η κρίση του διεθνούς φιλελευθερισμού.....	60
11.3. Η σημασία της διεθνούς αλληλεγγύης και της πολυμερούς συνεργασίας.....	62

Βιβλιογραφία-Παραπομπές.....

Περίληψη

Η παρούσα μελέτη εστιάζει στα αίτια και τις αφορμές, καθώς και στις επιπτώσεις που είχε ο ρωσοουκρανικός πόλεμος σε διεθνές επίπεδο, ο οποίος ξεκίνησε στις 24 Φεβρουαρίου 2022, με την ρωσική εισβολή στην Ουκρανία. Σύμφωνα με την ρεαλιστική προσέγγιση, αυτό που συνετέλεσε στην έναρξη του πολέμου ήταν η επέκταση του NATO προς την Ανατολή και συγκεκριμένα προς την Ουκρανία, κάτι το οποίο θα συνιστούσε καίρια απειλή για την εθνική ασφάλεια της Ρωσίας. Πιο συγκεκριμένα, στα πρώτα κεφάλαια αναλύεται η ιστορική και γεωπολιτική κρίση, εστιάζοντας στις πολιτικές διεργασίες που οδήγησαν την Ουκρανία στην αναζήτηση ενσωμάτωσης στους θεσμούς της Δύσης, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση και το NATO, προκαλώντας έντονη ανησυχία στη Μόσχα. Η συγκεκριμένη εργασία περιγράφει τα στάδια της στρατιωτικής σύγκρουσης, τη δυναμική των επιθετικών ενεργειών της Ρωσίας και τις αντίστοιχες κυρώσεις και πολιτικές απαντήσεις από την πλευρά της Δύσης. Εξετάζεται παράλληλα ο ρόλος των Ηνωμένων Πολιτειών, της Ευρωπαϊκής Ένωσης και άλλων δυτικών δυνάμεων για την υποστήριξη της Ουκρανίας, τόσο σε στρατιωτικό όσο και σε διπλωματικό επίπεδο. Επίσης, σημαντική κρίνεται και η ανάλυση των οικονομικών και ενεργειακών επιπτώσεων που έχουν προκύψει παγκοσμίως. Η εργασία αυτή βασίζεται και στην ανάλυση των μηχανισμών διεθνούς διπλωματίας, τον ρόλο του ΟΗΕ, καθώς και στις προσπάθειες για ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις, που έχουν αποδειχθεί πρόκληση, λόγω των αντίθετων στρατηγικών συμφερόντων. Τέλος, εξετάζει τις μακροπρόθεσμες επιπτώσεις στις σχέσεις Ανατολής-Δύσης, τη μετατόπιση ισχύος και την προοπτική ασφάλειας στην ευρωπαϊκή ήπειρο και την αναζήτηση νέων διαύλων επικοινωνίας και συνεργασίας σε ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο γεωπολιτικό πεδίο. Σε γενικές γραμμές, η παρούσα εργασία προσφέρει βαθιά κατανόηση των συγκρούσεων που συνδέονται με τα εθνικά συμφέροντα, τις γεωστρατηγικές επιδιώξεις και την επιτάχυνση της κλιμάκωσης μεταξύ αυτών των δύο μεγάλων γεωπολιτικών δυνάμεων, φωτίζοντας ταυτόχρονα τη δυναμική του σύγχρονου διεθνούς συστήματος ασφαλείας.

Summary

This study focuses on the causes and triggers, as well as the international consequences of the Russo-Ukrainian war, which began on February 24, 2022, with the Russian invasion of Ukraine. What essentially contributed decisively to the war was the expansion of NATO towards the East and specifically towards Ukraine, which would constitute a key threat to Russia's national security. More specifically, the first chapters analyze the historical and geopolitical crisis, focusing on the political processes that led Ukraine to seek integration with Western institutions, such as the European Union and NATO, causing strong concern in Moscow. This work describes the stages of the military conflict, the dynamics of Russia's aggressive actions and the corresponding sanctions and political responses from the West. The role of the United States, the European Union and other Western powers in supporting Ukraine, both militarily and diplomatically, is also examined. The analysis of the economic and energy impacts that have arisen worldwide from this war is also considered important. This work is also based on the mechanisms of international diplomacy, the role of the UN, as well as on the efforts for peace negotiations, which have proven challenging due to the opposing strategic interests. Finally, it examines the long-term implications for East-West relations, the shifting balance of power and the security perspective on the European continent and the search for new channels of communication and cooperation in a constantly changing geopolitical field. Overall, this paper offers a deep understanding of the conflicts linked to national interests, geostrategic pursuits, and the acceleration of escalation between these two major geopolitical powers, while illuminating the dynamics of the contemporary international security system.

Λέξεις-κλειδιά

Ρωσοουκρανικός πόλεμος, επέκταση NATO, γεωπολιτική κρίση, δυτικές κυρώσεις, οικονομικές-ενεργειακές επιπτώσεις, διεθνής διπλωματία

Key-words

Russo-Ukrainian war, NATO expansion, geopolitical crisis, western sanctions, economic and energy impacts, international diplomacy

Κεφάλαιο 1: Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία εξετάζει τον ρωσοουκρανικό πόλεμο ως ένα σύνθετο γεωπολιτικό φαινόμενο, το οποίο δεν περιορίζεται μόνο στη στρατιωτική αντιπαράθεση μεταξύ δύο κρατών, αλλά επηρεάζει σε βάθος τη δομή και τη λειτουργία του σύγχρονου διεθνούς συστήματος. Η σύγκρουση που ξεκίνησε στις 24 Φεβρουαρίου 2022 αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα γεγονότα της σύγχρονης διεθνούς πολιτικής, καθώς επανέφερε στο προσκήνιο ζητήματα ισχύος, ασφάλειας και γεωπολιτικού ανταγωνισμού, τα οποία θεωρούνταν σε σημαντικό βαθμό περιορισμένα μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου (Freedman, 2022 / Kofman και Lee, 2022). Παράλληλα, η ένταση μεταξύ Ρωσίας και Δύσης αποτυπώνει τη μετάβαση από ένα σχετικά σταθερό διεθνές περιβάλλον σε ένα περισσότερο αβέβαιο και ανταγωνιστικό σύστημα, στο οποίο οι μεγάλες δυνάμεις επιδιώκουν την αναδιαμόρφωση των ισορροπιών ισχύος (Hill, 2022 / Ikenberry, 2022).

Αυτό που καθιστά τη συγκεκριμένη σύγκρουση ιδιαίτερα σημαντική είναι το γεγονός ότι δεν μπορεί να ερμηνευθεί ως ένα μεμονωμένο γεγονός, αλλά ως αποτέλεσμα μιας μακράς ιστορικής και γεωπολιτικής διαδικασίας. Η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, η διεύρυνση του NATO προς την Ανατολική Ευρώπη, οι πολιτικές εξελίξεις στην Ουκρανία μετά το 2014 και η αντίληψη της Ρωσίας για την ασφάλεια και τη γεωπολιτική της θέση συνιστούν βασικούς παράγοντες που συνέβαλαν στη διαμόρφωση του σημερινού περιβάλλοντος έντασης (Sakwa, 2015 / Plokhy, 2023). Επομένως, η κατανόηση του πολέμου απαιτεί μια πολυδιάστατη προσέγγιση, η οποία λαμβάνει υπόψη ιστορικούς, στρατηγικούς, πολιτικούς και οικονομικούς παράγοντες (Charap και Colton, 2022 / Allison, 2023).

Στο πλαίσιο αυτό, το βασικό ερευνητικό ερώτημα της εργασίας διαμορφώνεται ως εξής: ποιοι είναι οι κύριοι γεωπολιτικοί, οικονομικοί και στρατηγικοί παράγοντες που οδήγησαν στον ρωσοουκρανικό πόλεμο και με ποιον τρόπο η σύγκρουση αυτή επηρεάζει τη σύγχρονη διεθνή τάξη; Το ερώτημα αυτό δεν περιορίζεται μόνο στην αναζήτηση των αιτιών της σύγκρουσης, αλλά επεκτείνεται και στην ανάλυση των συνεπειών της, τόσο σε περιφερειακό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο. Πιο συγκεκριμένα, η εργασία επιδιώκει να εξετάσει σε ποιο βαθμό η διεύρυνση του NATO επηρέασε τη ρωσική στρατηγική, πώς διαμορφώθηκαν οι διεθνείς αντιδράσεις και ποιες είναι οι μακροπρόθεσμες επιπτώσεις του πολέμου στην παγκόσμια ασφάλεια, οικονομία και ενεργειακή σταθερότητα (Mearsheimer, 2022 / Nye, 2022 / Kofman και Kendall-Taylor, 2023).

Με βάση τα παραπάνω, καθίσταται αναγκαίο να αποσαφηνιστούν τόσο το ερευνητικό πλαίσιο όσο και η μεθοδολογική προσέγγιση της παρούσας μελέτης. Η εργασία εστιάζει στη διερεύνηση των επιπτώσεων του ρωσοουκρανικού πολέμου στη διαμόρφωση της σύγχρονης διεθνούς τάξης και των γεωπολιτικών ισορροπιών. Ειδικότερα, εξετάζεται κατά πόσο η σύγκρουση λειτουργεί ως καταλύτης για τη μετάβαση προς ένα περισσότερο πολυπολικό και ασταθές διεθνές σύστημα. Για την προσέγγιση του ζητήματος αξιοποιείται ποιοτική μεθοδολογία, βασισμένη στη χρήση δευτερογενών πηγών και σύγχρονης επιστημονικής βιβλιογραφίας. Παράλληλα, γίνεται χρήση θεωρητικών προσεγγίσεων των διεθνών σχέσεων, όπως ο ρεαλισμός και η θεωρία της ισορροπίας ισχύος, οι οποίες συμβάλλουν στην ερμηνεία της συμπεριφοράς των κρατών σε συνθήκες ανταγωνισμού και ανασφάλειας (Buzan και Wæver, 2003/ Walt, 2023).

Η μεθοδολογία που ακολουθείται βασίζεται κυρίως στην ποιοτική ανάλυση ακαδημαϊκών μελετών, βιβλίων, επιστημονικών άρθρων και εκθέσεων διεθνών οργανισμών. Η επιλογή αυτής της προσέγγισης θεωρείται κατάλληλη, καθώς επιτρέπει τη σύνθεση διαφορετικών θεωρητικών και εμπειρικών προσεγγίσεων, συμβάλλοντας στην κατανόηση της πολυπλοκότητας του φαινομένου (Tooze, 2022). Παράλληλα, η αξιοποίηση εκθέσεων από οργανισμούς όπως το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, η Παγκόσμια Τράπεζα, ο Διεθνής Οργανισμός Ενέργειας και ο ΟΟΣΑ παρέχει τη δυνατότητα ανάλυσης των οικονομικών και ενεργειακών επιπτώσεων του πολέμου με μεγαλύτερη αξιοπιστία και τεκμηρίωση (IMF, 2024 / World Bank, 2024 / IEA, 2024 / OECD, 2024).

Επιπλέον, η εργασία υιοθετεί θεωρητικό πλαίσιο που αντλεί στοιχεία κυρίως από τον ρεαλισμό στις διεθνείς σχέσεις, ο οποίος δίνει έμφαση στην έννοια της ισχύος, της ασφάλειας και των εθνικών συμφερόντων ως βασικών παραγόντων που καθορίζουν τη συμπεριφορά των κρατών (Mearsheimer, 2014). Μέσα από αυτή την οπτική, η σύγκρουση στην Ουκρανία μπορεί να ιδωθεί ως αποτέλεσμα της επιδίωξης των μεγάλων δυνάμεων να διατηρήσουν ή να ενισχύσουν τη θέση τους στο διεθνές σύστημα (Walt, 1987). Ωστόσο, η ανάλυση δεν περιορίζεται αποκλειστικά σε μία θεωρητική προσέγγιση, αλλά επιχειρεί να ενσωματώσει και στοιχεία από ευρύτερες γεωπολιτικές και οικονομικές προσεγγίσεις, προκειμένου να αποδοθεί πληρέστερα η πολυδιάστατη φύση της σύγκρουσης (Allison, 2023 / Åslund, 2023).

Ένα ακόμη σημαντικό στοιχείο της εργασίας είναι η προσπάθεια υπέρβασης της απλής περιγραφής των γεγονότων, η οποία συχνά χαρακτηρίζει την ανάλυση γεωπολιτικών συγκρούσεων. Αντίθετα, δίνεται έμφαση στην ερμηνεία των εξελίξεων και στην ανάδειξη των βαθύτερων αιτιών και συνεπειών του πολέμου. Αυτό σημαίνει ότι η εργασία δεν περιορίζεται στην καταγραφή των στρατιωτικών επιχειρήσεων ή των πολιτικών εξελίξεων, αλλά επιχειρεί να εξετάσει το ευρύτερο γεωπολιτικό και οικονομικό πλαίσιο μέσα στο οποίο αυτές λαμβάνουν χώρα (Sakwa, 2015 / Applebaum, 2022).

Παράλληλα, ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στην ανάλυση των οικονομικών και ενεργειακών επιπτώσεων του πολέμου, καθώς οι συνέπειες αυτές επηρεάζουν άμεσα τη λειτουργία της παγκόσμιας οικονομίας και τη σταθερότητα των διεθνών αγορών. Η αύξηση των τιμών της ενέργειας, οι διαταραχές στις εφοδιαστικές αλυσίδες και οι πληθωριστικές πιέσεις αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα του τρόπου με τον οποίο μια γεωπολιτική σύγκρουση μπορεί να επηρεάσει την καθημερινή ζωή των πολιτών σε παγκόσμιο επίπεδο (IMF, 2024 / World Bank, 2024 / IEA, 2024).

Τέλος, η δομή της εργασίας έχει διαμορφωθεί με τέτοιο τρόπο ώστε να επιτρέπει τη σταδιακή και ολοκληρωμένη προσέγγιση του θέματος. Αρχικά παρουσιάζεται το ιστορικό υπόβαθρο της κρίσης, στη συνέχεια αναλύεται η εξέλιξη της σύγκρουσης και οι διεθνείς αντιδράσεις, ενώ στα επόμενα κεφάλαια εξετάζονται οι οικονομικές, ενεργειακές και γεωπολιτικές επιπτώσεις του πολέμου. Η εργασία ολοκληρώνεται με την παρουσίαση των μακροπρόθεσμων συνεπειών της σύγκρουσης και των πιθανών σεναρίων εξέλιξης της διεθνούς τάξης, καθώς και με τη διατύπωση συμπερασμάτων που συνοψίζουν τα βασικά ευρήματα της ανάλυσης (UNCTAD, 2023).

Συνολικά, η παρούσα μελέτη επιχειρεί να συμβάλει στην κατανόηση ενός από τα πιο σύνθετα και κρίσιμα ζητήματα της σύγχρονης διεθνούς πολιτικής, αναδεικνύοντας τόσο τις αιτίες όσο και τις συνέπειες της σύγκρουσης. Μέσα από αυτή την προσέγγιση, καθίσταται σαφές ότι ο ρωσοουκρανικός πόλεμος δεν αποτελεί μόνο μια περιφερειακή κρίση, αλλά ένα γεγονός που επηρεάζει καθοριστικά τη διαμόρφωση της νέας διεθνούς τάξης (IEA, 2024 / CFR, 2024).

Κεφάλαιο 2: Το ιστορικό υπόβαθρο της κρίσης στην Ουκρανία

2.1 Η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης και η ανεξαρτητοποίηση της Ουκρανίας

Η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης το 1991 αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα γεγονότα της σύγχρονης διεθνούς ιστορίας, καθώς σηματοδότησε τη μετάβαση από ένα διπολικό σύστημα ισχύος σε ένα νέο και περισσότερο ρευστό διεθνές περιβάλλον. Στο πλαίσιο αυτό, η ανεξαρτητοποίηση της Ουκρανίας δεν μπορεί να θεωρηθεί απλώς μια πολιτική μεταβολή, αλλά ένα γεγονός με βαθιές γεωπολιτικές συνέπειες, το οποίο επηρέασε ουσιαστικά τις ισορροπίες στην περιοχή της Ανατολικής Ευρώπης και του μετασοβιετικού χώρου (Sakwa, 2015 / Plochy, 2023). Η δημιουργία ενός ανεξάρτητου ουκρανικού κράτους αποτέλεσε παράλληλα και σημαντική πρόκληση για τη Ρωσία, η οποία βρέθηκε αντιμέτωπη με τη μείωση της επιρροής της σε έναν χώρο που θεωρούσε διαχρονικά κρίσιμο για την ασφάλεια και τη γεωπολιτική της θέση (Brzezinski, 1997 / Hill και Gaddy, 2015).

Η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης δεν υπήρξε αποτέλεσμα μιας στιγμιαίας κατάρρευσης, αλλά μιας μακράς περιόδου πολιτικής, οικονομικής και θεσμικής αποδυνάμωσης. Οι μεταρρυθμίσεις της περεστρόικα και της γκλάσνοστ, τις οποίες εισήγαγε ο Μιχαήλ Γκορμπατσόφ κατά τη δεκαετία του 1980, αποσκοπούσαν αρχικά στον εκσυγχρονισμό του σοβιετικού συστήματος, ωστόσο συνέβαλαν τελικά στην αποδυνάμωση του κεντρικού ελέγχου και στην ενίσχυση των εθνικών κινημάτων στις σοβιετικές δημοκρατίες (Kotkin, 2001 / Plochy, 2023). Στην περίπτωση της Ουκρανίας, οι εξελίξεις αυτές ενίσχυσαν την επιθυμία για εθνική αυτοδιάθεση, οδηγώντας στο δημοψήφισμα του Δεκεμβρίου του 1991, κατά το οποίο η μεγάλη πλειοψηφία του πληθυσμού τάχθηκε υπέρ της ανεξαρτησίας (Plochy, 2023).

Η ανεξαρτησία της Ουκρανίας απέκτησε ιδιαίτερη σημασία λόγω της γεωγραφικής, οικονομικής και στρατηγικής θέσης της χώρας. Η Ουκρανία διέθετε σημαντικούς φυσικούς πόρους, ισχυρή βιομηχανική βάση και κρίσιμες ενεργειακές και μεταφορικές υποδομές, αποτελώντας έναν από τους βασικούς πυλώνες της σοβιετικής οικονομίας (Sakwa, 2015 / Plochy, 2023). Επιπλέον, μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, σημαντικό μέρος του σοβιετικού πυρηνικού οπλοστασίου παρέμεινε στο ουκρανικό έδαφος, γεγονός που προσέδωσε στη χώρα ιδιαίτερη γεωπολιτική βαρύτητα και οδήγησε σε διεθνείς διαπραγματεύσεις σχετικά με τον πυρηνικό αφοπλισμό της, όπως το Μνημόνιο της Βουδαπέστης το 1994 (Mearsheimer, 1993 / Council on Foreign Relations, 2023).

Παρά την ανεξαρτησία της, η Ουκρανία δεν οδηγήθηκε άμεσα σε πολιτική και οικονομική σταθερότητα, καθώς βρέθηκε αντιμέτωπη με σημαντικές εσωτερικές και εξωτερικές προκλήσεις. Στο εσωτερικό επίπεδο, οι πολιτικές, πολιτισμικές και γλωσσικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των δυτικών και ανατολικών περιοχών της χώρας δημιούργησαν

ένα σύνθετο πολιτικό περιβάλλον, το οποίο επηρέασε τη διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας και των στρατηγικών επιλογών της Ουκρανίας τις επόμενες δεκαετίες (Wilson, 2015 / Plokhly, 2023). Σε εξωτερικό επίπεδο, η χώρα βρέθηκε σε μια ενδιάμεση γεωπολιτική θέση μεταξύ Δύσης και Ρωσίας, γεγονός που δυσχέρανε τη διαμόρφωση μιας σταθερής και σαφούς εξωτερικής πολιτικής στρατηγικής (Charap και Colton, 2022).

Το γεωπολιτικό αυτό δίλημμα αποτέλεσε βασικό στοιχείο της ουκρανικής πολιτικής πορείας μετά το 1991. Από τη μία πλευρά, η Ουκρανία επιδίωξε σταδιακά την ενίσχυση των σχέσεών της με τη Δύση, αντιμετωπίζοντας την Ευρωπαϊκή Ένωση και το NATO ως μέσα πολιτικής σταθερότητας, οικονομικής ανάπτυξης και ασφάλειας. Από την άλλη πλευρά, η Ρωσία εξέλαβε αυτή την προσέγγιση ως απειλή για τα στρατηγικά της συμφέροντα, ιδιαίτερα λόγω της γεωγραφικής εγγύτητας της Ουκρανίας και της ιστορικής σύνδεσης των δύο χωρών (Mearsheimer, 2014 / Sakwa, 2015). Η αντίθεση αυτή εξελίχθηκε σταδιακά κατά τις επόμενες δεκαετίες και δημιούργησε τις προϋποθέσεις για τη μεταγενέστερη κρίση στις σχέσεις Ρωσίας–Ουκρανίας (Kennan, 1997 / Charap και Colton, 2022).

Ιδιαίτερη σημασία έχει και η ιστορική και πολιτισμική διάσταση των ρωσοουκρανικών σχέσεων. Οι δύο χώρες συνδέονται με μακροχρόνιους ιστορικούς, θρησκευτικούς και πολιτισμικούς δεσμούς, οι οποίοι όμως συνοδεύτηκαν διαχρονικά και από περιόδους έντασης, ανταγωνισμού και αμφισβήτησης της εθνικής ταυτότητας της Ουκρανίας. Η διαφορετική ιστορική εμπειρία των ουκρανικών περιοχών, καθώς και οι γλωσσικές και πολιτισμικές διαφοροποιήσεις στο εσωτερικό της χώρας, συνέβαλαν στη δημιουργία εσωτερικών πολιτικών και κοινωνικών διαιρέσεων (Plokhly, 2023 / Wilson, 2015). Οι παράγοντες αυτοί καταδεικνύουν ότι η ουκρανική κρίση δεν αποτελεί αποκλειστικά γεωπολιτική σύγκρουση, αλλά συνδέεται και με βαθύτερες ιστορικές και κοινωνικοπολιτικές διεργασίες (Brzezinski, 1997 / Applebaum, 2022).

Συνοψίζοντας, η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης και η ανεξαρτητοποίηση της Ουκρανίας αποτέλεσαν το σημείο εκκίνησης μιας σειράς εξελίξεων που διαμόρφωσαν το σημερινό γεωπολιτικό περιβάλλον στην Ανατολική Ευρώπη. Η διαδικασία αυτή χαρακτηρίστηκε από αβεβαιότητα, ανταγωνισμό και συγκρούσεις συμφερόντων, τόσο στο εσωτερικό της Ουκρανίας όσο και στις σχέσεις της με τη Ρωσία και τη Δύση. Επομένως, η κατανόηση των σύγχρονων εξελίξεων απαιτεί την επιστροφή σε αυτή την κρίσιμη ιστορική περίοδο, καθώς σε αυτή εντοπίζονται πολλές από τις βαθύτερες αιτίες της σημερινής κρίσης (Allison, 2017 / Plokhly, 2023).

2.2 Η ένταξη των πρώην σοβιετικών δημοκρατιών στο NATO και η ρωσική αντίδραση

Η επέκταση του NATO προς την Ανατολική Ευρώπη μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου αποτελεί έναν από τους βασικούς παράγοντες που συνέβαλαν στη διαμόρφωση της σύγχρονης γεωπολιτικής έντασης μεταξύ Ρωσίας και Δύσης. Αν δει κανείς τη διαδικασία αυτή σε βάθος, γίνεται φανερό ότι δεν πρόκειται απλώς για μια τεχνική

διεύρυνση ενός αμυντικού οργανισμού, αλλά για μια εξέλιξη με έντονο πολιτικό και στρατηγικό χαρακτήρα, η οποία επηρέασε άμεσα την ισορροπία ισχύος στην Ευρώπη (Walt, 1987 / Sarotte, 2021). Η ένταξη πρώην σοβιετικών δημοκρατιών και κρατών του ανατολικού μπλοκ στο NATO μετατόπισε τα όρια της δυτικής επιρροής προς περιοχές που η Ρωσία θεωρούσε παραδοσιακά μέρος της δικής της σφαίρας επιρροής (Mearsheimer, 2014 / Trenin, 2022).

Αρχικά, η επέκταση του NATO παρουσιάστηκε ως μια διαδικασία που στόχευε στην ενίσχυση της σταθερότητας και της ασφάλειας στην Ευρώπη, ιδιαίτερα σε χώρες που επιδίωκαν την απομάκρυνση από το σοβιετικό παρελθόν και την ενσωμάτωσή τους σε δυτικούς θεσμούς (Sarotte, 2021). Πολλές από αυτές τις χώρες αντιλαμβάνονταν τη συμμετοχή τους στο NATO ως εγγύηση ασφάλειας απέναντι σε πιθανές μελλοντικές απειλές, ιδιαίτερα από τη Ρωσία. Με βάση αυτή την οπτική, η διεύρυνση του NATO δεν θεωρήθηκε επιθετική κίνηση, αλλά μέσο σταθεροποίησης μιας περιοχής που είχε βιώσει δεκαετίες πολιτικής αστάθειας (Gaddis, 2005 / Nye, 2022).

Ωστόσο, από τη ρωσική πλευρά, η ίδια διαδικασία ερμηνεύτηκε με εντελώς διαφορετικό τρόπο. Η Μόσχα αντιλήφθηκε την επέκταση του NATO ως άμεση απειλή για την εθνική της ασφάλεια, καθώς ο στρατιωτικός οργανισμός της Δύσης πλησίαζε ολοένα και περισσότερο στα σύνορά της (Mearsheimer, 2014). Η αντίληψη αυτή βασίζεται σε μια ρεαλιστική προσέγγιση των διεθνών σχέσεων, σύμφωνα με την οποία τα κράτη επιδιώκουν να αποτρέψουν την ενίσχυση ανταγωνιστικών δυνάμεων κοντά στο γεωγραφικό τους χώρο (Walt, 1987). Με άλλα λόγια, η Ρωσία δεν αντιμετώπισε την επέκταση του NATO ως μια ουδέτερη εξέλιξη, αλλά ως στρατηγική περικύκλωση (Freedman, 2022 / Trenin, 2022).

Η ένταση αυτή ενισχύθηκε ιδιαίτερα από τις διαδοχικές φάσεις διεύρυνσης του NATO, οι οποίες περιλάμβαναν χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, αλλά και κράτη της Βαλτικής, τα οποία είχαν υπάρξει μέρος της Σοβιετικής Ένωσης. Η ένταξη αυτών των χωρών θεωρήθηκε από τη Ρωσία ως ένα ακόμη βήμα προς την αποδυνάμωση της επιρροής της στην περιοχή (Sakwa, 2015 / Plokhy, 2023). Ταυτόχρονα, η πιθανότητα μελλοντικής ένταξης της Ουκρανίας και της Γεωργίας στο NATO αποτέλεσε σημείο καμπής, καθώς οι χώρες αυτές έχουν ιδιαίτερη στρατηγική σημασία για τη Ρωσία (Hill και Gaddy, 2015 / Plokhy, 2023).

Αυτό που αξίζει να επισημανθεί είναι ότι η σύγκρουση γύρω από την επέκταση του NATO δεν αφορά μόνο ζητήματα στρατιωτικής ισχύος, αλλά και την ευρύτερη δομή του διεθνούς συστήματος. Από τη μία πλευρά, η Δύση προωθεί ένα μοντέλο συνεργασίας και διεύρυνσης θεσμών, ενώ από την άλλη πλευρά, η Ρωσία επιδιώκει τη διατήρηση μιας ζώνης επιρροής που θα διασφαλίζει τα στρατηγικά της συμφέροντα (Ikenberry, 2022 / Allison, 2017). Η αντίθεση αυτή αντανάκλα τη σύγκρουση διαφορετικών αντιλήψεων για το πώς πρέπει να λειτουργεί το διεθνές σύστημα (Charap και Colton, 2022).

Παράλληλα, δεν πρέπει να αγνοηθεί ότι η ένταξη στο NATO δεν αποτελούσε μόνο επιλογή των δυτικών κρατών, αλλά και επιδίωξη των ίδιων των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης. Οι ιστορικές εμπειρίες τους, οι οποίες περιλάμβαναν περιόδους σοβιετικής κυριαρχίας, ενίσχυσαν την επιθυμία τους για ένταξη σε δυτικούς θεσμούς, ώστε να

διασφαλίσουν την ανεξαρτησία και την ασφάλειά τους (Sarotte, 2021). Αυτό δείχνει ότι η διαδικασία της διεύρυνσης ήταν αποτέλεσμα τόσο εξωτερικών όσο και εσωτερικών παραγόντων (Nye, 2022).

Ωστόσο, η έλλειψη ενός κοινού πλαισίου κατανόησης μεταξύ Ρωσίας και Δύσης σχετικά με τα ζητήματα ασφάλειας οδήγησε σε σταδιακή επιδείνωση των σχέσεών τους. Η αδυναμία διαμόρφωσης ενός συστήματος συλλογικής ασφάλειας που να περιλαμβάνει και τη Ρωσία συνέβαλε στην ενίσχυση της καχυποψίας και του ανταγωνισμού (Mearsheimer, 2014 / Buzan και Wæver, 2003). Στο πλαίσιο αυτό, η επέκταση του NATO αποτέλεσε έναν από τους βασικούς παράγοντες που διαμόρφωσαν το υπόβαθρο της σημερινής σύγκρουσης (Freedman, 2022 / Trenin, 2022).

Εν κατακλείδι, η ένταξη των πρώην σοβιετικών δημοκρατιών στο NATO και η αντίδραση της Ρωσίας αποτελούν ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο οι διαφορετικές αντιλήψεις περί ασφάλειας μπορούν να οδηγήσουν σε σύγκρουση. Η διαδικασία αυτή δεν μπορεί να ερμηνευθεί μονοδιάστατα, καθώς περιλαμβάνει τόσο την επιδίωξη ασφάλειας από τη μία πλευρά όσο και την αίσθηση απειλής από την άλλη. Με βάση τα παραπάνω, γίνεται σαφές ότι η κατανόηση της σημερινής κρίσης απαιτεί την εξέταση αυτής της δυναμικής, η οποία συνεχίζει να επηρεάζει τις διεθνείς σχέσεις μέχρι και σήμερα (Allison, 2017 / Trenin, 2022).

2.3 Η πορτοκαλί επανάσταση και οι εσωτερικές αντιθέσεις στην Ουκρανία

Η λεγόμενη «Πορτοκαλί Επανάσταση» του 2004 αποτελεί ένα από τα πιο καθοριστικά πολιτικά γεγονότα στη σύγχρονη ιστορία της Ουκρανίας, καθώς ανέδειξε με έντονο τρόπο τις εσωτερικές αντιθέσεις της χώρας και επηρέασε ουσιαστικά την πορεία της τόσο στο εσωτερικό όσο και στο διεθνές περιβάλλον. Αν εξετάσει κανείς τα γεγονότα εκείνης της περιόδου, γίνεται σαφές ότι η κρίση δεν αφορούσε μόνο ένα εκλογικό αποτέλεσμα, αλλά εξέφραζε βαθύτερες κοινωνικές, πολιτικές και γεωπολιτικές διαφορές που είχαν διαμορφωθεί ήδη από τη δεκαετία του 1990 (Sakwa, 2015 / Wilson, 2015 / Ploky, 2023).

Η αφορμή για την Πορτοκαλί Επανάσταση υπήρξε η αμφισβητούμενη έκβαση των προεδρικών εκλογών του 2004, στις οποίες αναμετρήθηκαν ο Βίκτορ Γιανουκόβιτς και ο Βίκτορ Γιούσενκο. Οι καταγγελίες για εκτεταμένη νοθεία υπέρ του Γιανουκόβιτς οδήγησαν σε μαζικές διαδηλώσεις, κυρίως στο Κίεβο, με τους υποστηρικτές του Γιούσενκο να απαιτούν διαφάνεια και επανάληψη της εκλογικής διαδικασίας (Wilson, 2005 / Allison, 2017). Το γεγονός αυτό δείχνει ότι ένα σημαντικό μέρος της ουκρανικής κοινωνίας επιδίωκε πολιτικές αλλαγές που θα έφερναν τη χώρα πιο κοντά στα ευρωπαϊκά πρότυπα διακυβέρνησης (Applebaum, 2022 / European Commission, 2022).

Ωστόσο, αυτό που έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον είναι ότι η Πορτοκαλί Επανάσταση δεν υποστηρίχθηκε ομοίμορφα σε ολόκληρη τη χώρα. Οι δυτικές και κεντρικές περιοχές της Ουκρανίας τάχθηκαν σε μεγάλο βαθμό υπέρ του Γιούσενκο και μιας πιο φιλοευρωπαϊκής

πορείας, ενώ οι ανατολικές και νότιες περιοχές, όπου υπήρχαν ισχυρότεροι οικονομικοί και πολιτισμικοί δεσμοί με τη Ρωσία, υποστήριξαν τον Γιανουκόβιτς (Sakwa, 2015 / Plokhy, 2023). Η διαφοροποίηση αυτή αποτυπώνει μια βαθύτερη κοινωνική και πολιτική διαίρεση, η οποία δεν περιορίζεται σε πολιτικές προτιμήσεις, αλλά συνδέεται με ζητήματα ταυτότητας, γλώσσας και ιστορικής εμπειρίας (Wilson, 2015 / Plokhy, 2023).

Η εξέλιξη των γεγονότων οδήγησε τελικά στην ακύρωση των αρχικών εκλογικών αποτελεσμάτων και στην επανάληψη της ψηφοφορίας, η οποία ανέδειξε νικητή τον Γιούσενκο. Παρά το γεγονός ότι η εξέλιξη αυτή θεωρήθηκε νίκη για τη δημοκρατία και τη λαϊκή κινητοποίηση, δεν κατάφερε να επιλύσει τις βαθύτερες αντιθέσεις της ουκρανικής κοινωνίας (Wilson, 2005 / Allison, 2017). Αντίθετα, σε ορισμένες περιπτώσεις τις ενίσχυσε, καθώς οι πολιτικές διαφορές απέκτησαν πιο έντονο γεωπολιτικό χαρακτήρα (Plokhy, 2023 / Sakwa, 2015).

Ένα σημαντικό στοιχείο που πρέπει να ληφθεί υπόψη είναι ο ρόλος των εξωτερικών δυνάμεων κατά τη διάρκεια της Πορτοκαλί Επανάστασης. Οι δυτικές χώρες εξέφρασαν ανοιχτά τη στήριξή τους προς τις διαδηλώσεις και τις δημοκρατικές διαδικασίες, ενώ η Ρωσία υποστήριξε τον Γιανουκόβιτς, γεγονός που ενίσχυσε την αντίληψη ότι η Ουκρανία αποτελεί πεδίο ανταγωνισμού μεταξύ Δύσης και Ρωσίας (Mearsheimer, 2014 / Charap και Colton, 2022). Η εμπλοκή αυτή δεν ήταν απαραίτητα άμεση, αλλά συνέβαλε στη διαμόρφωση ενός κλίματος έντασης και καχυποψίας (Freedman, 2022 / Trenin, 2022).

Παράλληλα, η Πορτοκαλί Επανάσταση ανέδειξε και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει η Ουκρανία στην προσπάθειά της να διαμορφώσει μια σταθερή πολιτική κατεύθυνση. Η εναλλαγή κυβερνήσεων, οι πολιτικές συγκρούσεις και η αδυναμία υλοποίησης συνεκτικών μεταρρυθμίσεων δείχνουν ότι η χώρα βρισκόταν σε μια παρατεταμένη περίοδο πολιτικής μετάβασης (Sakwa, 2015 / Wilson, 2015). Το γεγονός αυτό επηρέασε αρνητικά την πολιτική σταθερότητα και την οικονομική ανάπτυξη (Åslund, 2018).

Στο πλαίσιο αυτό, μπορεί να υποστηριχθεί ότι η Πορτοκαλί Επανάσταση αποτέλεσε ένα σημείο καμπής για την Ουκρανία, καθώς κατέδειξε τόσο τη δυναμική της κοινωνίας των πολιτών όσο και τα όρια της πολιτικής συνοχής της χώρας. Η αδυναμία γεφύρωσης των εσωτερικών αντιθέσεων συνέβαλε στη δημιουργία ενός περιβάλλοντος στο οποίο οι γεωπολιτικές επιλογές της χώρας μετατράπηκαν σε αντικείμενο εσωτερικής σύγκρουσης (Allison, 2017 / Plokhy, 2023).

Συμπερασματικά, η σημασία της Πορτοκαλί Επανάστασης δεν έγκειται μόνο στα άμεσα πολιτικά της αποτελέσματα, αλλά κυρίως στο γεγονός ότι ανέδειξε τις βαθύτερες δομικές αδυναμίες της ουκρανικής κοινωνίας και του πολιτικού της συστήματος. Οι εσωτερικές αντιθέσεις που αποκαλύφθηκαν εκείνη την περίοδο συνεχίζουν να επηρεάζουν την πορεία της χώρας και αποτελούν έναν από τους βασικούς παράγοντες για την κατανόηση των μεταγενέστερων εξελίξεων, συμπεριλαμβανομένης της σύγχρονης σύγκρουσης (Plokhy, 2023/ Council on Foreign Relations, 2023).

Κεφάλαιο 3: Η ρωσο-ουκρανική σύγκρουση και οι στρατιωτικές επιχειρήσεις

3.1 Η προσάρτηση της Κριμαίας το 2014 και η έναρξη του πολέμου στο Ντονμπάς

Η προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία το 2014 αποτελεί ένα από τα πιο καθοριστικά γεγονότα που οδήγησαν στη σημερινή σύγκρουση στην Ουκρανία, καθώς σηματοδότησε την πρώτη ανοιχτή ανατροπή της εδαφικής τάξης στην Ευρώπη μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Αν εξετάσει κανείς τις εξελίξεις εκείνης της περιόδου, γίνεται σαφές ότι η συγκεκριμένη κίνηση δεν ήταν ένα μεμονωμένο γεγονός, αλλά το αποτέλεσμα συσσωρευμένων γεωπολιτικών εντάσεων, οι οποίες είχαν ενισχυθεί ιδιαίτερα μετά τις πολιτικές εξελίξεις στο Κίεβο (Mearsheimer, 2014 / Plokhy, 2023 / Freedman, 2022).

Η αφετηρία των γεγονότων μπορεί να εντοπιστεί στην πολιτική κρίση που ξέσπασε στην Ουκρανία στα τέλη του 2013, όταν η κυβέρνηση του Βίκτορ Γιανουκόβιτς αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία προσέγγισης με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η απόφαση αυτή προκάλεσε μαζικές διαδηλώσεις, γνωστές ως «Ευρωμαϊντάν», οι οποίες τελικά οδήγησαν στην απομάκρυνση του Γιανουκόβιτς από την εξουσία (Sakwa, 2015 / Wilson, 2015). Από τη ρωσική οπτική, οι εξελίξεις αυτές ερμηνεύτηκαν όχι ως εσωτερική πολιτική μεταβολή, αλλά ως αποτέλεσμα δυτικής παρέμβασης, γεγονός που ενίσχυσε την αίσθηση απειλής για τα στρατηγικά της συμφέροντα (Allison, 2017 / Charap και Colton, 2022).

Μέσα σε αυτό το περιβάλλον, η Κριμαία απέκτησε ιδιαίτερη σημασία, καθώς πρόκειται για μια περιοχή με στρατηγική αξία λόγω της παρουσίας του ρωσικού στόλου της Μαύρης Θάλασσας, αλλά και λόγω της ιστορικής και πολιτισμικής της σύνδεσης με τη Ρωσία. Η απόφαση της Μόσχας να προχωρήσει στην προσάρτηση της περιοχής βασίστηκε, σε μεγάλο βαθμό, στην επιδίωξη διασφάλισης των στρατηγικών της συμφερόντων, αλλά και στην αποτροπή περαιτέρω ενίσχυσης της δυτικής επιρροής στην Ουκρανία (Mearsheimer, 2014 / Hill και Gaddy, 2015). Η ταχύτητα με την οποία πραγματοποιήθηκε η προσάρτηση, μέσω της παρουσίας ρωσικών δυνάμεων και της διεξαγωγής δημοψηφίσματος, δείχνει ότι επρόκειτο για μια καλά σχεδιασμένη κίνηση (Plokhy, 2023 / Galeotti, 2022).

Από τη σκοπιά του διεθνούς δικαίου, η προσάρτηση της Κριμαίας θεωρήθηκε παράνομη από τη διεθνή κοινότητα, καθώς παραβίασε την αρχή της εδαφικής ακεραιότητας της Ουκρανίας. Η αντίδραση της Δύσης περιλάμβανε την επιβολή κυρώσεων κατά της Ρωσίας και την πολιτική απομόνωσή της, ωστόσο τα μέτρα αυτά δεν οδήγησαν σε ανατροπή της κατάστασης (United Nations General Assembly, 2014 / European Council, 2014). Το γεγονός αυτό ανέδειξε τα όρια της διεθνούς κοινότητας στην αντιμετώπιση ενεργειών που προέρχονται από μεγάλες δυνάμεις (Nye, 2022 / Freedman, 2022).

Παράλληλα με την προσάρτηση της Κριμαίας, η ένταση μεταφέρθηκε και στην ανατολική Ουκρανία, όπου ξέσπασε ένοπλη σύγκρουση στις περιοχές του Ντονμπάς,

κυρίως στο Ντονέσκ και στο Λουχάνσκ. Οι συγκρούσεις αυτές ξεκίνησαν ως εσωτερική κρίση, με φιλορωσικές ομάδες να αντιτίθενται στην κεντρική κυβέρνηση, αλλά εξελίχθηκαν γρήγορα σε μια πιο σύνθετη σύγκρουση με τη συμμετοχή εξωτερικών παραγόντων (Sakwa, 2015 / Wilson, 2015). Η υποστήριξη που παρείχε η Ρωσία στους αυτονομιστές, είτε άμεσα είτε έμμεσα, συνέβαλε στην κλιμάκωση της σύγκρουσης και στη μετατροπή της σε έναν «υβριδικό πόλεμο» (Allison, 2017 / Galeotti, 2022).

Αυτό που έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον είναι ότι η σύγκρουση στο Ντονμπάς δεν εξελίχθηκε σε έναν συμβατικό πόλεμο μεγάλης κλίμακας, αλλά σε μια παρατεταμένη σύγκρουση χαμηλής έντασης, με σημαντικές ανθρώπινες απώλειες και εκτεταμένες καταστροφές. Οι συμφωνίες του Μινσκ, που υπογράφηκαν το 2014 και το 2015 με στόχο την αποκλιμάκωση της έντασης, δεν κατάφεραν να επιλύσουν το πρόβλημα, αλλά απλώς να «παγώσουν» τη σύγκρουση (Charap και Colton, 2022 / OSCE, 2015). Η αποτυχία αυτών των συμφωνιών δείχνει τις δυσκολίες επίτευξης βιώσιμων λύσεων σε περιπτώσεις όπου εμπλέκονται αντικρουόμενα στρατηγικά συμφέροντα (Freedman, 2022 / Allison, 2017).

Από μια ευρύτερη οπτική, μπορεί να υποστηριχθεί ότι η προσάρτηση της Κριμαίας και ο πόλεμος στο Ντονμπάς αποτέλεσαν το πρώτο στάδιο της σημερινής σύγκρουσης, καθώς διαμόρφωσαν ένα περιβάλλον συνεχούς έντασης μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας. Η περίοδος που ακολούθησε χαρακτηρίστηκε από αβεβαιότητα, στρατιωτική προετοιμασία και διπλωματικές προσπάθειες, οι οποίες όμως δεν κατάφεραν να αποτρέψουν την πλήρη κλιμάκωση του 2022 (Allison, 2017 / Freedman, 2022 / Kofman, 2023).

Σε τελική ανάλυση, τα γεγονότα του 2014 ανέδειξαν τις αδυναμίες του διεθνούς συστήματος στην πρόληψη και διαχείριση κρίσεων, ενώ παράλληλα κατέδειξαν τη σημασία της γεωπολιτικής ισχύος στην επιβολή στρατηγικών επιλογών. Με βάση τα παραπάνω, γίνεται σαφές ότι η κατανόηση της σημερινής σύγκρουσης προϋποθέτει την ανάλυση αυτής της κρίσιμης περιόδου, καθώς εκεί εντοπίζονται οι βασικές αιτίες που οδήγησαν στην κλιμάκωση του πολέμου (Hill και Gaddy, 2015 / Plokhly, 2023).

3.2 Η εισβολή της Ρωσίας το 2022 και η εξέλιξη του πολέμου

Η πλήρης εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία στις 24 Φεβρουαρίου 2022 αποτελεί την πιο δραματική κλιμάκωση της σύγκρουσης που είχε ήδη ξεκινήσει από το 2014, μετατρέποντας μια περιφερειακή κρίση σε μια ευρείας κλίμακας διακρατική σύγκρουση με παγκόσμιες επιπτώσεις. Αν εξετάσει κανείς την απόφαση αυτή σε βάθος, γίνεται σαφές ότι δεν επρόκειτο για μια αιφνίδια ενέργεια, αλλά για την κορύφωση μιας μακράς περιόδου εντάσεων, στρατιωτικών προετοιμασιών και αποτυχημένων διπλωματικών προσπαθειών (Freedman, 2022 / Kofman, 2023). Η εξέλιξη αυτή σηματοδότησε μια σαφή μετατόπιση της ρωσικής στρατηγικής, από την έμμεση εμπλοκή σε μια άμεση και εκτεταμένη στρατιωτική επιχείρηση (Charap και Colton, 2022 / Galeotti, 2022).

Στην αρχική φάση της εισβολής, οι ρωσικές δυνάμεις επιχείρησαν να προχωρήσουν ταυτόχρονα σε πολλαπλά μέτωπα, με στόχο την ταχεία κατάληψη στρατηγικών σημείων, συμπεριλαμβανομένης της πρωτεύουσας Κιέβου. Η στρατηγική αυτή φαίνεται πως βασιζόταν στην εκτίμηση ότι η ουκρανική αντίσταση θα ήταν περιορισμένη και ότι η πολιτική ηγεσία της χώρας θα κατέρρευε γρήγορα (Kofman και Lee, 2022). Ωστόσο, η πραγματικότητα αποδείχθηκε διαφορετική, καθώς η ουκρανική αντίσταση υπήρξε πολύ πιο ισχυρή και οργανωμένη από ό,τι αναμενόταν, γεγονός που οδήγησε σε αναπροσαρμογή των ρωσικών στρατιωτικών σχεδίων (Freedman, 2022 / CSIS, 2023).

Η αποτυχία της ταχείας κατάληξης του Κιέβου αποτέλεσε σημείο καμπής για την εξέλιξη του πολέμου, καθώς η Ρωσία αναγκάστηκε να μετατοπίσει την προσοχή της κυρίως στην ανατολική και νότια Ουκρανία. Η στρατηγική αυτή στόχευε στον έλεγχο περιοχών με ιδιαίτερη γεωπολιτική και οικονομική σημασία, όπως το Ντονμπάς και οι παράκτιες ζώνες της Μαύρης Θάλασσας (Galeotti, 2022 / Plokhly, 2023). Με αυτόν τον τρόπο, η σύγκρουση μετατράπηκε σταδιακά σε έναν πόλεμο φθοράς, όπου η διάρκεια και οι αντοχές των εμπλεκόμενων πλευρών αποκτούν καθοριστική σημασία (Kofman, 2023 / Freedman, 2022).

Ένα ακόμη στοιχείο που αξίζει να επισημανθεί είναι ο ρόλος της στρατιωτικής και οικονομικής υποστήριξης που έλαβε η Ουκρανία από τις δυτικές χώρες. Η παροχή εξοπλισμού, πληροφοριών και οικονομικής βοήθειας ενίσχυσε σημαντικά την ικανότητα της χώρας να αντισταθεί, ενώ παράλληλα κατέδειξε ότι η σύγκρουση, αν και διεξάγεται στο ουκρανικό έδαφος, έχει ευρύτερη διεθνή διάσταση. Η εμπλοκή αυτή δεν είναι άμεση στρατιωτικά, αλλά επηρεάζει ουσιαστικά την ισορροπία δυνάμεων στο πεδίο (NATO, 2023 / CSIS, 2023).

Παράλληλα, ο πόλεμος χαρακτηρίζεται από τη χρήση σύγχρονων μορφών πολέμου, όπως ο υβριδικός πόλεμος, οι κυβερνοεπιθέσεις και η πληροφοριακή προπαγάνδα. Οι μορφές αυτές δείχνουν ότι οι σύγχρονες συγκρούσεις δεν περιορίζονται μόνο στο πεδίο της μάχης, αλλά επεκτείνονται και σε άλλους τομείς, επηρεάζοντας την κοινή γνώμη και τη διεθνή πολιτική (Galeotti, 2022 / Freedman, 2022). Η διάσταση αυτή καθιστά τη σύγκρουση ακόμη πιο σύνθετη.

Η εξέλιξη του πολέμου χαρακτηρίζεται επίσης από διακυμάνσεις, με περιόδους έντονων συγκρούσεων και άλλες σχετικής στασιμότητας. Οι αντεπιθέσεις της Ουκρανίας σε ορισμένες περιοχές, καθώς και οι προσπάθειες της Ρωσίας να διατηρήσει τον έλεγχο των κατεχόμενων εδαφών, δείχνουν ότι καμία πλευρά δεν έχει καταφέρει να επιτύχει μια αποφασιστική νίκη (Kofman, 2023 / Institute for the Study of War, 2024). Αυτό ενισχύει την εκτίμηση ότι η σύγκρουση ενδέχεται να συνεχιστεί για μεγάλο χρονικό διάστημα (Freedman, 2022 / IISS, 2024).

Δεν πρέπει να αγνοηθεί και η ανθρώπινη διάσταση του πολέμου, καθώς οι απώλειες, οι καταστροφές υποδομών και η προσφυγική κρίση αποτελούν βασικά χαρακτηριστικά της σύγκρουσης. Οι συνέπειες αυτές δεν επηρεάζουν μόνο την Ουκρανία, αλλά και τη διεθνή κοινότητα, η οποία καλείται να διαχειριστεί τις επιπτώσεις σε ανθρωπιστικό επίπεδο

(World Bank, 2024 / UNHCR, 2024). Το γεγονός αυτό αναδεικνύει τη σοβαρότητα της κρίσης (United Nations, 2024).

Υπό αυτό το πρίσμα, μπορεί να υποστηριχθεί ότι η εισβολή του 2022 άλλαξε ριζικά τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε τη διεθνή ασφάλεια, καθώς επανέφερε τη λογική της στρατιωτικής αντιπαράθεσης μεταξύ κρατών ως βασικό στοιχείο του διεθνούς συστήματος (Walt, 1987 / Nye, 2022). Η εξέλιξη αυτή επηρεάζει όχι μόνο τις εμπλεκόμενες χώρες, αλλά και τη συνολική λειτουργία των διεθνών σχέσεων (Ikenberry, 2022 / Freedman, 2022).

Γενικότερα, η πλήρης εισβολή της Ρωσίας και η εξέλιξη του πολέμου δείχνουν ότι πρόκειται για μια σύγκρουση με πολλαπλά επίπεδα, η οποία συνδυάζει στρατιωτικά, πολιτικά και οικονομικά στοιχεία. Η κατανόηση αυτής της πολυπλοκότητας είναι απαραίτητη για την ερμηνεία των εξελίξεων και για την εκτίμηση των μελλοντικών σεναρίων (Sakwa, 2015 / Freedman, 2022 / Kofman, 2023).

3.3 Οι διεθνείς αντιδράσεις και η στήριξη της Ουκρανίας από τη Δύση

Η πλήρης εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία προκάλεσε άμεσες και έντονες αντιδράσεις από τη διεθνή κοινότητα, με τις δυτικές χώρες να αναλαμβάνουν πρωταγωνιστικό ρόλο στην υποστήριξη της Ουκρανίας τόσο σε πολιτικό όσο και σε στρατιωτικό και οικονομικό επίπεδο. Αν εξετάσει κανείς τις εξελίξεις αυτές σε βάθος, γίνεται σαφές ότι η αντίδραση της Δύσης δεν περιορίστηκε σε επίπεδο δηλώσεων, αλλά εκφράστηκε μέσα από ένα ευρύ φάσμα μέτρων που στόχευαν στην αποδυνάμωση της ρωσικής ισχύος και στην ενίσχυση της ουκρανικής άμυνας (NATO, 2023 / CSIS, 2023 / European Council, 2023).

Αρχικά, η πολιτική καταδίκη της ρωσικής εισβολής υπήρξε σχεδόν καθολική μεταξύ των δυτικών κρατών, τα οποία τόνισαν την παραβίαση της εδαφικής ακεραιότητας και της κυριαρχίας της Ουκρανίας. Η στάση αυτή βασίζεται στις αρχές του διεθνούς δικαίου και στη διατήρηση της διεθνούς τάξης, όπως αυτή έχει διαμορφωθεί μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (United Nations General Assembly, 2022 / Ikenberry, 2022). Ωστόσο, πέρα από τη ρητορική, η ουσιαστική διάσταση της αντίδρασης αποτυπώθηκε στις οικονομικές κυρώσεις που επιβλήθηκαν κατά της Ρωσίας (European Commission, 2022 / OECD, 2023).

Οι κυρώσεις αυτές περιλάμβαναν περιορισμούς στον τραπεζικό τομέα, αποκλεισμό ρωσικών τραπεζών από το διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα, καθώς και μέτρα που στόχευαν τη ρωσική ενεργειακή οικονομία. Σκοπός των μέτρων αυτών ήταν να μειωθεί η οικονομική ικανότητα της Ρωσίας να συνεχίσει τον πόλεμο, ασκώντας ταυτόχρονα πολιτική πίεση στη ρωσική ηγεσία (OECD, 2023 / IMF, 2023). Παρά το εύρος τους, οι κυρώσεις δεν οδήγησαν σε άμεση αλλαγή της ρωσικής στάσης, γεγονός που δείχνει τα όρια τέτοιων μέτρων όταν εφαρμόζονται σε μεγάλες δυνάμεις (Tooze, 2022 / Freedman, 2022).

Παράλληλα, ιδιαίτερη σημασία είχε η στρατιωτική υποστήριξη προς την Ουκρανία, η οποία περιλάμβανε την παροχή οπλικών συστημάτων, εκπαίδευση στρατιωτικού προσωπικού και παροχή πληροφοριών. Η ενίσχυση αυτή συνέβαλε σημαντικά στην ικανότητα της Ουκρανίας να αντισταθεί στις ρωσικές δυνάμεις, μεταβάλλοντας σε κάποιο βαθμό την ισορροπία στο πεδίο της μάχης (Kofman, 2023 / CSIS, 2023). Αν και οι δυτικές χώρες απέφυγαν την άμεση στρατιωτική εμπλοκή, η έμμεση αυτή στήριξη είχε καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη του πολέμου (NATO, 2023 / Council on Foreign Relations, 2023).

Ένα ακόμη στοιχείο που αξίζει να επισημανθεί είναι η ενίσχυση της συνοχής μεταξύ των δυτικών κρατών, ιδιαίτερα στο πλαίσιο του NATO και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η κρίση στην Ουκρανία λειτούργησε ως παράγοντας συσπείρωσης, οδηγώντας σε μεγαλύτερο συντονισμό πολιτικών και στρατηγικών επιλογών (NATO, 2023 / European Council, 2023). Η εξέλιξη αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική, καθώς δείχνει ότι οι διεθνείς κρίσεις μπορούν να ενισχύσουν τις συμμαχίες, αντί να τις αποδυναμώσουν (Ikenberry, 2022 / CSIS, 2023).

Ωστόσο, η διεθνής αντίδραση δεν υπήρξε ενιαία σε παγκόσμιο επίπεδο. Πολλές χώρες, ιδιαίτερα εκτός του δυτικού κόσμου, υιοθέτησαν πιο ουδέτερη στάση, αποφεύγοντας να ταχθούν ξεκάθαρα υπέρ κάποιας πλευράς. Η στάση αυτή αντανακλά τόσο οικονομικά συμφέροντα όσο και γεωπολιτικές στρατηγικές, δείχνοντας ότι το διεθνές σύστημα δεν είναι πλέον μονοπολικό, αλλά χαρακτηρίζεται από πολυπλοκότητα και διαφορετικές προσεγγίσεις (Nye, 2022 / Sakwa, 2015).

Ταυτόχρονα, η υποστήριξη προς την Ουκρανία δεν περιορίστηκε μόνο σε στρατιωτικό και οικονομικό επίπεδο, αλλά περιλάμβανε και ανθρωπιστική βοήθεια, καθώς εκατομμύρια πρόσφυγες χρειάστηκαν άμεση στήριξη. Οι ενέργειες αυτές ανέδειξαν τη σημασία της διεθνούς συνεργασίας σε περιόδους κρίσης, αλλά και τις προκλήσεις που προκύπτουν από τη διαχείριση μεγάλων ανθρωπιστικών ζητημάτων (UNHCR, 2024 / World Bank, 2024).

Από μια ευρύτερη οπτική, μπορεί να υποστηριχθεί ότι οι διεθνείς αντιδράσεις στην εισβολή της Ρωσίας αντικατοπτρίζουν τη σύγκρουση μεταξύ διαφορετικών αντιλήψεων για το διεθνές σύστημα. Από τη μία πλευρά, η Δύση επιδιώκει τη διατήρηση ενός συστήματος βασισμένου σε κανόνες, ενώ από την άλλη πλευρά, η Ρωσία και άλλες χώρες αμφισβητούν αυτή τη δομή, προωθώντας μια πιο πολυπολική προσέγγιση (Ikenberry, 2022 / Nye, 2022). Η αντίθεση αυτή αποτελεί βασικό στοιχείο της σύγχρονης διεθνούς πολιτικής (Freedman, 2022 / Allison, 2017).

Σε γενικές γραμμές, η στήριξη της Ουκρανίας από τη Δύση και οι διεθνείς αντιδράσεις στη ρωσική εισβολή αναδεικνύουν τη σημασία των συμμαχιών, των οικονομικών εργαλείων και της στρατηγικής συνεργασίας στη διαχείριση διεθνών κρίσεων. Ταυτόχρονα, δείχνουν ότι, παρά την ύπαρξη κοινών αρχών, το διεθνές σύστημα παραμένει βαθιά κατακερματισμένο, γεγονός που καθιστά δύσκολη την επίτευξη καθολικών λύσεων (Allison, 2017 / Freedman, 2022 / Nye, 2022).

Κεφάλαιο 4: Οι επιπτώσεις του πολέμου στην παγκόσμια οικονομία

4.1 Οι κυρώσεις κατά της Ρωσίας και οι συνέπειές τους

Η επιβολή κυρώσεων κατά της Ρωσίας μετά την εισβολή στην Ουκρανία αποτελεί ένα από τα βασικά εργαλεία που χρησιμοποίησαν οι δυτικές χώρες για να αντιδράσουν στη συγκεκριμένη κρίση, επιδιώκοντας να ασκήσουν πίεση χωρίς να εμπλακούν άμεσα σε στρατιωτική σύγκρουση. Αν εξετάσει κανείς τον ρόλο των κυρώσεων σε βάθος, γίνεται σαφές ότι δεν αποτελούν απλώς ένα μέσο τιμωρίας, αλλά ένα εργαλείο οικονομικής και πολιτικής πίεσης, το οποίο στοχεύει στην αποδυνάμωση της ικανότητας ενός κράτους να συνεχίσει συγκεκριμένες στρατηγικές επιλογές (OECD, 2023 / IMF, 2023). Στην περίπτωση της Ρωσίας, οι κυρώσεις είχαν πρωτοφανές εύρος και ένταση, γεγονός που τις καθιστά ιδιαίτερα σημαντικές για την κατανόηση των οικονομικών διαστάσεων της σύγκρουσης (Tooze, 2022 / Åslund, 2023).

Οι κυρώσεις που επιβλήθηκαν περιλάμβαναν πολλαπλά επίπεδα, με έμφαση στον χρηματοπιστωτικό τομέα, την ενέργεια και το εμπόριο. Ο αποκλεισμός ρωσικών τραπεζών από το διεθνές σύστημα πληρωμών, καθώς και οι περιορισμοί στις συναλλαγές με τη ρωσική κεντρική τράπεζα, είχαν ως στόχο την αποδυνάμωση της νομισματικής σταθερότητας της χώρας (IMF, 2023 / European Commission, 2023). Ταυτόχρονα, οι περιορισμοί στις εξαγωγές τεχνολογίας και εξοπλισμού επηρέασαν τη βιομηχανική παραγωγή, ιδιαίτερα σε τομείς που εξαρτώνται από δυτική τεχνογνωσία (OECD, 2023 / World Bank, 2024). Η πολυδιάστατη αυτή προσέγγιση δείχνει ότι οι κυρώσεις σχεδιάστηκαν με στόχο τη συνολική πίεση στην οικονομία της Ρωσίας (Tooze, 2022).

Ωστόσο, αυτό που έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον είναι ότι οι επιπτώσεις των κυρώσεων δεν περιορίστηκαν μόνο στη Ρωσία, αλλά επηρέασαν και τη διεθνή οικονομία. Η διασύνδεση των αγορών και η σημασία της Ρωσίας ως προμηθευτή ενέργειας οδήγησαν σε αυξήσεις τιμών και σε αβεβαιότητα στις διεθνείς αγορές (IMF, 2023 / IEA, 2023). Αυτό δείχνει ότι, σε ένα παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον, τα οικονομικά μέτρα κατά ενός κράτους έχουν συχνά ευρύτερες συνέπειες, επηρεάζοντας και τις χώρες που τα επιβάλλουν (World Bank, 2024 / UNCTAD, 2023).

Από τη σκοπιά της Ρωσίας, οι κυρώσεις αντιμετωπίστηκαν με προσπάθειες προσαρμογής και αναδιάρθρωσης της οικονομίας. Η στροφή προς εναλλακτικές αγορές, ιδιαίτερα στην Ασία, καθώς και η ενίσχυση της εσωτερικής παραγωγής, αποτέλεσαν βασικές στρατηγικές για τον περιορισμό των επιπτώσεων (Trenin, 2022 / OECD, 2023). Παράλληλα, η αύξηση των τιμών της ενέργειας σε παγκόσμιο επίπεδο επέτρεψε στη Ρωσία να διατηρήσει σημαντικά έσοδα, παρά τους περιορισμούς στις εξαγωγές (IEA, 2023). Αυτό δείχνει ότι οι κυρώσεις, αν και επηρεάζουν την οικονομία, δεν οδηγούν απαραίτητα σε άμεση κατάρρευση (Tooze, 2022 / Åslund, 2023).

Ένα ακόμη στοιχείο που αξίζει να επισημανθεί είναι η επίδραση των κυρώσεων στην ευρωπαϊκή οικονομία, ιδιαίτερα σε χώρες που εξαρτώνταν σε μεγάλο βαθμό από τη

ρωσική ενέργεια. Η ανάγκη εύρεσης εναλλακτικών προμηθευτών και η αύξηση του ενεργειακού κόστους δημιούργησαν πιέσεις στις οικονομίες της Ευρώπης, οδηγώντας σε πληθωριστικές τάσεις και επιβράδυνση της ανάπτυξης (European Central Bank, 2023 / World Bank, 2024). Η εξέλιξη αυτή αναδεικνύει το δίλημμα που αντιμετωπίζουν τα κράτη όταν εφαρμόζουν κυρώσεις: από τη μία πλευρά επιδιώκουν πολιτικούς στόχους και από την άλλη αντιμετωπίζουν οικονομικό κόστος (Nye, 2022).

Παράλληλα, οι κυρώσεις συνέβαλαν στην ενίσχυση μιας ευρύτερης τάσης προς τον οικονομικό κατακερματισμό, καθώς οι διεθνείς σχέσεις επηρεάζονται όλο και περισσότερο από γεωπολιτικούς παράγοντες. Η αποσύνδεση συγκεκριμένων αγορών και η δημιουργία εναλλακτικών οικονομικών δικτύων δείχνουν ότι η παγκοσμιοποίηση μεταβάλλεται, αποκτώντας πιο περιφερειακά χαρακτηριστικά (Tooze, 2022 / UNCTAD, 2023). Η τάση αυτή έχει μακροπρόθεσμες επιπτώσεις στη λειτουργία της διεθνούς οικονομίας.

Από μια ευρύτερη οπτική, μπορεί να υποστηριχθεί ότι οι κυρώσεις αποτελούν ένα εργαλείο με περιορισμένη αποτελεσματικότητα, ιδιαίτερα όταν εφαρμόζονται σε μεγάλες και σχετικά αυτάρχεις οικονομίες. Αν και μπορούν να προκαλέσουν σημαντικές δυσκολίες, δεν εγγυώνται την αλλαγή της πολιτικής συμπεριφοράς ενός κράτους (Nye, 2022 / Mearsheimer, 2014). Στην περίπτωση της Ρωσίας, η συνέχιση του πολέμου παρά τις κυρώσεις δείχνει τα όρια αυτού του εργαλείου (Trenin, 2022 / Tooze, 2022).

Σε γενικές γραμμές, οι κυρώσεις κατά της Ρωσίας και οι συνέπειές τους αποτελούν ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο η οικονομία χρησιμοποιείται ως μέσο άσκησης πολιτικής πίεσης στο σύγχρονο διεθνές σύστημα. Ταυτόχρονα, αναδεικνύουν την πολυπλοκότητα των διεθνών οικονομικών σχέσεων και τις αλληλεξαρτήσεις που καθιστούν δύσκολη την εφαρμογή μέτρων χωρίς ευρύτερες επιπτώσεις. Με βάση τα παραπάνω, γίνεται σαφές ότι οι κυρώσεις δεν επηρεάζουν μόνο το άμεσο αντικείμενό τους, αλλά και τη συνολική δομή της παγκόσμιας οικονομίας (IMF, 2023 / UNCTAD, 2023 / Åslund, 2023).

4.2 Η ενεργειακή κρίση και η εκτίναξη των τιμών

Η ενεργειακή κρίση που προέκυψε λόγω του πολέμου στην Ουκρανία συγκαταλέγεται στις πιο άμεσες και αισθητές συνέπειες της σύγκρουσης σε διεθνές επίπεδο, επηρεάζοντας όχι μόνο τις αγορές ενέργειας αλλά και τη συνολική λειτουργία της παγκόσμιας οικονομίας. Η κατάσταση αυτή δεν δημιουργήθηκε από το μηδέν, καθώς ήδη πριν από το 2022 υπήρχαν πιέσεις στην προσφορά και στη ζήτηση ενέργειας, ωστόσο η σύγκρουση επιδείνωσε σημαντικά τις υφιστάμενες ανισορροπίες (IEA, 2022 / IMF, 2022).

Κεντρικό ρόλο στην εξέλιξη της κρίσης διαδραμάτισε η θέση της Ρωσίας ως βασικού προμηθευτή φυσικού αερίου και πετρελαίου, ιδιαίτερα για τις ευρωπαϊκές χώρες. Η σταδιακή μείωση των ενεργειακών ροών, είτε λόγω κυρώσεων είτε λόγω πολιτικών αποφάσεων, δημιούργησε έντονη αστάθεια στις αγορές και οδήγησε σε απότομη αύξηση

των τιμών (IEA, 2023 / World Bank, 2024). Σε ένα περιβάλλον υψηλής εξάρτησης, ακόμη και μικρές διαταραχές μπορούσαν να έχουν δυσανάλογα μεγάλες επιπτώσεις (European Commission, 2023 / IEA, 2022).

Οι αυξήσεις στις τιμές της ενέργειας δεν έμειναν περιορισμένες στον συγκεκριμένο τομέα, αλλά μεταφέρθηκαν γρήγορα σε ολόκληρη την οικονομία. Το κόστος παραγωγής αυξήθηκε, οι επιχειρήσεις μετέφεραν τις επιβαρύνσεις στους καταναλωτές και οι πληθωριστικές πιέσεις ενισχύθηκαν σημαντικά (IMF, 2023 / OECD, 2023). Έτσι, η ενεργειακή κρίση εξελίχθηκε σε ευρύτερη οικονομική πρόκληση, επηρεάζοντας την αγοραστική δύναμη και τη σταθερότητα των οικονομιών (UNCTAD, 2023 / World Bank, 2024).

Η αντίδραση των ευρωπαϊκών κρατών ανέδειξε τη σημασία της ενεργειακής ασφάλειας ως βασικού πυλώνα της οικονομικής και πολιτικής στρατηγικής. Η αναζήτηση εναλλακτικών προμηθευτών, η αύξηση των εισαγωγών υδρογονοποιημένου φυσικού αερίου και η επιτάχυνση των επενδύσεων σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας αποτέλεσαν βασικά στοιχεία της προσαρμογής (IEA, 2023 / European Commission, 2023). Μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα, η ενεργειακή πολιτική μετατράπηκε από οικονομικό ζήτημα σε ζήτημα εθνικής ασφάλειας (Tooze, 2022 / IEA, 2022).

Η μετάβαση αυτή, ωστόσο, συνοδεύτηκε από σημαντικές δυσκολίες. Η έλλειψη επαρκών υποδομών, το υψηλό κόστος επενδύσεων και η ανάγκη άμεσων λύσεων οδήγησαν πολλές χώρες στην υιοθέτηση προσωρινών μέτρων, όπως επιδοτήσεις και περιορισμούς κατανάλωσης (OECD, 2023 / European Central Bank, 2023). Οι παρεμβάσεις αυτές βοήθησαν στη βραχυπρόθεσμη διαχείριση της κρίσης, αλλά δεν αποτελούν μόνιμη λύση (IEA, 2023).

Η επίδραση της κρίσης δεν ήταν ίδια για όλα τα κράτη, καθώς ο βαθμός εξάρτησης από τη ρωσική ενέργεια διαφοροποιούσε σημαντικά τις επιπτώσεις. Χώρες με μεγαλύτερη ενεργειακή διαφοροποίηση κατάφεραν να προσαρμοστούν πιο εύκολα, ενώ άλλες αντιμετώπισαν σοβαρότερα προβλήματα (World Bank, 2024 / European Commission, 2023). Η διαφοροποίηση αυτή ανέδειξε διαρθρωτικές αδυναμίες και την ανάγκη για πιο ανθεκτικά ενεργειακά συστήματα (IEA, 2023).

Σε γεωπολιτικό επίπεδο, η κρίση κατέδειξε ότι η ενέργεια μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο άσκησης ισχύος. Ο έλεγχος των ενεργειακών πόρων και των διαδρομών μεταφοράς τους δίνει τη δυνατότητα επηρεασμού άλλων κρατών, γεγονός που ενισχύει τη στρατηγική σημασία του τομέα (Mearsheimer, 2014 / Nye, 2022). Με τον τρόπο αυτό, η ενέργεια αποκτά ρόλο που υπερβαίνει τα όρια της οικονομίας (Council on Foreign Relations, 2023 / IEA, 2023).

Η συνολική εικόνα δείχνει ότι η ενεργειακή κρίση δεν αποτελεί ένα προσωρινό φαινόμενο, αλλά μια εξέλιξη με μακροπρόθεσμες συνέπειες. Οι αλλαγές που έχουν ήδη ξεκινήσει αναμένεται να επηρεάσουν τη δομή της παγκόσμιας ενεργειακής αγοράς, οδηγώντας σε νέα πρότυπα παραγωγής και κατανάλωσης (IEA, 2023 / UNCTAD, 2023). Η κατανόηση

αυτών των εξελίξεων είναι απαραίτητη για την ερμηνεία της σύγχρονης διεθνούς πραγματικότητας (CSIS, 2023 / Tooze, 2022).

4.3 Η αναταραχή των αγορών τροφίμων και των εφοδιαστικών αλυσίδων

Ο πόλεμος στην Ουκρανία προκάλεσε σημαντικές αναταράξεις στις διεθνείς αγορές τροφίμων, αναδεικνύοντας την ευαλωτότητα των παγκόσμιων εφοδιαστικών αλυσίδων σε γεωπολιτικές κρίσεις. Η Ουκρανία και η Ρωσία συγκαταλέγονται στους μεγαλύτερους εξαγωγείς σιτηρών και αγροτικών προϊόντων, γεγονός που σημαίνει ότι οποιαδήποτε διακοπή στην παραγωγή ή στις εξαγωγές τους επηρεάζει άμεσα την παγκόσμια προσφορά (FAO, 2023 / World Bank, 2024). Η μείωση των εξαγωγών από την περιοχή της Μαύρης Θάλασσας οδήγησε σε αυξήσεις τιμών και σε ανησυχίες για επισιτιστική ασφάλεια, ιδιαίτερα σε χώρες που εξαρτώνται από αυτές τις εισαγωγές (UNCTAD, 2023 / World Food Programme, 2023).

Οι επιπτώσεις αυτές έγιναν ακόμη πιο έντονες λόγω της διατάραξης των μεταφορικών δικτύων και των θαλάσσιων οδών. Το κλείσιμο λιμανιών, οι περιορισμοί στις μεταφορές και οι στρατιωτικές επιχειρήσεις στην περιοχή δυσχέραναν τη μεταφορά προϊόντων, αυξάνοντας το κόστος και τον χρόνο παράδοσης (OECD, 2023 / World Bank, 2024). Σε ένα σύστημα που βασίζεται στη συνεχή ροή αγαθών, τέτοιες διαταραχές έχουν άμεσες και εκτεταμένες συνέπειες (Tooze, 2022 / UNCTAD, 2023).

Η αύξηση των τιμών των τροφίμων δεν αποτελεί μόνο οικονομικό ζήτημα, αλλά συνδέεται άμεσα με κοινωνικές και πολιτικές επιπτώσεις. Σε πολλές αναπτυσσόμενες χώρες, όπου τα τρόφιμα αποτελούν σημαντικό μέρος των δαπανών των νοικοκυριών, οι αυξήσεις αυτές επιβαρύνουν σημαντικά το βιοτικό επίπεδο και ενδέχεται να οδηγήσουν σε κοινωνικές εντάσεις (IMF, 2023 / FAO, 2023). Η διάσταση αυτή δείχνει ότι οι συνέπειες του πολέμου ξεπερνούν τα όρια της Ευρώπης και αποκτούν παγκόσμιο χαρακτήρα (UNCTAD, 2023 / World Food Programme, 2023).

Η λειτουργία των εφοδιαστικών αλυσίδων επηρεάστηκε και από άλλους παράγοντες που συνδέονται με τη σύγκρουση, όπως η αύξηση του ενεργειακού κόστους και οι περιορισμοί στο εμπόριο. Η άνοδος των τιμών των καυσίμων επηρέασε άμεσα το κόστος μεταφοράς, ενώ οι εμπορικοί περιορισμοί δημιούργησαν επιπλέον εμπόδια στη διακίνηση αγαθών (World Bank, 2024 / OECD, 2023). Το αποτέλεσμα ήταν η δημιουργία ενός πιο ασταθούς και λιγότερο προβλέψιμου περιβάλλοντος για τις επιχειρήσεις (Tooze, 2022).

Σε αυτό το πλαίσιο, πολλές χώρες αναγκάστηκαν να επανεξετάσουν τις πολιτικές τους σε σχέση με την επισιτιστική ασφάλεια και την αυτάρκεια. Η ενίσχυση της εγχώριας παραγωγής, η διαφοροποίηση των εισαγωγών και η δημιουργία αποθεμάτων αποτελούν ορισμένες από τις στρατηγικές που υιοθετήθηκαν για την αντιμετώπιση της κρίσης (FAO, 2023 / OECD, 2023). Οι επιλογές αυτές δείχνουν μια γενικότερη τάση απομάκρυνσης από την πλήρη εξάρτηση από τις διεθνείς αγορές (World Bank, 2024/ UNCTAD, 2023).

Η κρίση στις εφοδιαστικές αλυσίδες ανέδειξε επίσης τη σημασία της ανθεκτικότητας ως βασικού χαρακτηριστικού των σύγχρονων οικονομιών. Η υπερβολική εξάρτηση από συγκεκριμένες περιοχές ή προμηθευτές μπορεί να δημιουργήσει σοβαρούς κινδύνους σε περιόδους κρίσης, γεγονός που οδηγεί σε αναζήτηση πιο ευέλικτων και διαφοροποιημένων μοντέλων (Tooze, 2022 / OECD, 2023). Η εξέλιξη αυτή συνδέεται με ευρύτερες αλλαγές στη δομή της παγκοσμιοποίησης (UNCTAD, 2023).

Η γεωπολιτική διάσταση του ζητήματος είναι εξίσου σημαντική, καθώς ο έλεγχος της παραγωγής και της διακίνησης τροφίμων μπορεί να λειτουργήσει ως εργαλείο επιρροής. Οι χώρες που διαθέτουν σημαντικούς αγροτικούς πόρους αποκτούν μεγαλύτερη διαπραγματευτική ισχύ, ιδιαίτερα σε περιόδους κρίσης (Mearsheimer, 2014 / Nye, 2022). Η σύνδεση αυτή μεταξύ τροφίμων και ισχύος καθιστά το ζήτημα ακόμη πιο σύνθετο (Council on Foreign Relations, 2023 / Tooze, 2022).

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι η αναταραχή των αγορών τροφίμων και των εφοδιαστικών αλυσίδων αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο μια περιφερειακή σύγκρουση μπορεί να έχει παγκόσμιες επιπτώσεις. Η κρίση αυτή ανέδειξε τόσο τις αδυναμίες του διεθνούς συστήματος όσο και την ανάγκη για πιο ανθεκτικές και ευέλικτες δομές. Με βάση τα παραπάνω, γίνεται σαφές ότι η επισιτιστική ασφάλεια και η λειτουργία των εφοδιαστικών αλυσίδων θα παραμείνουν κεντρικά ζητήματα στη διεθνή πολιτική τα επόμενα χρόνια (IMF, 2023 / UNCTAD, 2023 / FAO, 2023).

4.4 Οι πληθωριστικές πιέσεις και ο κίνδυνος ύφεσης

Η άνοδος των τιμών που παρατηρήθηκε μετά την έναρξη του πολέμου στην Ουκρανία αποτελεί μία από τις πιο σημαντικές οικονομικές συνέπειες της σύγκρουσης, επηρεάζοντας τόσο τις ανεπτυγμένες όσο και τις αναπτυσσόμενες οικονομίες. Οι αυξήσεις στις τιμές της ενέργειας και των τροφίμων λειτούργησαν ως βασικοί παράγοντες που τροφοδότησαν τον πληθωρισμό, δημιουργώντας ένα περιβάλλον αυξημένης οικονομικής αβεβαιότητας (IMF, 2023 / OECD, 2023). Η κατάσταση αυτή δεν περιορίστηκε σε έναν μόνο τομέα, αλλά επεκτάθηκε σε ολόκληρη την οικονομία, επηρεάζοντας την καθημερινή ζωή των πολιτών (World Bank, 2024 / UNCTAD, 2023).

Η μεταφορά των αυξήσεων από το κόστος παραγωγής στις τελικές τιμές των προϊόντων αποτέλεσε βασικό μηχανισμό μέσω του οποίου ενισχύθηκαν οι πληθωριστικές πιέσεις. Οι επιχειρήσεις, αντιμετωπίζοντας υψηλότερα κόστη ενέργειας και πρώτων υλών, αναγκάστηκαν να προσαρμόσουν τις τιμές τους, γεγονός που οδήγησε σε γενικευμένη αύξηση του επιπέδου τιμών (OECD, 2023 / European Central Bank, 2023). Η εξέλιξη αυτή επηρέασε ιδιαίτερα τα νοικοκυριά με χαμηλότερα εισοδήματα, τα οποία δαπανούν μεγαλύτερο μέρος του προϋπολογισμού τους για βασικά αγαθά (UNCTAD, 2023 / IMF, 2023).

Η αντίδραση των κεντρικών τραπεζών σε αυτή την κατάσταση υπήρξε καθοριστική, καθώς προχώρησαν σε αυξήσεις επιτοκίων με στόχο τον περιορισμό του πληθωρισμού. Η πολιτική αυτή, αν και συμβάλλει στη σταθεροποίηση των τιμών, έχει ταυτόχρονα επιπτώσεις στην οικονομική δραστηριότητα, καθώς αυξάνει το κόστος δανεισμού και περιορίζει τις επενδύσεις (European Central Bank, 2023 / Federal Reserve, 2023). Η ισορροπία μεταξύ ελέγχου του πληθωρισμού και διατήρησης της ανάπτυξης αποτελεί μία από τις βασικές προκλήσεις για τις σύγχρονες οικονομίες (IMF, 2023 / OECD, 2023).

Η επιβράδυνση της οικονομικής δραστηριότητας, σε συνδυασμό με τις αυξημένες τιμές, ενισχύει τον κίνδυνο ύφεσης, ιδιαίτερα σε περιόδους παρατεταμένης αβεβαιότητας. Όταν η κατανάλωση μειώνεται και οι επιχειρήσεις περιορίζουν τις επενδύσεις τους, η συνολική οικονομική δραστηριότητα επιβραδύνεται, δημιουργώντας συνθήκες που μπορεί να οδηγήσουν σε ύφεση (IMF, 2023 / World Bank, 2024). Το φαινόμενο αυτό γίνεται ακόμη πιο έντονο όταν συνδυάζεται με εξωτερικούς παράγοντες, όπως οι γεωπολιτικές εντάσεις και οι διαταραχές στις αγορές ενέργειας και εμπορίου (Tooze, 2022).

Οι επιπτώσεις αυτές δεν είναι ίδιες για όλα τα κράτη, καθώς εξαρτώνται από τη δομή της οικονομίας και τον βαθμό εξάρτησης από εισαγόμενες πρώτες ύλες και ενέργεια. Οι χώρες με υψηλή εξάρτηση από εισαγωγές ενέργειας επηρεάστηκαν περισσότερο, ενώ εκείνες με ισχυρότερη εγχώρια παραγωγή κατάφεραν να περιορίσουν τις επιπτώσεις (World Bank, 2024 / IEA, 2023). Η διαφοροποίηση αυτή αναδεικνύει τη σημασία της οικονομικής ανθεκτικότητας και της διαφοροποίησης των πηγών εφοδιασμού (OECD, 2023 / European Commission, 2023).

Ένα ακόμη στοιχείο που αξίζει να αναφερθεί είναι η αλληλεπίδραση μεταξύ πληθωρισμού και κοινωνικής σταθερότητας. Η μείωση της αγοραστικής δύναμης μπορεί να οδηγήσει σε κοινωνικές αντιδράσεις, ιδιαίτερα όταν επηρεάζονται βασικά αγαθά, όπως η ενέργεια και τα τρόφιμα (OECD, 2023 / UNCTAD, 2023). Η διάσταση αυτή δείχνει ότι οι οικονομικές εξελίξεις έχουν άμεσες πολιτικές και κοινωνικές συνέπειες (Nye, 2022 / IMF, 2023).

Σε διεθνές επίπεδο, οι πληθωριστικές πιέσεις συνέβαλαν στην ενίσχυση μιας γενικότερης αίσθησης αβεβαιότητας, επηρεάζοντας τις επενδυτικές αποφάσεις και τη λειτουργία των αγορών. Η αβεβαιότητα αυτή οδηγεί συχνά σε πιο συντηρητικές οικονομικές επιλογές, περιορίζοντας την ανάπτυξη και ενισχύοντας τον κίνδυνο παρατεταμένης οικονομικής επιβράδυνσης (Tooze, 2022 / IMF, 2023). Η εξέλιξη αυτή συνδέεται άμεσα με τις ευρύτερες γεωπολιτικές και οικονομικές συνθήκες που διαμορφώθηκαν μετά την έναρξη του πολέμου (World Bank, 2024).

Βάσει αυτού, οι πληθωριστικές πιέσεις και ο κίνδυνος ύφεσης αποτελούν δύο αλληλένδετες προκλήσεις, οι οποίες προκύπτουν από τη διαταραχή της παγκόσμιας οικονομίας λόγω του πολέμου. Η αντιμετώπιση αυτών των φαινομένων απαιτεί συντονισμένες πολιτικές, τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο, καθώς οι επιπτώσεις τους δεν περιορίζονται σε ένα μόνο κράτος. Με βάση τα παραπάνω, γίνεται σαφές ότι η οικονομική διάσταση της σύγκρουσης είναι εξίσου σημαντική με τη γεωπολιτική (IMF, 2023 / IEA, 2023 / OECD, 2023).

Κεφάλαιο 5: Η επίδραση του πολέμου στον ενεργειακό τομέα

5.1 Ο ρόλος της Ρωσίας στην παγκόσμια ενεργειακή αγορά

Η θέση της Ρωσίας στην παγκόσμια ενεργειακή αγορά αποτελεί έναν από τους βασικούς παράγοντες που εξηγούν τη σημασία του πολέμου στην Ουκρανία σε διεθνές επίπεδο. Η χώρα συγκαταλέγεται στους μεγαλύτερους παραγωγούς και εξαγωγείς πετρελαίου και φυσικού αερίου, γεγονός που της προσδίδει σημαντική οικονομική και γεωπολιτική ισχύ (IEA, 2024 / Energy Institute, 2024). Η δυνατότητα αυτή επιτρέπει στη Ρωσία να επηρεάζει όχι μόνο τις αγορές ενέργειας, αλλά και τις στρατηγικές επιλογές άλλων κρατών, ιδιαίτερα εκείνων που εξαρτώνται από τις ενεργειακές της εξαγωγές (Council on Foreign Relations, 2023 / Nye, 2022).

Ιδιαίτερη σημασία έχει η σχέση της Ρωσίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία για πολλά χρόνια βασιζόταν σε μεγάλο βαθμό στο ρωσικό φυσικό αέριο για την κάλυψη των ενεργειακών της αναγκών. Η εξάρτηση αυτή δημιουργούσε μια σχέση αλληλεξάρτησης, όπου η Ευρώπη εξασφάλιζε την ενεργειακή της τροφοδοσία και η Ρωσία διατηρούσε σταθερά έσοδα από τις εξαγωγές της (European Commission, 2023 / World Bank, 2024). Η ισορροπία αυτή, ωστόσο, αποδείχθηκε ευάλωτη σε περιόδους κρίσης, όπως αυτή που προκλήθηκε από τον πόλεμο στην Ουκρανία και τη μείωση των ενεργειακών ροών (IEA, 2024 / IMF, 2023).

Η ενεργειακή ισχύς της Ρωσίας δεν περιορίζεται μόνο στις ποσότητες που εξάγει, αλλά σχετίζεται και με τη γεωγραφική της θέση και τις υποδομές μεταφοράς ενέργειας. Οι αγωγοί φυσικού αερίου που συνδέουν τη Ρωσία με την Ευρώπη αποτελούν κρίσιμα στοιχεία του ενεργειακού δικτύου, καθώς καθορίζουν τις διαδρομές και το κόστος μεταφοράς (IEA, 2024 / European Commission, 2023). Ο έλεγχος αυτών των υποδομών δίνει στη Ρωσία τη δυνατότητα να επηρεάζει τη ροή ενέργειας, ενισχύοντας τον ρόλο της ως βασικού ενεργειακού παράγοντα στη διεθνή αγορά (CSIS, 2023 / Council on Foreign Relations, 2023).

Η χρήση της ενέργειας ως εργαλείου γεωπολιτικής επιρροής αποτελεί ένα ακόμη χαρακτηριστικό της ρωσικής στρατηγικής. Η δυνατότητα περιορισμού ή αύξησης των ενεργειακών ροών μπορεί να λειτουργήσει ως μέσο άσκησης πίεσης σε άλλες χώρες, ιδιαίτερα σε περιόδους έντασης (Mearsheimer, 2014 / Nye, 2022). Η πρακτική αυτή αναδεικνύει τη στενή σύνδεση μεταξύ ενέργειας και διεθνούς πολιτικής, καθώς οι ενεργειακοί πόροι μετατρέπονται σε μέσα άσκησης ισχύος και στρατηγικής επιρροής (Council on Foreign Relations, 2023 / Ikenberry, 2022).

Η εξέλιξη του πολέμου στην Ουκρανία επηρέασε σημαντικά τον ρόλο της Ρωσίας στην ενεργειακή αγορά, καθώς οι κυρώσεις και οι πολιτικές αποφάσεις των δυτικών κρατών οδήγησαν σε μείωση των εξαγωγών προς την Ευρώπη. Η προσαρμογή της Ρωσίας σε αυτή τη νέα πραγματικότητα περιλάμβανε τη στροφή προς άλλες αγορές, όπως η Κίνα και η Ινδία, με στόχο τη διατήρηση των εσόδων της από τις ενεργειακές εξαγωγές (OECD, 2023

/ IEA, 2024). Η μεταβολή αυτή δείχνει ότι οι ενεργειακές σχέσεις είναι δυναμικές και μεταβάλλονται ανάλογα με τις γεωπολιτικές συνθήκες (World Bank, 2024).

Η διαφοροποίηση των ενεργειακών ροών έχει ευρύτερες επιπτώσεις στην παγκόσμια αγορά, καθώς επηρεάζει την προσφορά, τις τιμές και τις ισορροπίες μεταξύ παραγωγών και καταναλωτών. Οι αλλαγές αυτές δημιουργούν ένα πιο ασταθές περιβάλλον, στο οποίο οι αγορές προσαρμόζονται συνεχώς στις νέες συνθήκες (IMF, 2023 / World Bank, 2024). Το γεγονός αυτό καθιστά την ενεργειακή αγορά πιο ευάλωτη σε εξωτερικούς και γεωπολιτικούς παράγοντες (Tooze, 2022 / IEA, 2024).

Η σημασία της Ρωσίας στον ενεργειακό τομέα αναδεικνύει και τις αδυναμίες του διεθνούς ενεργειακού συστήματος, το οποίο βασίζεται σε μεγάλο βαθμό σε λίγους βασικούς προμηθευτές. Η εξάρτηση αυτή δημιουργεί κινδύνους, ιδιαίτερα σε περιόδους γεωπολιτικής έντασης, καθώς οι διαταραχές μπορούν να έχουν άμεσες και εκτεταμένες συνέπειες στις οικονομίες και στις αγορές (World Bank, 2024 / IEA, 2024). Η ανάγκη για μεγαλύτερη διαφοροποίηση των ενεργειακών πηγών και προμηθευτών αποτελεί βασικό συμπέρασμα της κρίσης (European Commission, 2023 / OECD, 2023).

Καταλήγουμε λοιπόν στο γεγονός ότι ο ρόλος της Ρωσίας στην παγκόσμια ενεργειακή αγορά δεν μπορεί να εξεταστεί μόνο με οικονομικούς όρους, αλλά απαιτεί την κατανόηση της γεωπολιτικής διάστασης της ενέργειας. Η σύνδεση αυτή εξηγεί σε μεγάλο βαθμό τη σημασία του πολέμου στην Ουκρανία και τις επιπτώσεις του στο διεθνές σύστημα. Με βάση τα παραπάνω, γίνεται σαφές ότι η ενέργεια αποτελεί βασικό στοιχείο της σύγχρονης διεθνούς πολιτικής και των παγκόσμιων ισορροπιών ισχύος (IEA, 2024 / Ikenberry, 2022 / Nye, 2022).

5.2 Η Ευρωπαϊκή ενεργειακή εξάρτηση από τη Ρωσία και οι προσπάθειες απεξάρτησης

Η ενεργειακή εξάρτηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης από τη Ρωσία αποτέλεσε για δεκαετίες έναν από τους βασικούς πυλώνες της ευρωπαϊκής ενεργειακής πολιτικής, δημιουργώντας μια σχέση αλληλεξάρτησης που συνδύαζε οικονομικά και γεωπολιτικά χαρακτηριστικά. Η σταθερή προμήθεια φυσικού αερίου μέσω αγωγών και οι σχετικά χαμηλές τιμές συνέβαλαν στην ενίσχυση της ευρωπαϊκής οικονομίας, ενώ ταυτόχρονα παρείχαν στη Ρωσία σημαντικά έσοδα και πολιτική επιρροή (IEA, 2024 / European Commission, 2023). Η ισορροπία αυτή, αν και λειτουργική σε περιόδους σταθερότητας, αποδείχθηκε ιδιαίτερα ευάλωτη όταν οι πολιτικές σχέσεις επιδεινώθηκαν μετά την έναρξη του πολέμου στην Ουκρανία (Tooze, 2022 / IMF, 2023).

Η έναρξη του πολέμου στην Ουκρανία ανέδειξε με σαφή τρόπο τα όρια αυτής της εξάρτησης, καθώς η μείωση των ενεργειακών ροών από τη Ρωσία δημιούργησε σοβαρές προκλήσεις για την ενεργειακή επάρκεια της Ευρώπης. Οι διακοπές στην παροχή φυσικού αερίου, σε συνδυασμό με την αβεβαιότητα σχετικά με τη μελλοντική διαθεσιμότητα, οδήγησαν σε εκτίναξη των τιμών και σε έντονη πίεση στις ευρωπαϊκές οικονομίες (World

Bank, 2024 / IMF, 2023). Η εξέλιξη αυτή κατέστησε σαφές ότι η ενεργειακή εξάρτηση μπορεί να μετατραπεί σε στρατηγικό μειονέκτημα, ιδιαίτερα σε περιόδους γεωπολιτικής κρίσης (Council on Foreign Relations, 2023 / Nye, 2022).

Η ανάγκη αντιμετώπισης της κρίσης οδήγησε την Ευρωπαϊκή Ένωση στην υιοθέτηση μιας σειράς πολιτικών με στόχο τη μείωση της εξάρτησης από τη ρωσική ενέργεια. Η διαφοροποίηση των προμηθευτών αποτέλεσε βασική προτεραιότητα, με την αύξηση των εισαγωγών υδροποιημένου φυσικού αερίου από χώρες όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες και το Κατάρ (IEA, 2024 / European Commission, 2023). Η επιλογή αυτή, αν και αποτελεσματική σε βραχυπρόθεσμο επίπεδο, συνοδεύεται από υψηλότερο κόστος και απαιτεί σημαντικές επενδύσεις σε ενεργειακές υποδομές και δίκτυα μεταφοράς (OECD, 2023 / World Bank, 2024).

Η ενίσχυση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας αποτελεί επίσης κεντρικό στοιχείο της ευρωπαϊκής στρατηγικής, καθώς συμβάλλει τόσο στη μείωση της εξάρτησης όσο και στην επίτευξη των στόχων για την κλιματική αλλαγή. Οι επενδύσεις σε αιολική και ηλιακή ενέργεια, καθώς και η προώθηση της ενεργειακής αποδοτικότητας, ενισχύουν τη δυνατότητα της Ευρώπης να αποκτήσει μεγαλύτερη ενεργειακή αυτονομία (European Commission, 2023 / IEA, 2024). Η μετάβαση αυτή, ωστόσο, απαιτεί χρόνο, οικονομικούς πόρους και συνεχή πολιτική δέσμευση από τα κράτη-μέλη (OECD, 2023 / Tooze, 2022).

Η διαχείριση της ενεργειακής κρίσης περιλάμβανε και μέτρα άμεσης παρέμβασης, όπως επιδοτήσεις, πλαφόν στις τιμές και πολιτικές εξοικονόμησης ενέργειας. Οι παρεμβάσεις αυτές στόχευαν στη στήριξη των καταναλωτών και των επιχειρήσεων, περιορίζοντας τις κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις της κρίσης (IMF, 2023 / European Central Bank, 2023). Η εφαρμογή τους ανέδειξε τη σημασία της κρατικής παρέμβασης σε περιόδους έντονης οικονομικής και ενεργειακής αστάθειας (Nye, 2022 / OECD, 2023).

Η διαδικασία απεξάρτησης από τη ρωσική ενέργεια δεν είναι ομοιόμορφη για όλα τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς ο βαθμός εξάρτησης διαφοροποιείται σημαντικά. Ορισμένες χώρες, ιδιαίτερα στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, εξαρτώνταν σε μεγαλύτερο βαθμό από τις ρωσικές προμήθειες, γεγονός που καθιστά την προσαρμογή πιο δύσκολη και πιο δαπανηρή (World Bank, 2024 / IEA, 2024). Η διαφοροποίηση αυτή δημιουργεί προκλήσεις για τον συντονισμό της ευρωπαϊκής ενεργειακής πολιτικής και για τη διατήρηση κοινής στρατηγικής απέναντι στη Ρωσία (Buzan και Wæver, 2003 / European Commission, 2023).

Η ενεργειακή κρίση συνέβαλε επίσης στην αναδιαμόρφωση των διεθνών ενεργειακών σχέσεων, καθώς η Ευρώπη αναζήτησε νέες συνεργασίες και ενίσχυσε τη θέση της σε παγκόσμιο επίπεδο. Η μετατόπιση αυτή επηρεάζει όχι μόνο την οικονομία, αλλά και τη γεωπολιτική ισορροπία, δημιουργώντας νέα δεδομένα στις διεθνείς σχέσεις και στις ενεργειακές συμμαχίες (Tooze, 2022 / Council on Foreign Relations, 2023). Η ενέργεια, σε αυτό το πλαίσιο, λειτουργεί ως βασικός παράγοντας διαμόρφωσης πολιτικής και διεθνούς επιρροής (Mearsheimer, 2014 / Ikenberry, 2022).

Εύκολα, λοιπόν, γίνεται κατανοητό ότι η ευρωπαϊκή ενεργειακή εξάρτηση από τη Ρωσία αποτέλεσε ένα διαρθρωτικό χαρακτηριστικό που ενίσχυσε την ευαλωτότητα της Ένωσης σε περιόδους κρίσης. Οι προσπάθειες απεξάρτησης που βρίσκονται σε εξέλιξη δεν αποτελούν μόνο απάντηση στην τρέχουσα κατάσταση, αλλά και στρατηγική επιλογή για το μέλλον της ευρωπαϊκής ενεργειακής και γεωπολιτικής ασφάλειας. Με βάση τα παραπάνω, γίνεται σαφές ότι η ενεργειακή πολιτική της Ευρώπης βρίσκεται σε φάση βαθιάς μεταμόρφωσης (IEA, 2024 / European Commission, 2023 / OECD, 2023).

5.3 Η στροφή προς ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και η επιτάχυνση της πράσινης μετάβασης

Η ενεργειακή κρίση που προέκυψε λόγω του πολέμου στην Ουκρανία επιτάχυνε σημαντικά τη μετάβαση προς τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, αναδεικνύοντας την ανάγκη για ένα πιο βιώσιμο και ανθεκτικό ενεργειακό σύστημα. Οι αυξημένες τιμές των ορυκτών καυσίμων και η αβεβαιότητα σχετικά με τη διαθεσιμότητά τους ώθησαν πολλά κράτη να επανεξετάσουν τις ενεργειακές τους στρατηγικές, δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση στην ανάπτυξη εναλλακτικών πηγών ενέργειας (IEA, 2024 / European Commission, 2023). Η εξέλιξη αυτή δεν συνδέεται μόνο με την αντιμετώπιση της κρίσης, αλλά και με τη μακροπρόθεσμη επιδίωξη μείωσης των εκπομπών και προστασίας του περιβάλλοντος (UNEP, 2023 / IPCC, 2023).

Η Ευρωπαϊκή Ένωση βρέθηκε στην πρώτη γραμμή αυτής της μετάβασης, καθώς η ανάγκη απεξάρτησης από τη ρωσική ενέργεια συνέπεσε με τους ήδη υπάρχοντες στόχους για την κλιματική ουδετερότητα. Οι πολιτικές που προωθήθηκαν στο πλαίσιο της ενεργειακής μετάβασης περιλάμβαναν την ενίσχυση των επενδύσεων σε αιολική και ηλιακή ενέργεια, καθώς και την ανάπτυξη νέων τεχνολογιών, όπως η αποθήκευση ενέργειας και το υδρογόνο (European Commission, 2023 / OECD, 2023). Η στρατηγική αυτή δείχνει ότι η κρίση λειτούργησε ως επιταχυντής ήδη υφιστάμενων τάσεων ενεργειακού μετασχηματισμού (IEA, 2024 / IRENA, 2023).

Η μετάβαση προς τις ανανεώσιμες πηγές δεν περιορίζεται μόνο στην παραγωγή ενέργειας, αλλά επηρεάζει και τη συνολική δομή της οικονομίας. Η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, η ανάπτυξη καινοτόμων τεχνολογιών και η ενίσχυση της ενεργειακής αυτονομίας αποτελούν βασικά πλεονεκτήματα αυτής της διαδικασίας (World Bank, 2024 / IRENA, 2023). Ταυτόχρονα, η μείωση της εξάρτησης από εισαγόμενα καύσιμα ενισχύει τη σταθερότητα των οικονομιών και περιορίζει την ευαλωτότητα απέναντι σε γεωπολιτικές κρίσεις (UNCTAD, 2023 / IMF, 2023).

Η εφαρμογή της πράσινης μετάβασης συνοδεύεται, ωστόσο, από σημαντικές προκλήσεις. Το υψηλό κόστος επενδύσεων, η ανάγκη εκσυγχρονισμού των ενεργειακών δικτύων και η εξάρτηση από κρίσιμες πρώτες ύλες δημιουργούν εμπόδια που πρέπει να αντιμετωπιστούν (IEA, 2024 / OECD, 2023). Η μετάβαση αυτή απαιτεί μακροπρόθεσμο

σχεδιασμό, διεθνή συνεργασία και συντονισμένη δράση σε πολιτικό και οικονομικό επίπεδο (European Commission, 2023 / World Bank, 2024).

Η ενεργειακή κρίση ανέδειξε επίσης τη σημασία της διαφοροποίησης του ενεργειακού μείγματος, καθώς η εξάρτηση από μία μόνο πηγή μπορεί να δημιουργήσει σοβαρούς κινδύνους. Οι ανανεώσιμες πηγές προσφέρουν τη δυνατότητα ανάπτυξης ενός πιο αποκεντρωμένου και ευέλικτου ενεργειακού συστήματος, το οποίο μπορεί να ανταποκριθεί αποτελεσματικότερα σε εξωτερικές διαταραχές και γεωπολιτικές εντάσεις (OECD, 2023 / IEA, 2024). Η προσέγγιση αυτή ενισχύει τη συνολική ανθεκτικότητα των ενεργειακών συστημάτων (World Bank, 2024 / European Commission, 2023).

Η γεωπολιτική διάσταση της πράσινης μετάβασης αποκτά επίσης ιδιαίτερη σημασία, καθώς η αλλαγή στο ενεργειακό μοντέλο επηρεάζει τις διεθνείς ισορροπίες ισχύος. Οι χώρες που βασίζονται στις εξαγωγές ορυκτών καυσίμων ενδέχεται να δουν τη θέση τους να αποδυναμώνεται, ενώ εκείνες που επενδύουν σε νέες τεχνολογίες και σε πράσινες υποδομές αποκτούν στρατηγικό πλεονέκτημα (Tooze, 2022 / IRENA, 2023). Η μεταβολή αυτή δείχνει ότι η ενεργειακή μετάβαση δεν είναι μόνο περιβαλλοντικό ζήτημα, αλλά και ζήτημα γεωπολιτικής στρατηγικής και οικονομικής ισχύος (European Commission, 2023 / Ikenberry, 2022).

Η πορεία προς την πράσινη ενέργεια επηρεάζει και την καθημερινή ζωή των πολιτών, καθώς συνδέεται με αλλαγές στον τρόπο κατανάλωσης και παραγωγής ενέργειας. Η εξοικονόμηση ενέργειας, η χρήση ηλεκτρικών οχημάτων και η αξιοποίηση νέων τεχνολογιών αποτελούν βασικά στοιχεία αυτής της διαδικασίας (IEA, 2024 / World Bank, 2024). Οι αλλαγές αυτές δείχνουν ότι η μετάβαση αφορά όχι μόνο τα κράτη και τις επιχειρήσεις, αλλά και την κοινωνία συνολικά (Council on Foreign Relations, 2023 / OECD, 2023).

Βάσει των παραπάνω, η στροφή προς τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας δεν αποτελεί απλώς μια αντίδραση στην κρίση που προκάλεσε ο πόλεμος στην Ουκρανία, αλλά μια βαθύτερη μεταβολή του ενεργειακού και οικονομικού μοντέλου σε παγκόσμιο επίπεδο. Η επιτάχυνση της πράσινης μετάβασης αναμένεται να επηρεάσει μακροπρόθεσμα τη δομή της παγκόσμιας οικονομίας, τις διεθνείς σχέσεις και τις ισορροπίες ισχύος. Με βάση τα παραπάνω, γίνεται σαφές ότι η ενεργειακή πολιτική αποτελεί βασικό παράγοντα διαμόρφωσης του μέλλοντος της διεθνούς κοινότητας (IEA, 2024 / CSIS, 2023 / IRENA, 2023).

5.4 Οι επιπτώσεις στις αγορές πετρελαίου και φυσικού αερίου

Οι αγορές πετρελαίου και φυσικού αερίου επηρεάστηκαν άμεσα και έντονα από τον πόλεμο στην Ουκρανία, καθώς η σύγκρουση προκάλεσε σημαντική αναταραχή στην προσφορά και αύξησε την αβεβαιότητα σχετικά με τη σταθερότητα των ενεργειακών ροών. Η Ρωσία, ως ένας από τους μεγαλύτερους παραγωγούς πετρελαίου και φυσικού

αερίου παγκοσμίως, διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση των τιμών, γεγονός που σημαίνει ότι οποιαδήποτε μεταβολή στις εξαγωγές της έχει άμεσο αντίκτυπο στις διεθνείς αγορές ενέργειας (IEA, 2024 / Energy Institute, 2024). Η αρχική αντίδραση των αγορών χαρακτηρίστηκε από έντονες διακυμάνσεις, καθώς οι επενδυτές και οι κυβερνήσεις προσπαθούσαν να εκτιμήσουν τις πραγματικές επιπτώσεις της κρίσης (IMF, 2023 / World Bank, 2024).

Η επιβολή κυρώσεων και οι περιορισμοί στο εμπόριο ενέργειας συνέβαλαν στη μείωση της διαθέσιμης προσφοράς, οδηγώντας σε σημαντική αύξηση των τιμών του πετρελαίου και του φυσικού αερίου. Οι αυξήσεις αυτές ενισχύθηκαν από την αβεβαιότητα που επικρατούσε σχετικά με τη διάρκεια της σύγκρουσης και τις πιθανές μελλοντικές εξελίξεις (World Bank, 2024 / OECD, 2023). Το περιβάλλον αυτό δημιούργησε συνθήκες αστάθειας στις διεθνείς αγορές, επηρεάζοντας τόσο τους παραγωγούς όσο και τους καταναλωτές ενέργειας (Tooze, 2022 / IMF, 2023).

Η ανακατεύθυνση των ενεργειακών ροών αποτέλεσε βασικό χαρακτηριστικό της νέας κατάστασης, καθώς η Ρωσία επιδίωξε να διοχετεύσει μεγαλύτερο μέρος των εξαγωγών της σε νέες αγορές, κυρίως στην Ασία. Η μετατόπιση αυτή άλλαξε τις ισορροπίες στο διεθνές εμπόριο ενέργειας, δημιουργώντας νέες οικονομικές συνεργασίες και ενισχύοντας τον ρόλο χωρών όπως η Κίνα και η Ινδία (IEA, 2024 / OECD, 2023). Οι εξελίξεις αυτές δείχνουν ότι οι αγορές ενέργειας είναι ιδιαίτερα ευέλικτες και προσαρμόζονται δυναμικά στις γεωπολιτικές αλλαγές (Council on Foreign Relations, 2023 / CSIS, 2023).

Οι αυξήσεις στις τιμές του φυσικού αερίου είχαν ιδιαίτερα έντονο αντίκτυπο στην Ευρώπη, όπου η εξάρτηση από τις ρωσικές προμήθειες ήταν σημαντική πριν από την έναρξη του πολέμου. Η περιορισμένη διαθεσιμότητα και η αυξημένη ζήτηση οδήγησαν σε ιστορικά υψηλά επίπεδα τιμών, επηρεάζοντας τόσο τη βιομηχανική παραγωγή όσο και την κατανάλωση ενέργειας των νοικοκυριών (European Commission, 2023 / IEA, 2024). Η κατάσταση αυτή ανέδειξε τις αδυναμίες του ευρωπαϊκού ενεργειακού συστήματος και την ανάγκη για μεγαλύτερη διαφοροποίηση πηγών και προμηθευτών (World Bank, 2024 / OECD, 2023).

Η αγορά πετρελαίου παρουσίασε επίσης σημαντικές διακυμάνσεις, αν και η παγκόσμια φύση της αγοράς αυτής επέτρεψε μεγαλύτερη ευελιξία σε σχέση με το φυσικό αέριο. Η αύξηση της παραγωγής από άλλες πετρελαιοπαραγωγές χώρες, καθώς και η χρήση στρατηγικών αποθεμάτων, βοήθησαν στη μερική σταθεροποίηση των τιμών, χωρίς όμως να εξαλείψουν την αβεβαιότητα (IMF, 2023 / Energy Institute, 2024). Η διαφορά αυτή μεταξύ των δύο αγορών δείχνει τη σημασία της δομής, των υποδομών και της δυνατότητας μεταφοράς στην ενεργειακή ασφάλεια (IEA, 2024 / World Bank, 2024).

Οι επιπτώσεις των αυξήσεων στις τιμές δεν περιορίστηκαν στον ενεργειακό τομέα, αλλά επεκτάθηκαν σε ολόκληρη την οικονομία, επηρεάζοντας το κόστος παραγωγής, τις μεταφορές και τη λειτουργία των επιχειρήσεων. Η αύξηση των ενεργειακών δαπανών οδήγησε σε μεταφορά του κόστους στους καταναλωτές, ενισχύοντας τις πληθωριστικές πιέσεις και περιορίζοντας την αγοραστική δύναμη των πολιτών (World Bank, 2024 / IMF, 2023). Η αλληλεπίδραση αυτή μεταξύ ενέργειας και οικονομίας αποτελεί βασικό

χαρακτηριστικό της σύγχρονης παγκόσμιας αγοράς και της οικονομικής αλληλεξάρτησης (OECD, 2023 / UNCTAD, 2023).

Η γεωπολιτική διάσταση των αγορών πετρελαίου και φυσικού αερίου έγινε ιδιαίτερα εμφανής κατά τη διάρκεια της κρίσης, καθώς οι ενεργειακοί πόροι χρησιμοποιήθηκαν ως μέσο άσκησης πολιτικής και οικονομικής επιρροής. Η δυνατότητα ελέγχου της προσφοράς δίνει στα κράτη σημαντική διαπραγματευτική ισχύ, επηρεάζοντας τις διεθνείς σχέσεις και τις στρατηγικές επιλογές άλλων χωρών (Mearsheimer, 2014 / Nye, 2022). Η σύνδεση αυτή καθιστά τις ενεργειακές αγορές κεντρικό στοιχείο της σύγχρονης γεωπολιτικής στρατηγικής (CSIS, 2023 / Ikenberry, 2022).

Από τα παραπάνω, αξίζει να συμπεράνουμε ότι οι επιπτώσεις του πολέμου στις αγορές πετρελαίου και φυσικού αερίου δεν είναι προσωρινές, αλλά ενδέχεται να διαμορφώσουν τη δομή της παγκόσμιας ενεργειακής αγοράς για τα επόμενα χρόνια. Οι αλλαγές στις ενεργειακές ροές, οι νέες διεθνείς συνεργασίες και η αυξημένη έμφαση στην ενεργειακή ασφάλεια αποτελούν ενδείξεις μιας βαθύτερης μεταβολής στο διεθνές οικονομικό και γεωπολιτικό περιβάλλον. Με βάση τα παραπάνω, γίνεται σαφές ότι η ενέργεια παραμένει βασικός παράγοντας διαμόρφωσης της διεθνούς πολιτικής και οικονομίας (IEA, 2024 / Tooze, 2022 / World Bank, 2024).

Κεφάλαιο 6: Η στάση της Ευρωπαϊκής Ένωσης των Ηνωμένων Πολιτειών

6.1 Η ευρωπαϊκή πολιτική απέναντι στη Ρωσία και η στήριξη της Ουκρανίας

Η στάση της Ευρωπαϊκής Ένωσης απέναντι στη Ρωσία μετά την έναρξη του πολέμου στην Ουκρανία χαρακτηρίζεται από μια σημαντική μεταβολή σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο, καθώς η κρίση οδήγησε σε επαναπροσδιορισμό των πολιτικών και στρατηγικών της προτεραιοτήτων. Η επιβολή κυρώσεων, η μείωση της ενεργειακής εξάρτησης και η ενίσχυση της στήριξης προς την Ουκρανία αποτελούν βασικά στοιχεία της νέας προσέγγισης της Ένωσης (European Commission, 2023 / Council of the European Union, 2023). Η αλλαγή αυτή αντανακλά την ανάγκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης να προσαρμοστεί σε ένα πιο ασταθές και ανταγωνιστικό διεθνές περιβάλλον (Nye, 2022 / Ikenberry, 2022).

Η πολιτική των κυρώσεων αποτέλεσε το κύριο εργαλείο αντίδρασης της Ευρωπαϊκής Ένωσης απέναντι στη ρωσική εισβολή, με στόχο την άσκηση οικονομικής και πολιτικής πίεσης. Τα μέτρα που υιοθετήθηκαν περιλάμβαναν περιορισμούς στο εμπόριο, στον χρηματοπιστωτικό τομέα και στην ενέργεια, επιδιώκοντας να μειώσουν την ικανότητα της Ρωσίας να χρηματοδοτεί τον πόλεμο (OECD, 2023 / European Commission, 2023). Η εφαρμογή αυτών των μέτρων απαιτούσε υψηλό επίπεδο συντονισμού μεταξύ των κρατών-μελών, γεγονός που αναδεικνύει τη σημασία της ευρωπαϊκής συνοχής και συνεργασίας σε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής (Buzan και Wæver, 2003 / Council of the European Union, 2023).

Η στήριξη προς την Ουκρανία δεν περιορίστηκε μόνο σε οικονομικό επίπεδο, αλλά επεκτάθηκε και σε στρατιωτική και ανθρωπιστική βοήθεια. Η παροχή στρατιωτικού εξοπλισμού, η εκπαίδευση ουκρανικού προσωπικού και η χρηματοδότηση της ουκρανικής οικονομίας ενίσχυσαν σημαντικά την ικανότητα της χώρας να αντιμετωπίσει τη ρωσική εισβολή (European External Action Service, 2023 / Council on Foreign Relations, 2023). Η προσέγγιση αυτή δείχνει ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν λειτουργεί μόνο ως οικονομικός οργανισμός, αλλά και ως πολιτικός και στρατηγικός παράγοντας με αυξανόμενο γεωπολιτικό ρόλο (Ikenberry, 2022 / European Council, 2023).

Η ενεργειακή πολιτική αποτέλεσε έναν από τους πιο κρίσιμους τομείς παρέμβασης, καθώς η εξάρτηση από τη ρωσική ενέργεια δημιουργούσε σημαντικές προκλήσεις για την ευρωπαϊκή ασφάλεια και οικονομία. Η Ευρωπαϊκή Ένωση προχώρησε σε μέτρα για τη διαφοροποίηση των ενεργειακών της πηγών και την ενίσχυση των ανανεώσιμων μορφών ενέργειας, επιδιώκοντας να περιορίσει την ευαλωτότητά της απέναντι σε εξωτερικές πιέσεις (IEA, 2024 / European Commission, 2023). Η κατεύθυνση αυτή συνδέεται άμεσα με τη στρατηγική της ενεργειακής αυτονομίας και της ενίσχυσης της ανθεκτικότητας της ευρωπαϊκής οικονομίας (World Bank, 2024 / OECD, 2023).

Οι εξελίξεις αυτές ανέδειξαν και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει η Ευρωπαϊκή Ένωση στη διαμόρφωση μιας ενιαίας εξωτερικής πολιτικής. Οι διαφορετικές προσεγγίσεις των κρατών-μελών, ιδιαίτερα σε ζητήματα ενέργειας, οικονομίας και ασφάλειας, δημιουργούν προκλήσεις για τη λήψη κοινών αποφάσεων και την υιοθέτηση σταθερής στρατηγικής γραμμής (Sakwa, 2015 / Tooze, 2022). Παρά τις δυσκολίες αυτές, η κρίση οδήγησε σε μεγαλύτερο βαθμό συνεργασίας και πολιτικής σύγκλισης σε σύγκριση με προηγούμενες περιόδους διεθνών κρίσεων (European Council, 2023 / OECD, 2023).

Η στάση της Ευρωπαϊκής Ένωσης απέναντι στη Ρωσία αντικατοπτρίζει επίσης μια ευρύτερη προσπάθεια υπεράσπισης των αρχών του διεθνούς δικαίου και της κυριαρχίας των κρατών. Η καταδίκη της εισβολής και η στήριξη της Ουκρανίας συνδέονται με την επιδίωξη διατήρησης ενός διεθνούς συστήματος βασισμένου σε κανόνες και θεσμούς (Walt, 1987 / European Commission, 2023). Η διάσταση αυτή ενισχύει τον ρόλο της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως υπερασπιστή φιλελεύθερων δημοκρατικών αξιών και της διεθνούς νομιμότητας (Ikenberry, 2022 / Nye, 2022).

Η κρίση στην Ουκρανία συνέβαλε επίσης στην ενίσχυση της γεωπολιτικής ταυτότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς ανέδειξε την ανάγκη για μεγαλύτερη στρατηγική αυτονομία. Η ανάπτυξη κοινών πολιτικών άμυνας και ασφάλειας αποτελεί ένα από τα ζητήματα που επανήλθαν δυναμικά στο προσκήνιο, με στόχο την ενίσχυση της ικανότητας της Ένωσης να ανταποκρίνεται αποτελεσματικά σε διεθνείς κρίσεις και γεωπολιτικές προκλήσεις (European Council, 2023 / European Commission, 2023). Η εξέλιξη αυτή δείχνει μια σταδιακή μετατόπιση της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς έναν πιο ενεργό και αυτόνομο ρόλο στη διεθνή σκηνή (UNCTAD, 2023 / Council on Foreign Relations, 2023).

Συνεπώς, η ευρωπαϊκή πολιτική απέναντι στη Ρωσία και η στήριξη της Ουκρανίας αποτελούν στοιχεία μιας ευρύτερης στρατηγικής προσαρμογής στις νέες διεθνείς συνθήκες που διαμορφώθηκαν μετά το 2022. Οι αποφάσεις που λήφθηκαν δεν αφορούν μόνο την αντιμετώπιση της συγκεκριμένης κρίσης, αλλά και τη διαμόρφωση της μελλοντικής πορείας της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως γεωπολιτικού δρώντα. Με βάση τα παραπάνω, γίνεται σαφές ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση επιδιώκει να ενισχύσει τον ρόλο της ως σημαντικού πολιτικού, οικονομικού και στρατηγικού παράγοντα στο σύγχρονο διεθνές σύστημα (OECD, 2023 / IEA, 2024 / European Council, 2023).

6.2 Η αμερικανική εξωτερική πολιτική και ο στρατηγικός στόχος ανάσχεσης της Ρωσίας

Η αμερικανική εξωτερική πολιτική απέναντι στη Ρωσία, ιδιαίτερα μετά την έναρξη του πολέμου στην Ουκρανία, μπορεί να ερμηνευθεί μέσα από το πρίσμα της στρατηγικής της ανάσχεσης, η οποία έχει βαθιές ρίζες στην περίοδο του Ψυχρού Πολέμου. Η βασική επιδίωξη αυτής της προσέγγισης είναι ο περιορισμός της επιρροής μιας ανταγωνιστικής δύναμης, προκειμένου να διατηρηθεί η ισορροπία ισχύος στο διεθνές σύστημα (Walt, 1987 / Kennan, 1947). Στο σύγχρονο πλαίσιο, η Ρωσία αντιμετωπίζεται ως ένας παράγοντας που

αμφισβητεί την κυριαρχία των δυτικών θεσμών και τη φιλελεύθερη διεθνή τάξη πραγμάτων (Nye, 2022 / Ikenberry, 2022).

Η στήριξη των Ηνωμένων Πολιτειών προς την Ουκρανία αποτελεί κεντρικό στοιχείο αυτής της στρατηγικής, καθώς επιτρέπει την ενίσχυση της ουκρανικής άμυνας χωρίς άμεση εμπλοκή αμερικανικών στρατευμάτων. Η παροχή στρατιωτικής βοήθειας, πληροφοριών και οικονομικής στήριξης ενισχύει την ικανότητα της Ουκρανίας να αντισταθεί, συμβάλλοντας ταυτόχρονα στον περιορισμό της ρωσικής επιρροής στην Ανατολική Ευρώπη (U.S. Department of Defense, 2024 / Council on Foreign Relations, 2023). Η προσέγγιση αυτή αντανάκλα την επιδίωξη των Ηνωμένων Πολιτειών να επιτυγχάνουν στρατηγικούς στόχους μέσω έμμεσης εμπλοκής και υποστήριξης συμμάχων (Mearsheimer, 2014 / Walt, 1987).

Η πολιτική των κυρώσεων αποτελεί επίσης βασικό εργαλείο της αμερικανικής στρατηγικής, καθώς επιδιώκει την αποδυνάμωση της ρωσικής οικονομίας και τη μείωση των δυνατοτήτων της να χρηματοδοτεί τη στρατιωτική της δραστηριότητα. Οι περιορισμοί στον χρηματοπιστωτικό τομέα, στην τεχνολογία και στο εμπόριο συνιστούν μια πολυδιάστατη προσέγγιση που στοχεύει σε πολλαπλά επίπεδα της ρωσικής οικονομίας (IMF, 2023 / U.S. Department of the Treasury, 2024). Παρά την ένταση των μέτρων αυτών, η αποτελεσματικότητά τους εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη διάρκεια εφαρμογής τους και από τον βαθμό διεθνούς συνεργασίας και συντονισμού (OECD, 2023 / Tooze, 2022).

Η αμερικανική πολιτική δεν περιορίζεται μόνο στη διμερή σχέση με τη Ρωσία, αλλά εντάσσεται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο ενίσχυσης των συμμαχιών και των διεθνών θεσμών. Η ενίσχυση του NATO, η αύξηση της στρατιωτικής παρουσίας στην Ανατολική Ευρώπη και ο συντονισμός με την Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελούν βασικά στοιχεία αυτής της στρατηγικής προσέγγισης (NATO, 2024 / CSIS, 2023). Η πολιτική αυτή δείχνει ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες επιδιώκουν να διατηρήσουν τον ηγετικό τους ρόλο στο διεθνές σύστημα μέσω της ενίσχυσης των δυτικών συμμαχιών και θεσμών (Allison, 2017 / Ikenberry, 2022).

Η έννοια της ανάσχεσης, ωστόσο, δεν εφαρμόζεται με τον ίδιο τρόπο όπως κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, καθώς το σύγχρονο διεθνές περιβάλλον χαρακτηρίζεται από μεγαλύτερη πολυπλοκότητα και αλληλεξάρτηση. Η ύπαρξη οικονομικών σχέσεων μεταξύ ανταγωνιστικών δυνάμεων, η άνοδος νέων γεωπολιτικών παικτών και η σημασία μη στρατιωτικών μορφών ισχύος καθιστούν την εφαρμογή της στρατηγικής αυτής πιο σύνθετη (Tooze, 2022 / Nye, 2022). Η προσαρμογή της αμερικανικής πολιτικής στις νέες συνθήκες αποτελεί μία από τις βασικές προκλήσεις της σύγχρονης διεθνούς πολιτικής (Ikenberry, 2022).

Η στάση των Ηνωμένων Πολιτειών επηρεάζεται επίσης από την ανάγκη αποφυγής άμεσης στρατιωτικής σύγκρουσης με τη Ρωσία, ιδιαίτερα λόγω της πυρηνικής διάστασης της αντιπαράθεσης. Η ισορροπία μεταξύ υποστήριξης της Ουκρανίας και αποτροπής μιας γενικευμένης σύγκρουσης αποτελεί κρίσιμο στοιχείο της στρατηγικής των ΗΠΑ (Walt, 1987 / NATO, 2024). Η διαχείριση αυτής της ισορροπίας απαιτεί προσεκτικό σχεδιασμό,

διπλωματικό συντονισμό και συνεχή αξιολόγηση των εξελίξεων στο πεδίο (Brzezinski, 1997 / Kissinger, 2014).

Η γεωπολιτική διάσταση της αμερικανικής πολιτικής συνδέεται και με την επιδίωξη περιορισμού της επιρροής άλλων μεγάλων δυνάμεων, όπως η Κίνα, η οποία διατηρεί στενές σχέσεις με τη Ρωσία. Η σύγκρουση στην Ουκρανία επηρεάζει ευρύτερες διεθνείς ισορροπίες, καθώς εντάσσεται σε ένα γενικότερο πλαίσιο ανταγωνισμού μεταξύ μεγάλων δυνάμεων για την παγκόσμια επιρροή και την αναδιαμόρφωση της διεθνούς τάξης (Mearsheimer, 2014 / Ikenberry, 2022). Η διάσταση αυτή δείχνει ότι η αμερικανική στρατηγική δεν αφορά αποκλειστικά τη Ρωσία, αλλά το συνολικό σύστημα διεθνών σχέσεων και ισορροπιών (Council on Foreign Relations, 2023 / Nye, 2022).

Επομένως, η αμερικανική εξωτερική πολιτική απέναντι στη Ρωσία βασίζεται σε έναν συνδυασμό στρατιωτικών, οικονομικών και διπλωματικών εργαλείων, με στόχο τη διατήρηση της ισορροπίας ισχύος και την αποτροπή περαιτέρω επέκτασης της ρωσικής επιρροής. Η προσέγγιση αυτή, αν και αποτελεσματική σε ορισμένα επίπεδα, αντιμετωπίζει σημαντικές προκλήσεις λόγω της πολυπλοκότητας του σύγχρονου διεθνούς περιβάλλοντος και των μεταβαλλόμενων γεωπολιτικών συνθηκών. Με βάση τα παραπάνω, γίνεται σαφές ότι η στρατηγική ανάσχεσης εξακολουθεί να αποτελεί βασικό στοιχείο της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής στον 21ο αιώνα (Allison, 2017 / Kissinger, 2014 / Nye, 2022).

6.3 Οι διαφορές και οι συγκλίσεις μεταξύ ΗΠΑ και Ε.Ε.

Η συνεργασία μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά τη διάρκεια του πολέμου στην Ουκρανία αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα διατλαντικής σύμπραξης, η οποία βασίζεται τόσο σε κοινά συμφέροντα όσο και σε κοινές πολιτικές αξίες. Η αντίδραση απέναντι στη ρωσική εισβολή ανέδειξε υψηλό βαθμό συντονισμού σε επίπεδο πολιτικής, οικονομίας και στρατηγικής, ιδιαίτερα όσον αφορά την επιβολή κυρώσεων και τη στήριξη της Ουκρανίας (NATO, 2024 / European Council, 2024). Παρά τη σημαντική αυτή σύγκλιση, εξακολουθούν να υπάρχουν διαφορές στις προσεγγίσεις των δύο πλευρών, οι οποίες σχετίζονται με τον ρόλο, τις δυνατότητες και τις στρατηγικές τους προτεραιότητες (Gaddis, 2005 / Nye, 2022).

Η βασική σύγκλιση μεταξύ Ηνωμένων Πολιτειών και Ευρωπαϊκής Ένωσης εντοπίζεται στην κοινή αντίληψη ότι η ρωσική εισβολή συνιστά παραβίαση του διεθνούς δικαίου και απειλή για τη σταθερότητα και την ασφάλεια της Ευρώπης. Η θέση αυτή οδήγησε στην υιοθέτηση συντονισμένων πολιτικών, όπως η επιβολή οικονομικών κυρώσεων και η παροχή στρατιωτικής, οικονομικής και ανθρωπιστικής βοήθειας προς την Ουκρανία (European Commission, 2024 / U.S. Department of State, 2024). Η κοινή αυτή στάση δείχνει ότι οι δύο πλευρές εξακολουθούν να μοιράζονται μια βασική αντίληψη για τη διατήρηση μιας διεθνούς τάξης βασισμένης σε κανόνες και θεσμούς (Freedman, 2019 / Ikenberry, 2022).

Η στρατηγική των Ηνωμένων Πολιτειών χαρακτηρίζεται από πιο άμεση και αποφασιστική προσέγγιση, καθώς διαθέτουν μεγαλύτερη στρατιωτική ισχύ, εκτεταμένες δυνατότητες προβολής δύναμης και παγκόσμια παρουσία. Η παροχή εκτεταμένης στρατιωτικής βοήθειας προς την Ουκρανία και η ενίσχυση της παρουσίας του NATO στην Ανατολική Ευρώπη αποτελούν βασικά στοιχεία της αμερικανικής πολιτικής (U.S. Department of Defense, 2024 / Mearsheimer, 2014). Αντίθετα, η Ευρωπαϊκή Ένωση δίνει μεγαλύτερη έμφαση στα οικονομικά, διπλωματικά και θεσμικά μέσα, γεγονός που αντανάκλα τον χαρακτήρα της ως πολιτικής και οικονομικής ένωσης και όχι ως ενιαίας στρατιωτικής δύναμης (Hill και Gaddy, 2022 / Buzan και Wæver, 2003).

Η ενεργειακή διάσταση αποτελεί έναν από τους βασικούς τομείς διαφοροποίησης μεταξύ των δύο πλευρών. Η Ευρώπη, λόγω της μακροχρόνιας εξάρτησής της από τη ρωσική ενέργεια, αντιμετώπισε σοβαρότερες προκλήσεις στην εφαρμογή κυρώσεων και στη διαμόρφωση νέας ενεργειακής στρατηγικής (IEA, 2023 / European Commission, 2024). Οι Ηνωμένες Πολιτείες, αντίθετα, διαθέτουν μεγαλύτερη ενεργειακή αυτονομία, γεγονός που τους επιτρέπει μεγαλύτερη ευελιξία στις γεωπολιτικές και οικονομικές τους επιλογές (Charap και Colton, 2022 / OECD, 2023). Η διαφοροποίηση αυτή εξηγεί σε σημαντικό βαθμό γιατί οι ευρωπαϊκές χώρες εμφανίζονται συχνά πιο επιφυλακτικές απέναντι σε ορισμένα μέτρα πίεσης.

Η οικονομική επίδραση των κυρώσεων αποτελεί επίσης σημείο διαφοροποίησης, καθώς οι ευρωπαϊκές οικονομίες επηρεάστηκαν περισσότερο από την ενεργειακή κρίση και τις διαταραχές στο εμπόριο και στις εφοδιαστικές αλυσίδες (World Bank, 2024 / IMF, 2023). Η κατάσταση αυτή δημιούργησε εσωτερικές πολιτικές και κοινωνικές πιέσεις σε αρκετά κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθιστώντας πιο σύνθετη τη διαδικασία λήψης κοινών αποφάσεων. Οι Ηνωμένες Πολιτείες, αν και επηρεάστηκαν από τις διεθνείς οικονομικές εξελίξεις, αντιμετώπισαν μικρότερες άμεσες επιπτώσεις λόγω της διαφορετικής δομής της οικονομίας τους και της ενεργειακής τους αυτάρκειας (Nye, 2022 / Tooze, 2022).

Η προσέγγιση των δύο πλευρών διαφέρει και ως προς τη γεωπολιτική τους στρατηγική. Η αμερικανική πολιτική εντάσσεται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο παγκόσμιου ανταγωνισμού μεταξύ μεγάλων δυνάμεων, όπου η Ρωσία και η Κίνα θεωρούνται βασικοί ανταγωνιστές των Ηνωμένων Πολιτειών (Walt, 1987 / Ikenberry, 2022). Αντίθετα, η Ευρωπαϊκή Ένωση επικεντρώνεται κυρίως στη διατήρηση της σταθερότητας και της ασφάλειας στην ευρωπαϊκή ήπειρο, δίνοντας μεγαλύτερη σημασία στη διαχείριση των άμεσων περιφερειακών συνεπειών της σύγκρουσης (Tooze, 2022 / Buzan και Wæver, 2003). Η διαφορετική αυτή οπτική επηρεάζει τις στρατηγικές προτεραιότητες και τον τρόπο αντίληψης των διεθνών απειλών.

Παρά τις διαφορές αυτές, η συνεργασία μεταξύ Ηνωμένων Πολιτειών και Ευρωπαϊκής Ένωσης παραμένει ιδιαίτερα ισχυρή, καθώς οι κοινές προκλήσεις απαιτούν συντονισμένη δράση και στρατηγική συνεργασία. Η ενίσχυση του NATO, η κοινή στάση απέναντι στη Ρωσία και η συνεχής υποστήριξη προς την Ουκρανία αποδεικνύουν ότι οι δύο πλευρές μπορούν να συνεργάζονται αποτελεσματικά όταν τα στρατηγικά τους συμφέροντα

συγκλίνουν (Allison, 2017 / NATO, 2024). Η συνεργασία αυτή αποτελεί βασικό στοιχείο της σύγχρονης διεθνούς πολιτικής και της διατήρησης της δυτικής συνοχής (Trenin, 2022).

Το γεγονός αυτό αναδεικνύει ότι οι διαφορές και οι συγκλίσεις μεταξύ Ηνωμένων Πολιτειών και Ευρωπαϊκής Ένωσης αντικατοπτρίζουν τη φύση των διεθνών σχέσεων, όπου η συνεργασία συνυπάρχει με την επιδίωξη επιμέρους εθνικών και περιφερειακών συμφερόντων. Η ισορροπία αυτή είναι απαραίτητη για τη διατήρηση της σταθερότητας και την αντιμετώπιση των προκλήσεων που προκύπτουν από τη σύγκρουση στην Ουκρανία και το ευρύτερο γεωπολιτικό περιβάλλον. Με βάση τα παραπάνω, γίνεται σαφές ότι η διατλαντική σχέση εξακολουθεί να αποτελεί καθοριστικό παράγοντα στη διαμόρφωση της σύγχρονης διεθνούς τάξης και των παγκόσμιων ισορροπιών ισχύος (Walt, 1987 / Åslund, 2023 / Ikenberry, 2022).

Κεφάλαιο 7: Οι γεωπολιτικές ανακατατάξεις και η νέα διεθνής τάξη

7.1 Οι σχέσεις Ρωσίας – Κίνας και η ανάδυση ενός πολυπολικού κόσμου

Η ενίσχυση των σχέσεων μεταξύ Ρωσίας και Κίνας αποτελεί μία από τις σημαντικότερες γεωπολιτικές εξελίξεις των τελευταίων ετών, ιδιαίτερα μετά την έναρξη του πολέμου στην Ουκρανία. Η συνεργασία αυτή δεν περιορίζεται μόνο σε οικονομικό επίπεδο, αλλά επεκτείνεται και στη στρατηγική και πολιτική διάσταση, επηρεάζοντας τη διαμόρφωση της σύγχρονης διεθνούς τάξης (Allison, 2017 / Lo, 2022). Η σύγκλιση των δύο χωρών βασίζεται σε κοινά συμφέροντα, όπως η επιθυμία περιορισμού της δυτικής επιρροής και η προώθηση ενός περισσότερο πολυπολικού και λιγότερο δυτικοκεντρικού διεθνούς συστήματος (Stent, 2022 / Applebaum, 2024).

Η προσέγγιση μεταξύ Ρωσίας και Κίνας μπορεί να ερμηνευθεί μέσα από το πρίσμα της θεωρίας της ισορροπίας ισχύος, σύμφωνα με την οποία τα κράτη επιδιώκουν να συνεργαστούν προκειμένου να αντιμετωπίσουν έναν κοινό ανταγωνιστή ή μια κυρίαρχη δύναμη (Walt, 1987). Στην προκειμένη περίπτωση, οι Ηνωμένες Πολιτείες και οι δυτικοί σύμμαχοί τους αποτελούν το βασικό σημείο αναφοράς, γεγονός που οδηγεί τη Ρωσία και την Κίνα σε στενότερη στρατηγική συνεργασία (Mearsheimer, 2014 / Allison, 2017). Η συνεργασία αυτή ενισχύεται από την κοινή αντίληψη ότι το διεθνές σύστημα βρίσκεται σε περίοδο μετάβασης και ανακατανομής ισχύος (Ikenberry, 2018 / Nye, 2022).

Η οικονομική διάσταση της σχέσης αυτής είναι ιδιαίτερα σημαντική, καθώς η Κίνα αποτελεί πλέον έναν από τους βασικούς εμπορικούς και ενεργειακούς εταίρους της Ρωσίας. Η αύξηση των εμπορικών συναλλαγών, ιδιαίτερα στον τομέα της ενέργειας και των πρώτων υλών, επιτρέπει στη Ρωσία να αντισταθμίσει μέρος των επιπτώσεων των δυτικών κυρώσεων (OECD, 2023 / IMF, 2023). Παράλληλα, η Κίνα εξασφαλίζει πρόσβαση σε ενεργειακούς πόρους σε ανταγωνιστικές τιμές, γεγονός που ενισχύει τη βιομηχανική της ανάπτυξη και την ενεργειακή της ασφάλεια (UNCTAD, 2023 / IEA, 2023).

Η συνεργασία μεταξύ των δύο χωρών δεν είναι, ωστόσο, απαλλαγμένη από περιορισμούς και αντιφάσεις. Η σχέση χαρακτηρίζεται περισσότερο από στρατηγική σύγκλιση παρά από μια πλήρως θεσμοθετημένη συμμαχία, καθώς εξακολουθούν να υπάρχουν διαφορές συμφερόντων και σημαντικές ανισοροπίες ισχύος μεταξύ των δύο πλευρών (Mearsheimer, 2014 / Lo, 2022). Η Κίνα, ως ισχυρότερη οικονομία και αναδύομενη παγκόσμια δύναμη, διατηρεί πιο προσεκτική στάση απέναντι στη σύγκρουση στην Ουκρανία, αποφεύγοντας την άμεση εμπλοκή, ενώ παράλληλα ενισχύει τη συνεργασία της με τη Ρωσία σε οικονομικό και διπλωματικό επίπεδο (Council on Foreign Relations, 2024 / CSIS, 2024).

Η ανάδυση ενός πολυπολικού κόσμου αποτελεί βασικό στοιχείο της συνεργασίας αυτής, καθώς τόσο η Ρωσία όσο και η Κίνα επιδιώκουν τη μείωση της κυριαρχίας των δυτικών δυνάμεων στο διεθνές σύστημα. Η ενίσχυση περιφερειακών συνεργασιών, η δημιουργία εναλλακτικών οικονομικών και χρηματοπιστωτικών δομών και η αμφισβήτηση της

δυτικής ηγεμονίας αποτελούν βασικές εκφράσεις αυτής της τάσης (Tooze, 2022 / Acharya, 2018). Η μεταβολή αυτή επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο διαμορφώνονται οι διεθνείς σχέσεις, οι συμμαχίες και οι παγκόσμιες ισορροπίες ισχύος (Energy Institute, 2023).

Η γεωπολιτική σημασία της σχέσης Ρωσίας–Κίνας ενισχύεται και από τη συνεργασία τους σε διεθνείς οργανισμούς και πολυμερή φόρα, όπου συχνά υιοθετούν κοινές θέσεις σε ζητήματα διεθνούς διακυβέρνησης και ασφάλειας. Η στάση αυτή συμβάλλει στη διαμόρφωση ενός εναλλακτικού πλαισίου διεθνών σχέσεων, το οποίο διαφοροποιείται από το δυτικό μοντέλο φιλελεύθερης διεθνούς τάξης (Allison, 2017 / BRICS Summit Report, 2024). Η εξέλιξη αυτή ενισχύει τη δυναμική του πολυπολικού κόσμου και δημιουργεί νέες μορφές γεωπολιτικού ανταγωνισμού (European Commission, 2023).

Η σύγκρουση στην Ουκρανία επιτάχυνε σημαντικά τις εξελίξεις προς αυτή την κατεύθυνση, καθώς ενίσχυσε την ανάγκη συνεργασίας μεταξύ κρατών που επιδιώκουν να μειώσουν την εξάρτησή τους από τη Δύση και τους δυτικούς θεσμούς. Η μετατόπιση αυτή δεν περιορίζεται μόνο στη Ρωσία και την Κίνα, αλλά επηρεάζει και άλλες αναδυόμενες δυνάμεις, οι οποίες αναζητούν εναλλακτικές μορφές συνεργασίας και οικονομικής ολοκλήρωσης (OECD, 2023 / BRICS Summit Report, 2024). Το γεγονός αυτό δείχνει ότι οι αλλαγές στη διεθνή τάξη έχουν πλέον ευρύτερο και συστημικό χαρακτήρα (Council on Foreign Relations, 2024).

Η συγκεκριμένη προσέγγιση δείχνει ότι οι σχέσεις Ρωσίας–Κίνας αποτελούν βασικό παράγοντα διαμόρφωσης της νέας διεθνούς τάξης, η οποία χαρακτηρίζεται από μεγαλύτερη πολυπλοκότητα, κατακερματισμό και ανταγωνισμό μεταξύ πολλών κέντρων ισχύος. Η ανάδυση ενός πολυπολικού κόσμου δεν συνεπάγεται απαραίτητα μεγαλύτερη σταθερότητα, αλλά δημιουργεί νέες προκλήσεις και ανταγωνισμούς σε γεωπολιτικό, οικονομικό και στρατηγικό επίπεδο. Με βάση τα παραπάνω, γίνεται σαφές ότι η κατανόηση των σύγχρονων διεθνών εξελίξεων απαιτεί την προσεκτική ανάλυση της δυναμικής των σχέσεων μεταξύ Ρωσίας και Κίνας και της επίδρασής τους στη διαμόρφωση της παγκόσμιας τάξης (Walt, 1987 / CSIS, 2024 / Ikenberry, 2018).

7.2 Η ενίσχυση του ρόλου του NATO και η αλλαγή στρατηγικών προτεραιοτήτων

Η ρωσική εισβολή στην Ουκρανία λειτούργησε ως καταλύτης για την επαναξιολόγηση του ρόλου του NATO στο σύγχρονο διεθνές σύστημα, οδηγώντας σε σημαντική ενίσχυση της σημασίας του ως βασικού οργανισμού συλλογικής άμυνας. Μετά από μια περίοδο κατά την οποία η στρατηγική του κατεύθυνση είχε διευρυνθεί ώστε να περιλαμβάνει αποστολές εκτός της ευρωπαϊκής ηπείρου, η συμμαχία επανήλθε στον πυρήνα της αποστολής της, δηλαδή την αποτροπή και την άμυνα απέναντι σε κρατικές απειλές (Walt, 1987 / NATO, 2024). Η εξέλιξη αυτή υπογραμμίζει τη μεταβολή του διεθνούς περιβάλλοντος προς μια πιο ανταγωνιστική και λιγότερο προβλέψιμη μορφή διεθνών σχέσεων (Kennan, 1997 / Freedman, 2019).

Η ενίσχυση της παρουσίας του NATO στην Ανατολική Ευρώπη αποτελεί ένα από τα πιο εμφανή στοιχεία αυτής της στρατηγικής μεταστροφής. Η αύξηση των στρατιωτικών δυνάμεων, η δημιουργία νέων μονάδων ταχείας αντίδρασης και η ενίσχυση της αποτρεπτικής ικανότητας της συμμαχίας αποσκοπούν στην αντιμετώπιση της ρωσικής απειλής και στην προστασία των κρατών-μελών της ανατολικής πτέρυγας (Allison, 2017 / NATO, 2024). Οι κινήσεις αυτές δεν έχουν μόνο στρατιωτική σημασία, αλλά λειτουργούν και ως πολιτικό μήνυμα προς τη Ρωσία σχετικά με την ενότητα, τη συνοχή και την αποφασιστικότητα της συμμαχίας (Brzezinski, 1997 / CSIS, 2024).

Η ένταξη νέων κρατών στο NATO αποτελεί επίσης σημαντική ένδειξη της ενίσχυσης του ρόλου του, καθώς χώρες που μέχρι πρότινος διατηρούσαν ουδέτερη στάση επανεξέτασαν τις στρατηγικές τους επιλογές υπό το φως των εξελίξεων στην Ουκρανία. Η απόφαση της Φινλανδίας και της Σουηδίας να επιδιώξουν την ένταξή τους στη συμμαχία αντικατοπτρίζει την αυξανόμενη ανησυχία για την ασφάλεια στην ευρωπαϊκή ήπειρο και την ανάγκη συλλογικής προστασίας απέναντι σε ενδεχόμενες απειλές (Mearsheimer, 2014 / NATO, 2024). Η εξέλιξη αυτή επηρεάζει σημαντικά τις γεωπολιτικές ισορροπίες στη Βόρεια Ευρώπη και ενισχύει τη στρατηγική σημασία του NATO στο ευρωπαϊκό σύστημα ασφαλείας (Council on Foreign Relations, 2024).

Οι στρατηγικές προτεραιότητες της συμμαχίας μεταβάλλονται επίσης σε επίπεδο σχεδιασμού και επιχειρησιακής λειτουργίας. Η έμφαση δίνεται πλέον στην ενίσχυση της συλλογικής άμυνας, στη βελτίωση της διαλειτουργικότητας μεταξύ των κρατών-μελών και στην αντιμετώπιση νέων μορφών απειλών, όπως οι κυβερνοεπιθέσεις, η παραπληροφόρηση και ο υβριδικός πόλεμος (Allison, 2017 / NATO Strategic Concept, 2022). Η προσαρμογή αυτή δείχνει ότι το NATO επιδιώκει να ανταποκριθεί στις σύγχρονες προκλήσεις ασφαλείας, οι οποίες ξεπερνούν τα παραδοσιακά στρατιωτικά πεδία (Freedman, 2019).

Η συνεργασία μεταξύ των κρατών-μελών ενισχύθηκε σημαντικά, καθώς η κοινή αίσθηση απειλής οδήγησε σε μεγαλύτερο βαθμό συντονισμού και αλληλεγγύης. Οι κοινές στρατιωτικές ασκήσεις, η ανταλλαγή πληροφοριών και η αύξηση των αμυντικών δαπανών αποτελούν σαφείς ενδείξεις αυτής της τάσης (Walt, 1987 / NATO, 2024). Η εξέλιξη αυτή συμβάλλει στην ενίσχυση της συνοχής της συμμαχίας και της ικανότητάς της να ανταποκρίνεται αποτελεσματικά σε περιόδους κρίσεων και γεωπολιτικής αβεβαιότητας (Gaddis, 2005 / CSIS, 2024).

Η γεωπολιτική σημασία του NATO ενισχύεται και από τον ρόλο του ως βασικού πυλώνα της διατλαντικής σχέσης, καθώς συνδέει στρατηγικά τις Ηνωμένες Πολιτείες με την Ευρώπη σε επίπεδο ασφαλείας και άμυνας. Η συνεργασία αυτή αποτελεί κρίσιμο στοιχείο για τη διατήρηση της ισορροπίας ισχύος στο διεθνές σύστημα και για την αντιμετώπιση κοινών προκλήσεων ασφαλείας (Tooze, 2022 / Ikenberry, 2022). Η ενίσχυση του ρόλου του NATO δείχνει ότι η διατλαντική συνεργασία εξακολουθεί να αποτελεί θεμελιώδες στοιχείο της δυτικής στρατηγικής αρχιτεκτονικής (Freedman, 2019 / NATO, 2024).

Η εξέλιξη αυτή δεν στερείται προκλήσεων, καθώς η ενίσχυση της στρατιωτικής παρουσίας και η επέκταση της συμμαχίας ενδέχεται να εντείνουν περαιτέρω τις εντάσεις

με τη Ρωσία. Η δυναμική αυτή συνδέεται με το λεγόμενο «δίλημμα ασφαλείας», σύμφωνα με το οποίο οι αμυντικές ενέργειες της μιας πλευράς εκλαμβάνονται ως απειλή από την άλλη, οδηγώντας σε αμοιβαία κλιμάκωση (Mearsheimer, 2014 / Walt, 1987). Η κατάσταση αυτή καθιστά δυσκολότερη την επίτευξη σταθερότητας και την αποκατάσταση σχέσεων εμπιστοσύνης στο ευρωπαϊκό σύστημα ασφαλείας (Hill και Gaddy, 2022 / Charap και Colton, 2022).

Συνολικά, γίνεται σαφές ότι η ενίσχυση του ρόλου του NATO και η αλλαγή των στρατηγικών του προτεραιοτήτων αποτελούν βασικά στοιχεία της νέας διεθνούς πραγματικότητας που διαμορφώθηκε μετά τον πόλεμο στην Ουκρανία. Η συμμαχία προσαρμόζεται στις σύγχρονες γεωπολιτικές συνθήκες, επιδιώκοντας να διατηρήσει την ασφάλεια των μελών της σε ένα περισσότερο αβέβαιο και ανταγωνιστικό περιβάλλον. Με βάση τα παραπάνω, γίνεται σαφές ότι το NATO εξακολουθεί να αποτελεί κεντρικό παράγοντα στη διαμόρφωση της διεθνούς ασφαλείας και των γεωπολιτικών ισορροπιών του 21ου αιώνα (Allison, 2017 / Charap και Colton, 2022 / NATO, 2024).

7.3 Η κρίση αξιοπιστίας του ΟΗΕ και των διεθνών οργανισμών

Η σύγκρουση στην Ουκρανία ανέδειξε με ιδιαίτερα έντονο τρόπο τα όρια και τις αδυναμίες των διεθνών οργανισμών, με κυριότερο παράδειγμα τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών, ο οποίος θεωρητικά αποτελεί τον βασικό θεματοφύλακα της διεθνούς ειρήνης και ασφαλείας. Παρά την κεντρική του θέση στο διεθνές σύστημα, η αδυναμία αποτελεσματικής παρέμβασης στην κρίση ενίσχυσε την αντίληψη περί κρίσης αξιοπιστίας των θεσμών αυτών (Walt, 1987 / Ikenberry, 2022). Το γεγονός αυτό εγείρει σημαντικά ερωτήματα σχετικά με την ικανότητά τους να ανταποκρίνονται στις σύγχρονες γεωπολιτικές προκλήσεις και στις συγκρούσεις μεταξύ μεγάλων δυνάμεων (Freedman, 2019).

Η λειτουργία του Συμβουλίου Ασφαλείας αποτελεί βασικό σημείο κριτικής, καθώς το δικαίωμα βέτο που διαθέτουν τα μόνιμα μέλη περιορίζει τη δυνατότητα λήψης αποφάσεων σε περιπτώσεις όπου τα συμφέροντα των μεγάλων δυνάμεων συγκρούονται. Στην περίπτωση της Ουκρανίας, η Ρωσία, ως μόνιμο μέλος, έχει τη δυνατότητα να μπλοκάρει αποφάσεις που στρέφονται εναντίον της, γεγονός που καθιστά τον οργανισμό λιγότερο αποτελεσματικό ως μηχανισμό συλλογικής ασφαλείας (Mearsheimer, 2014 / United Nations Security Council, 2022). Η δομική αυτή αδυναμία αποτυπώνει τα όρια του συστήματος που δημιουργήθηκε μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και βασίζεται στη συναίνεση των μεγάλων δυνάμεων (Buzan και Wæver, 2003 / Kissinger, 2014).

Η αδυναμία επιβολής ουσιαστικών μέτρων δεν σημαίνει ότι ο ΟΗΕ είναι πλήρως ανενεργός, καθώς συνεχίζει να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο σε ανθρωπιστικό επίπεδο και στη διαχείριση κρίσεων. Οι δράσεις του σε ζητήματα παροχής ανθρωπιστικής βοήθειας, προστασίας προσφύγων και υποστήριξης διεθνών πρωτοβουλιών παραμένουν ιδιαίτερα σημαντικές (UNHCR, 2024 / United Nations, 2024). Ωστόσο, η περιορισμένη

του επιρροή σε επίπεδο πολιτικών και στρατηγικών αποφάσεων μειώνει την αποτελεσματικότητά του ως μηχανισμού πρόληψης και επίλυσης συγκρούσεων (Trenin, 2011 / Council on Foreign Relations, 2023).

Η κρίση αξιοπιστίας δεν περιορίζεται μόνο στον ΟΗΕ, αλλά επεκτείνεται και σε άλλους διεθνείς οργανισμούς, οι οποίοι αντιμετωπίζουν παρόμοιες προκλήσεις ως προς τη λήψη αποφάσεων και την εφαρμογή πολιτικών. Η δυσκολία επίτευξης συναίνεσης, οι διαφορετικές προτεραιότητες των κρατών-μελών και η απουσία αποτελεσματικών μηχανισμών επιβολής αποτελούν κοινά χαρακτηριστικά πολλών διεθνών θεσμών (Tooze, 2022 / Åslund, 2023). Οι παράγοντες αυτοί περιορίζουν τη δυνατότητα των οργανισμών να λειτουργήσουν αποτελεσματικά σε περιόδους έντονης γεωπολιτικής αντιπαράθεσης (OECD, 2023).

Η εξέλιξη αυτή συνδέεται με μια ευρύτερη μεταβολή στη φύση του διεθνούς συστήματος, το οποίο γίνεται όλο και πιο πολυπολικό και κατακερματισμένο. Σε ένα τέτοιο περιβάλλον, η συνεργασία μεταξύ των κρατών γίνεται δυσκολότερη, καθώς τα εθνικά συμφέροντα αποκλίνουν και η αμοιβαία εμπιστοσύνη μειώνεται (Walt, 1987 / Acharya, 2018). Η κατάσταση αυτή επηρεάζει άμεσα τη λειτουργία των διεθνών οργανισμών, οι οποίοι βασίζονται σε μεγάλο βαθμό στη συνεργασία και στη συναίνεση των κρατών-μελών (Applebaum, 2017 / Ikenberry, 2022).

Η κριτική που ασκείται στους διεθνείς οργανισμούς σχετίζεται επίσης με το ερώτημα κατά πόσο αντανακλούν τις σύγχρονες ισορροπίες ισχύος. Η δομή του ΟΗΕ, η οποία διαμορφώθηκε αμέσως μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, δεν αντικατοπτρίζει πλήρως τη σημερινή πραγματικότητα της διεθνούς πολιτικής και οικονομίας, γεγονός που ενισχύει τα αιτήματα για μεταρρυθμίσεις και αναδιάρθρωση (Mearsheimer, 2014 / Ikenberry, 2018). Η ανάγκη αυτή γίνεται ακόμη πιο εμφανής σε περιόδους μεγάλων διεθνών κρίσεων, όπως ο πόλεμος στην Ουκρανία (United Nations General Assembly, 2023).

Παρά τις αδυναμίες τους, οι διεθνείς οργανισμοί εξακολουθούν να αποτελούν σημαντικό πλαίσιο συνεργασίας και επικοινωνίας μεταξύ των κρατών. Η ύπαρξη θεσμών που διευκολύνουν τον διάλογο, τη διαπραγμάτευση και τον συντονισμό συμβάλλει στη μείωση των εντάσεων και στη διαχείριση κρίσεων, ακόμη και αν δεν οδηγεί πάντα σε άμεσες ή αποτελεσματικές λύσεις (Allison, 2017 / United Nations, 2024). Η λειτουργία αυτή παραμένει κρίσιμη για τη σταθερότητα του διεθνούς συστήματος και για τη διατήρηση ενός ελάχιστου πλαισίου διεθνούς συνεργασίας (UNCTAD, 2023).

Μέσα από αυτήν την ανάλυση, γίνεται προφανές ότι η κρίση αξιοπιστίας του ΟΗΕ και των διεθνών οργανισμών αποτελεί αντανάκλαση των βαθύτερων αλλαγών που λαμβάνουν χώρα στο διεθνές σύστημα. Η αδυναμία αποτελεσματικής αντιμετώπισης της σύγκρουσης στην Ουκρανία δεν αποτελεί μεμονωμένο φαινόμενο, αλλά μέρος μιας ευρύτερης τάσης που σχετίζεται με την αυξανόμενη πολυπλοκότητα και τον ανταγωνισμό στις διεθνείς σχέσεις. Με βάση τα παραπάνω, γίνεται σαφές ότι η ενίσχυση, η μεταρρύθμιση και η προσαρμογή των διεθνών θεσμών αποτελούν βασικές προκλήσεις για το μέλλον της διεθνούς διακυβέρνησης (Tooze, 2022 / Acharya, 2018 / United Nations, 2024).

Κεφάλαιο 8: Οι διεθνείς αντιδράσεις και η στάση επιμέρους κρατών

8.1 Η στάση των αναδύμενων δυνάμεων και ο ρόλος των BRICS

Η στάση των αναδύμενων δυνάμεων απέναντι στον πόλεμο στην Ουκρανία διαφοροποιείται σημαντικά από εκείνη των δυτικών χωρών, αντανακλώντας τις ιδιαίτερες γεωπολιτικές και οικονομικές τους επιδιώξεις. Χώρες όπως η Κίνα, η Ινδία, η Βραζιλία και η Νότια Αφρική, που συγκροτούν τον πυρήνα των BRICS, επέλεξαν σε μεγάλο βαθμό μια πιο ισορροπημένη ή ουδέτερη προσέγγιση, αποφεύγοντας την πλήρη ευθυγράμμιση με τις δυτικές κυρώσεις και πολιτικές απέναντι στη Ρωσία (OECD, 2023 / BRICS Summit Report, 2023). Η στάση αυτή δείχνει ότι το διεθνές σύστημα δεν λειτουργεί πλέον αποκλειστικά με βάση έναν μονοπολικό άξονα δυτικής επιρροής, αλλά χαρακτηρίζεται από αυξανόμενη πολυπλοκότητα και πολυκεντρικότητα (Acharya, 2018 / BP Statistical Review, 2022).

Η επιλογή αυτή μπορεί να ερμηνευθεί μέσα από την επιδίωξη των κρατών αυτών να διατηρήσουν στρατηγική αυτονομία και να μην ενταχθούν πλήρως σε κάποιο από τα δύο αντίπαλα γεωπολιτικά μπλοκ. Η διατήρηση σχέσεων τόσο με τη Δύση όσο και με τη Ρωσία επιτρέπει μεγαλύτερη ευελιξία στις διεθνείς τους επιλογές, ενώ ταυτόχρονα ενισχύει τη διαπραγματευτική τους ισχύ στο διεθνές σύστημα (Walt, 1987 / Nye, 2022). Η προσέγγιση αυτή αποτελεί χαρακτηριστικό στοιχείο της συμπεριφοράς πολλών αναδύμενων δυνάμεων, οι οποίες επιδιώκουν να διατηρούν ισορροπίες μεταξύ ανταγωνιστικών πόλων ισχύος (European Commission, 2022 / Ikenberry, 2022).

Η οικονομική διάσταση παίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της στάσης των BRICS, καθώς πολλές από αυτές τις χώρες διατηρούν σημαντικές εμπορικές και ενεργειακές σχέσεις με τη Ρωσία. Η αύξηση των εισαγωγών ρωσικής ενέργειας από χώρες όπως η Ινδία και η Κίνα μετά την επιβολή δυτικών κυρώσεων δείχνει ότι οι οικονομικές ανάγκες και τα εθνικά συμφέροντα συχνά υπερισχύουν των πολιτικών πιέσεων (World Bank, 2024 / IMF, 2023). Η τάση αυτή ενισχύει τη σημασία των εναλλακτικών οικονομικών συνεργασιών και των μη δυτικών δικτύων εμπορίου και χρηματοδότησης (Council on Foreign Relations, 2023 / IEA, 2023).

Η λειτουργία των BRICS ως πλατφόρμα συνεργασίας αποκτά ιδιαίτερη σημασία σε αυτό το πλαίσιο, καθώς προσφέρει ένα εναλλακτικό μοντέλο διεθνούς συνεργασίας πέρα από τα παραδοσιακά δυτικά θεσμικά πλαίσια. Η ενίσχυση της οικονομικής συνεργασίας, η ανάπτυξη χρηματοπιστωτικών μηχανισμών και η προώθηση κοινών πρωτοβουλιών αποτελούν βασικά στοιχεία της δράσης τους (Tooze, 2022 / BRICS Summit Report, 2023). Η εξέλιξη αυτή συμβάλλει στη διαμόρφωση ενός πιο πολυπολικού διεθνούς συστήματος, στο οποίο η ισχύς κατανέμεται σε περισσότερα κέντρα επιρροής (CSIS, 2023 / Acharya, 2018).

Η στάση των αναδύμενων δυνάμεων αντικατοπτρίζει επίσης μια ευρύτερη αμφισβήτηση της δυτικής κυριαρχίας στο διεθνές σύστημα. Η απροθυμία πολλών κρατών

να υιοθετήσουν πλήρως τις δυτικές κυρώσεις ή να απομονώσουν τη Ρωσία δείχνει ότι δεν συμμερίζονται πάντα τις ίδιες αντιλήψεις και προτεραιότητες σχετικά με τη διεθνή τάξη και τις διεθνείς σχέσεις (Mearsheimer, 2014 / Kennan, 1997). Η διαφοροποίηση αυτή ενισχύει την πολυπλοκότητα του διεθνούς συστήματος και καθιστά δυσκολότερη τη διαμόρφωση ενιαίων παγκόσμιων πολιτικών (Nye, 2022 / Ikenberry, 2022).

Η γεωπολιτική σημασία των BRICS ενισχύεται και από την επιδίωξη διεύρυνσής τους, καθώς ολοένα και περισσότερες χώρες εκδηλώνουν ενδιαφέρον για συμμετοχή ή στενότερη συνεργασία. Η εξέλιξη αυτή δείχνει ότι το μοντέλο συνεργασίας που προτείνουν βρίσκει απήχηση σε κράτη που επιθυμούν μεγαλύτερη ανεξαρτησία από τη δυτική επιρροή και αναζητούν εναλλακτικές μορφές διεθνούς συνεργασίας (BRICS Summit Report, 2023/ OECD, 2023). Η δυναμική αυτή ενισχύει τη θέση των BRICS ως σημαντικού παράγοντα της νέας διεθνούς τάξης (Brzezinski, 1997 / Allison, 2017).

Η στάση των αναδύμενων δυνάμεων δεν είναι, ωστόσο, πλήρως ομοιογενής, καθώς υπάρχουν σημαντικές διαφοροποιήσεις ανάλογα με τα εθνικά συμφέροντα, τις περιφερειακές προτεραιότητες και τις σχέσεις κάθε κράτους με τη Δύση ή τη Ρωσία. Ορισμένες χώρες υιοθετούν πιο ουδέτερη στάση, ενώ άλλες επιδιώκουν πιο ενεργό ρόλο στη διαμεσολάβηση ή στη διαμόρφωση πολιτικών λύσεων για τη σύγκρουση στην Ουκρανία (Allison, 2017 / Council on Foreign Relations, 2023). Η ποικιλία αυτή δείχνει ότι οι BRICS δεν αποτελούν ένα ενιαίο πολιτικό ή στρατηγικό μπλοκ, αλλά περισσότερο ένα ευέλικτο πλαίσιο συνεργασίας μεταξύ κρατών με διαφορετικές επιδιώξεις (Lo, 2022).

Κλείνοντας, λοιπόν, η στάση των αναδύμενων δυνάμεων και ο ρόλος των BRICS αποτελούν βασικούς παράγοντες στη διαμόρφωση της νέας διεθνούς τάξης. Η επιδίωξη στρατηγικής αυτονομίας, η ενίσχυση εναλλακτικών συνεργασιών και η αμφισβήτηση της δυτικής κυριαρχίας συνθέτουν ένα πιο σύνθετο και πολυπολικό διεθνές περιβάλλον. Με βάση τα παραπάνω, γίνεται σαφές ότι η κατανόηση των σύγχρονων διεθνών εξελίξεων απαιτεί την εξέταση αυτής της δυναμικής και του αυξανόμενου ρόλου των αναδύμενων δυνάμεων στις παγκόσμιες ισορροπίες ισχύος (Acharya, 2018 / CSIS, 2023 / Ikenberry, 2022).

8.2 Οι περιφερειακές δυνάμεις και η στάση τους απέναντι στη Ρωσία

Η στάση των περιφερειακών δυνάμεων απέναντι στη Ρωσία στο πλαίσιο του πολέμου στην Ουκρανία χαρακτηρίζεται από σημαντική διαφοροποίηση, αντανακλώντας τα ιδιαίτερα γεωπολιτικά, οικονομικά και στρατηγικά συμφέροντα κάθε κράτους. Χώρες όπως η Τουρκία, το Ιράν, η Σαουδική Αραβία και άλλες περιφερειακές δυνάμεις δεν υιοθέτησαν ενιαία στάση απέναντι στη σύγκρουση, αλλά επέλεξαν πολιτικές που εξυπηρετούν κυρίως τις δικές τους στρατηγικές επιδιώξεις και περιφερειακές ισορροπίες (Allison, 2017 / Council on Foreign Relations, 2023). Η πολυμορφία αυτή δείχνει ότι το διεθνές σύστημα λειτουργεί πλέον με βάση πολλαπλά κέντρα ισχύος και όχι αποκλειστικά γύρω από τις μεγάλες δυνάμεις της Δύσης (Gaddis, 2005 / Acharya, 2018).

Η Τουρκία αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα κράτους που ακολουθεί μια πολυδιάστατη και ισορροπημένη πολιτική, διατηρώντας σχέσεις τόσο με τη Ρωσία όσο και με τη Δύση. Η συμμετοχή της στο NATO συνδυάζεται με στενή συνεργασία με τη Ρωσία σε ζητήματα ενέργειας, εμπορίου και περιφερειακής ασφάλειας, γεγονός που της επιτρέπει να διαδραματίζει ρόλο διαμεσολαβητή στη σύγκρουση (Mearsheimer, 2014 / NATO, 2023). Η στρατηγική αυτή ενισχύει τη γεωπολιτική θέση της Τουρκίας και της προσδίδει μεγαλύτερη ευελιξία στις διεθνείς της επιλογές (Freedman, 2019 / CSIS, 2023).

Η στάση του Ιράν διαμορφώνεται κυρίως από την επιδίωξη του να ενισχύσει τη συνεργασία του με τη Ρωσία ως αντίβαρο στη δυτική πίεση και στις αμερικανικές κυρώσεις. Η σύγκλιση αυτή βασίζεται σε κοινά συμφέροντα, όπως η αμφισβήτηση της δυτικής επιρροής, η ενίσχυση των περιφερειακών τους ρόλων και η επιδίωξη μεγαλύτερης στρατηγικής αυτονομίας (Walt, 1987 / Nye, 2022). Η συνεργασία μεταξύ των δύο χωρών ενισχύθηκε ιδιαίτερα μετά το 2022 και περιλαμβάνει στρατιωτικούς, τεχνολογικούς και οικονομικούς τομείς (Hill και Gaddy, 2022 / IISS, 2023).

Η Σαουδική Αραβία και άλλες χώρες του Κόλπου υιοθέτησαν μια πιο προσεκτική και πραγματιστική στάση, εστιάζοντας κυρίως στα οικονομικά και ενεργειακά τους συμφέροντα. Η συνεργασία τους με τη Ρωσία στο πλαίσιο του OPEC+ δείχνει ότι οι ενεργειακές ισορροπίες και η σταθερότητα των αγορών πετρελαίου παραμένουν βασικοί παράγοντες διαμόρφωσης πολιτικής (OECD, 2023 / Energy Institute, 2023). Η προσέγγιση αυτή επιτρέπει στις χώρες αυτές να διατηρούν επιρροή στις διεθνείς αγορές ενέργειας και να ενισχύουν τη στρατηγική τους σημασία (Charap και Colton, 2022 / IEA, 2023).

Η στάση των περιφερειακών δυνάμεων επηρεάζεται επίσης από την ανάγκη διατήρησης της εσωτερικής σταθερότητας και της οικονομικής τους ανάπτυξης. Η αποφυγή πλήρους ευθυγράμμισης με ένα από τα αντίπαλα γεωπολιτικά μπλοκ τους επιτρέπει να περιορίζουν τις αρνητικές επιπτώσεις της σύγκρουσης και να διατηρούν ευρύτερα περιθώρια πολιτικών και οικονομικών επιλογών (World Bank, 2024 / IMF, 2023). Η επιλογή αυτή αντανακλά μια περισσότερο πραγματιστική και ευέλικτη προσέγγιση στις διεθνείς σχέσεις (Nye, 2022 / Acharya, 2018).

Η γεωπολιτική σημασία των περιφερειακών δυνάμεων ενισχύεται ιδιαίτερα σε ένα πολυπολικό διεθνές σύστημα, όπου οι αποφάσεις τους μπορούν να επηρεάσουν ουσιαστικά τις παγκόσμιες ισορροπίες. Η δυνατότητα διαμόρφωσης πιο ανεξάρτητης πολιτικής καθιστά τις χώρες αυτές σημαντικούς παράγοντες στη διεθνή σκηνή, ιδιαίτερα σε περιόδους κρίσεων και ανακατατάξεων (Tooze, 2022 / Buzan και Wæver, 2003). Η εξέλιξη αυτή διαφοροποιεί σημαντικά το σύγχρονο διεθνές περιβάλλον από προηγούμενες περιόδους αυστηρής διπολικότητας (Ikenberry, 2022).

Η διαφορετική στάση των κρατών αυτών δείχνει ότι δεν υπάρχει μία ενιαία προσέγγιση απέναντι στη Ρωσία, αλλά ένα σύνολο στρατηγικών επιλογών που διαμορφώνονται με βάση τα εθνικά συμφέροντα, τις οικονομικές ανάγκες και τις γεωπολιτικές προτεραιότητες κάθε χώρας. Ορισμένες επιδιώκουν στενότερη συνεργασία με τη Ρωσία, ενώ άλλες διατηρούν πιο ουδέτερη ή επιφυλακτική στάση, προσπαθώντας να ισορροπήσουν μεταξύ ανταγωνιστικών πόλων ισχύος (Allison, 2017 / Trenin, 2011). Η ποικιλία αυτή ενισχύει

την πολυπλοκότητα των σύγχρονων διεθνών σχέσεων και δυσκολεύει τη διαμόρφωση ενιαίων διεθνών στρατηγικών (Council on Foreign Relations, 2023).

Αυτό καθιστά εμφανές ότι οι περιφερειακές δυνάμεις διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της στάσης της διεθνούς κοινότητας απέναντι στη Ρωσία και γενικότερα στη νέα διεθνή τάξη. Η επιλογή τους να κινηθούν με βάση τα δικά τους συμφέροντα και όχι αποκλειστικά μέσα από τα πλαίσια που θέτουν οι μεγάλες δυνάμεις αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό της σύγχρονης διεθνούς πολιτικής πραγματικότητας. Με βάση τα παραπάνω, γίνεται σαφές ότι η κατανόηση των γεωπολιτικών εξελίξεων απαιτεί την εξέταση και αυτού του επιπέδου ανάλυσης, όπου οι περιφερειακές δυνάμεις αποκτούν ολοένα και μεγαλύτερη σημασία (Walt, 1987 / Åslund, 2023 / Ikenberry, 2022).

8.3 Η ουδετερότητα ορισμένων κρατών και οι λόγοι πίσω από αυτήν

Η ουδετερότητα που επέλεξαν ορισμένα κράτη απέναντι στον πόλεμο στην Ουκρανία αποτελεί μια ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα πτυχή της διεθνούς αντίδρασης, καθώς αντικατοπτρίζει την πολυπλοκότητα και τη μεταβαλλόμενη φύση του σύγχρονου διεθνούς συστήματος. Σε αντίθεση με τη σαφή ευθυγράμμιση των δυτικών χωρών ή τη στρατηγική συνεργασία άλλων κρατών με τη Ρωσία, ορισμένες χώρες προτίμησαν να διατηρήσουν αποστάσεις από τις δύο πλευρές, επιδιώκοντας πρωτίστως την προστασία των εθνικών τους συμφερόντων και τη διατήρηση της στρατηγικής τους ευελιξίας (Walt, 1987 / Nye, 2022). Η επιλογή αυτή δεν αποτελεί απαραίτητα ένδειξη αδυναμίας ή παθητικότητας, αλλά συχνά συνειδητή και υπολογισμένη στρατηγική επιλογή (Applebaum, 2017 / Acharya, 2018).

Η διατήρηση ουδέτερης στάσης συνδέεται συχνά με την ανάγκη αποφυγής οικονομικών επιπτώσεων, ιδιαίτερα σε χώρες που εξαρτώνται σε σημαντικό βαθμό από το διεθνές εμπόριο ή από συνεργασίες τόσο με τη Ρωσία όσο και με τη Δύση. Η επιβολή κυρώσεων ή η πλήρης ευθυγράμμιση με ένα από τα δύο αντίπαλα στρατόπεδα θα μπορούσε να προκαλέσει σοβαρές συνέπειες για την οικονομική τους σταθερότητα, τις επενδύσεις και την ενεργειακή τους ασφάλεια (World Bank, 2024 / IMF, 2023). Η επιλογή της ουδετερότητας επιτρέπει σε αυτά τα κράτη να διατηρούν οικονομικές και εμπορικές σχέσεις και με τις δύο πλευρές, περιορίζοντας παράλληλα το κόστος της σύγκρουσης (Ikenberry, 2018 / OECD, 2023).

Η γεωπολιτική θέση ορισμένων κρατών αποτελεί επίσης καθοριστικό παράγοντα για τη στάση που υιοθετούν απέναντι στη σύγκρουση. Χώρες που βρίσκονται σε περιοχές με έντονη γεωπολιτική πίεση ή που επιδιώκουν να διατηρήσουν ισορροπίες μεταξύ διαφορετικών κέντρων ισχύος έχουν μεγαλύτερο κίνητρο να αποφύγουν τη σαφή τοποθέτηση υπέρ κάποιας πλευράς (Mearsheimer, 2014 / Buzan και Wæver, 2003). Η στρατηγική αυτή τους επιτρέπει να διατηρούν μεγαλύτερη ευελιξία στις διεθνείς τους σχέσεις και να προσαρμόζονται ευκολότερα στις εξελίξεις του διεθνούς περιβάλλοντος (UNCTAD, 2023 / Tooze, 2022).

Η ουδετερότητα μπορεί να συνδέεται και με ιστορικούς και πολιτισμικούς παράγοντες, καθώς ορισμένα κράτη διαθέτουν μακρά παράδοση μη ευθυγράμμισης ή επιδίωξης ισορροπίας στις διεθνείς συγκρούσεις. Η πολιτική αυτή βασίζεται συχνά στην επιθυμία διατήρησης της ανεξαρτησίας και αποφυγής εμπλοκής σε ανταγωνισμούς μεγάλων δυνάμεων, ιδιαίτερα σε περιόδους διεθνούς έντασης (Allison, 2017 / Kennan, 1997). Η συνέχεια αυτής της προσέγγισης δείχνει ότι η εξωτερική πολιτική δεν διαμορφώνεται μόνο από τις τρέχουσες εξελίξεις, αλλά και από ιστορικές εμπειρίες και στρατηγικές παραδόσεις (IEA, 2022 / Acharya, 2018).

Η στάση αυτή δεν σημαίνει απαραίτητα πλήρη αποστασιοποίηση από τα διεθνή ζητήματα, καθώς αρκετά ουδέτερα κράτη επιδιώκουν να διαδραματίσουν ρόλο διαμεσολαβητή ή διπλωματικού συνομιλητή μεταξύ των εμπλεκόμενων πλευρών. Η δυνατότητα διατήρησης επικοινωνίας τόσο με τη Ρωσία όσο και με τη Δύση τους επιτρέπει να συμβάλλουν σε διπλωματικές πρωτοβουλίες, διαπραγματεύσεις και ειρηνευτικές προσπάθειες (Walt, 1987 / Council on Foreign Relations, 2023). Ο ρόλος αυτός ενισχύει τη σημασία τους στο διεθνές σύστημα και τους προσδίδει μεγαλύτερο διπλωματικό βάρος (BP Statistical Review, 2022 / United Nations, 2024).

Η επιλογή της ουδετερότητας αντικατοπτρίζει επίσης την αυξανόμενη πολυπολικότητα του διεθνούς συστήματος, όπου τα κράτη δεν υποχρεώνονται πλέον να εντάσσονται υποχρεωτικά σε συγκεκριμένα στρατόπεδα ή συμμαχίες. Η δυνατότητα διαμόρφωσης πιο ανεξάρτητης εξωτερικής πολιτικής αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό της σύγχρονης διεθνούς πραγματικότητας, στην οποία αναδύονται περισσότερα κέντρα ισχύος και επιρροής (Tooze, 2022 / Ikenberry, 2022). Η εξέλιξη αυτή διαφοροποιεί σημαντικά το σημερινό περιβάλλον από εκείνο της περιόδου του Ψυχρού Πολέμου, όπου κυριαρχούσε η λογική της διπολικότητας (European Commission, 2022 / Nye, 2022).

Η ουδετερότητα, ωστόσο, συνοδεύεται και από σημαντικές προκλήσεις, καθώς η διατήρηση ισορροπιών σε περιόδους έντονης διεθνούς σύγκρουσης μπορεί να αποδειχθεί ιδιαίτερα δύσκολη. Οι πιέσεις από τις μεγάλες δυνάμεις, οι μεταβολές στις διεθνείς συμμαχίες και οι συνεχείς γεωπολιτικές εξελίξεις ενδέχεται να περιορίσουν τα περιθώρια ανεξάρτητης δράσης των κρατών που επιλέγουν αυτή τη στάση (OECD, 2023 / Council on Foreign Relations, 2023). Η κατάσταση αυτή απαιτεί προσεκτική διαχείριση και συνεχή προσαρμογή στις νέες διεθνείς συνθήκες (CSIS, 2023).

Καταληκτικά, η ουδετερότητα δεν αποτελεί απλώς αποχή από τη σύγκρουση, αλλά μια σύνθετη στρατηγική επιλογή που συνδέεται με οικονομικούς, γεωπολιτικούς, ιστορικούς και διπλωματικούς παράγοντες. Η κατανόηση των λόγων πίσω από αυτήν τη στάση συμβάλλει ουσιαστικά στην καλύτερη ερμηνεία της διεθνούς αντίδρασης στον πόλεμο στην Ουκρανία και στη διαμόρφωση της νέας διεθνούς πραγματικότητας. Με βάση τα παραπάνω, γίνεται σαφές ότι η ουδετερότητα αποτελεί σημαντικό στοιχείο της σύγχρονης διεθνούς πολιτικής και της λειτουργίας ενός αυξανόμενου πολυπολικού διεθνούς συστήματος (Allison, 2017 / CSIS, 2023 / Acharya, 2018).

Κεφάλαιο 9: Η επίδραση του πολέμου στις διεθνείς αξίες και στο κράτος δικαίου

9.1 Η παραβίαση του διεθνούς δικαίου και των αρχών της κυριαρχίας

Η ρωσική εισβολή στην Ουκρανία αποτελεί μία από τις πιο χαρακτηριστικές περιπτώσεις παραβίασης του διεθνούς δικαίου στη σύγχρονη εποχή, καθώς θέτει υπό αμφισβήτηση βασικές αρχές που διέπουν τις διεθνείς σχέσεις, όπως η εδαφική ακεραιότητα και η κυριαρχία των κρατών. Η χρήση στρατιωτικής βίας χωρίς τη συναίνεση του κράτους-στόχου ή την έγκριση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ έρχεται σε αντίθεση με τον Καταστατικό Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και ιδιαίτερα με το άρθρο 2(4), το οποίο απαγορεύει την απειλή ή χρήση βίας στις διεθνείς σχέσεις (United Nations Charter, 1945 / Walt, 1987). Η εξέλιξη αυτή δημιουργεί σοβαρά ερωτήματα σχετικά με την αποτελεσματικότητα και την εφαρμογή των διεθνών κανόνων στη σύγχρονη διεθνή πραγματικότητα (Kennan, 1997 / Ikenberry, 2022).

Η έννοια της κυριαρχίας αποτελεί θεμέλιο του διεθνούς συστήματος, καθώς καθορίζει το δικαίωμα κάθε κράτους να ασκεί εξουσία εντός των συνόρων του χωρίς εξωτερικές παρεμβάσεις. Η παραβίαση αυτής της αρχής στην περίπτωση της Ουκρανίας υπονομεύει τη σταθερότητα του διεθνούς περιβάλλοντος, καθώς δημιουργεί προηγούμενο για παρόμοιες ενέργειες στο μέλλον και ενισχύει την αβεβαιότητα στις διεθνείς σχέσεις (Mearsheimer, 2014 / Brzezinski, 1997). Η διάσταση αυτή καθιστά τη σύγκρουση ιδιαίτερα σημαντική όχι μόνο σε γεωπολιτικό αλλά και σε νομικό επίπεδο (European Parliament, 2023 / Council on Foreign Relations, 2023).

Η αδυναμία των διεθνών θεσμών να αποτρέψουν ή να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τέτοιες παραβιάσεις ενισχύει την αντίληψη ότι το διεθνές δίκαιο εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη βούληση και την ισχύ των κρατών. Σε περιπτώσεις όπου εμπλέκονται μεγάλες δυνάμεις, οι μηχανισμοί επιβολής αποδεικνύονται περιορισμένοι, γεγονός που μειώνει την αποτρεπτική ισχύ των διεθνών θεσμών και οργανισμών (Allison, 2017 / Buzan και Wæver, 2003). Η πραγματικότητα αυτή αναδεικνύει τα όρια του διεθνούς νομικού πλαισίου και την εξάρτησή του από τους πολιτικούς και στρατηγικούς συσχετισμούς ισχύος (Fukuyama, 1992 / Tooze, 2022).

Η σύγκρουση στην Ουκρανία αναδεικνύει επίσης την ένταση μεταξύ νομικών αρχών και γεωπολιτικών συμφερόντων. Ενώ το διεθνές δίκαιο βασίζεται θεωρητικά σε κανόνες, ισότητα και θεσμική συνεργασία, οι αποφάσεις των κρατών επηρεάζονται συχνά από στρατηγικές επιδιώξεις, αντιλήψεις ασφάλειας και ανταγωνισμούς ισχύος (Walt, 1987 / Nye, 2022). Η αντίθεση αυτή αποτελεί διαχρονικό χαρακτηριστικό των διεθνών σχέσεων και γίνεται ιδιαίτερα εμφανής σε περιόδους μεγάλων κρίσεων (Mearsheimer, 2014 / Freedman, 2019).

Η διεθνής αντίδραση στην παραβίαση των αρχών της κυριαρχίας περιλάμβανε την καταδίκη της εισβολής από μεγάλο μέρος της διεθνούς κοινότητας, καθώς και την επιβολή οικονομικών και πολιτικών κυρώσεων κατά της Ρωσίας. Ωστόσο, τα μέτρα αυτά δεν οδήγησαν σε άμεση αποκατάσταση της διεθνούς νομιμότητας ούτε σε τερματισμό της σύγκρουσης, γεγονός που δείχνει ότι η εφαρμογή του διεθνούς δικαίου εξαρτάται τελικά από την πολιτική βούληση και τις δυνατότητες επιβολής των κρατών και των συμμαχιών τους (World Bank, 2024 / IMF, 2023). Η διαπίστωση αυτή ενισχύει την ανάγκη για μεταρρυθμίσεις και ενίσχυση των διεθνών θεσμών (Kissinger, 2014 / European Commission, 2023).

Η έννοια της συλλογικής ασφάλειας, η οποία αποτελεί βασικό στοιχείο της μεταπολεμικής διεθνούς τάξης, δοκιμάζεται επίσης έντονα από τη συγκεκριμένη κρίση. Η αδυναμία συντονισμένης δράσης στο πλαίσιο του ΟΗΕ, κυρίως λόγω του δικαιώματος βέτο των μόνιμων μελών του Συμβουλίου Ασφαλείας, υπογραμμίζει τις δυσκολίες εφαρμογής της αρχής αυτής σε ένα αυξανόμενο πολυπολικό και ανταγωνιστικό διεθνές περιβάλλον (Mearsheimer, 2014 / United Nations, 2023). Η εξέλιξη αυτή επηρεάζει σημαντικά την αξιοπιστία και τη λειτουργικότητα των διεθνών θεσμών (CSIS, 2023 / Ikenberry, 2022).

Η παραβίαση του διεθνούς δικαίου έχει και ευρύτερες συνέπειες για το διεθνές σύστημα, καθώς επηρεάζει την εμπιστοσύνη μεταξύ των κρατών και ενισχύει την αβεβαιότητα στις διεθνείς σχέσεις. Η αποδυνάμωση των κοινά αποδεκτών κανόνων μπορεί να οδηγήσει σε αύξηση των συγκρούσεων, ενίσχυση των ανταγωνισμών και περιορισμό της διεθνούς συνεργασίας σε κρίσιμα ζητήματα παγκόσμιας διακυβέρνησης (Tooze, 2022 / Gaddis, 2005). Η κατάσταση αυτή καθιστά δυσκολότερη τη διατήρηση της διεθνούς σταθερότητας και της προβλεψιμότητας στις σχέσεις μεταξύ κρατών (UNCTAD, 2023 / OECD, 2023).

Τελικά, η παραβίαση του διεθνούς δικαίου και των αρχών της κυριαρχίας στην περίπτωση της Ουκρανίας αποτελεί κομβικό σημείο για την κατανόηση των σύγχρονων διεθνών εξελίξεων και των μεταβολών στη διεθνή τάξη. Η κρίση αυτή δεν αφορά μόνο μία περιφερειακή σύγκρουση, αλλά θέτει υπό αμφισβήτηση τη λειτουργία, την αποτελεσματικότητα και την αξιοπιστία του ίδιου του διεθνούς συστήματος. Με βάση τα παραπάνω, γίνεται σαφές ότι η ενίσχυση του διεθνούς δικαίου, η προσαρμογή των διεθνών θεσμών και η αποτελεσματικότερη εφαρμογή των αρχών της συλλογικής ασφάλειας αποτελούν βασικές προκλήσεις για το μέλλον της διεθνούς κοινότητας (Allison, 2017 / Freedman, 2019 / Ikenberry, 2022).

9.2 Οι επιπτώσεις στα ανθρώπινα δικαιώματα και στις ανθρωπιστικές αξίες

Ο πόλεμος στην Ουκρανία ανέδειξε με ιδιαίτερη ένταση τις σοβαρές επιπτώσεις που μπορούν να έχουν οι ένοπλες συγκρούσεις στα ανθρώπινα δικαιώματα και στις βασικές ανθρωπιστικές αξίες, επιβεβαιώνοντας ότι σε συνθήκες πολέμου οι θεσμικοί μηχανισμοί προστασίας αποδυναμώνονται σημαντικά και οι άμαχοι πληθυσμοί εκτίθενται σε

αυξημένους κινδύνους (United Nations Human Rights Council, 2023 / Amnesty International, 2023 / Allison, 2017). Η χρήση στρατιωτικής βίας σε κατοικημένες περιοχές, σε συνδυασμό με την καταστροφή κρίσιμων υποδομών, έχει οδηγήσει σε εκτεταμένες απώλειες ανθρώπινων ζώων και σε σοβαρές παραβιάσεις θεμελιωδών δικαιωμάτων (Human Rights Watch, 2023 / Hill και Gaddy, 2015).

Οι επιπτώσεις αυτές αφορούν πρωτίστως το δικαίωμα στη ζωή και στην ασφάλεια, τα οποία πλήττονται άμεσα από τη βία και την αβεβαιότητα που χαρακτηρίζουν το περιβάλλον μιας ένοπλης σύγκρουσης. Η καταστροφή κατοικιών, νοσοκομείων και βασικών υπηρεσιών υπονομεύει την ικανότητα των πολιτών να διαβιώνουν με ασφάλεια, ενώ η αδυναμία αποτελεσματικής προστασίας ενισχύει την αίσθηση ανασφάλειας (World Bank, 2023 / OCHA, 2023 / Charap και Colton, 2017).

Ιδιαίτερη διάσταση αποκτά η ανθρωπιστική κρίση που συνδέεται με τη μαζική μετακίνηση πληθυσμών, καθώς εκατομμύρια άνθρωποι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους αναζητώντας ασφάλεια. Η προσφυγική αυτή ροή επιβαρύνει τόσο τις χώρες υποδοχής όσο και το διεθνές σύστημα διαχείρισης προσφύγων, δημιουργώντας σημαντικές κοινωνικές και οικονομικές πιέσεις (UNHCR, 2023 / IMF, 2022/ Nye, 2022).

Οι επιπτώσεις δεν περιορίζονται μόνο στις άμεσες απώλειες, αλλά επεκτείνονται και στην πρόσβαση σε βασικά αγαθά και υπηρεσίες. Η καταστροφή νοσοκομείων, σχολείων και ενεργειακών υποδομών περιορίζει σημαντικά την ικανότητα των κρατών να παρέχουν βασικές υπηρεσίες στους πολίτες τους, οδηγώντας σε επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης (OECD, 2022 / UNICEF, 2023 / World Health Organization, 2023).

Η έννοια της ανθρώπινης αξιοπρέπειας τίθεται επίσης σε δοκιμασία, καθώς οι συνθήκες πολέμου οδηγούν σε καταστάσεις που παραβιάζουν θεμελιώδεις αρχές ανθρωπιστικής προστασίας. Σε περιόδους έντονων συγκρούσεων, τα κράτη συχνά δίνουν προτεραιότητα σε ζητήματα ασφάλειας και στρατηγικής, γεγονός που μπορεί να οδηγήσει σε περιορισμό της εφαρμογής ανθρωπιστικών αξιών (Walt, 1987 / Geneva Convention IV, 1949 / Buzan και Wæver, 2003)

Η διεθνής κοινότητα επιχείρησε να ανταποκριθεί μέσω παροχής ανθρωπιστικής βοήθειας, ωστόσο η αποτελεσματικότητα αυτών των παρεμβάσεων εξαρτάται από την πρόσβαση στις πληγείσες περιοχές και από τη συνεργασία των εμπλεκόμενων πλευρών. Σε πολλές περιπτώσεις, οι δυσκολίες αυτές περιορίζουν την έκταση της βοήθειας και καθιστούν δύσκολη την άμεση ανακούφιση των πληγέντων (United Nations, 2023 / International Committee of the Red Cross, 2023 / Allison, 2017 / Trenin, 2011)

Η παρατεταμένη διάρκεια της σύγκρουσης εντείνει τις επιπτώσεις στα ανθρώπινα δικαιώματα, καθώς δημιουργεί συνθήκες στις οποίες οι παραβιάσεις μπορεί να παγιωθούν. Η απουσία σταθερότητας επηρεάζει την κοινωνική συνοχή και την οικονομική ανάπτυξη, δημιουργώντας μακροχρόνιες συνέπειες για τις επηρεαζόμενες κοινωνίες (OECD, 2022 / UNDP, 2023).

Ανακεφαλαιωτικά, οι επιπτώσεις του πολέμου στα ανθρώπινα δικαιώματα και στις ανθρωπιστικές αξίες είναι πολυεπίπεδες και διαρκείς, επηρεάζοντας τόσο την καθημερινή ζωή των πολιτών όσο και τη λειτουργία του διεθνούς συστήματος (Tooze, 2022 / United Nations Human Rights Office, 2023).

9.3 Η κρίση εμπιστοσύνης στους διεθνείς θεσμούς και τις φιλελεύθερες αξίες

Η σύγκρουση στην Ουκρανία συνέβαλε σημαντικά στην ενίσχυση μιας ευρύτερης κρίσης εμπιστοσύνης απέναντι στους διεθνείς θεσμούς και στις φιλελεύθερες αξίες που αυτοί εκπροσωπούν, καθώς έγινε εμφανές ότι η αποτελεσματικότητά τους εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τα συμφέροντα των κρατών (Walt, 1987 / Ikenberry, 2022). Η αδυναμία άμεσης και ουσιαστικής αντίδρασης απέναντι σε μια σοβαρή κρίση ενισχύει την αντίληψη ότι το διεθνές σύστημα δεν λειτουργεί πάντα με βάση τους κανόνες που το ίδιο προβάλλει (Åslund, 2018 / Tooze, 2022).

Η λειτουργία οργανισμών όπως ο ΟΗΕ επηρεάζεται καθοριστικά από τις γεωπολιτικές ισορροπίες, γεγονός που περιορίζει την ικανότητά τους να λαμβάνουν αποτελεσματικές αποφάσεις, ιδιαίτερα όταν εμπλέκονται μεγάλες δυνάμεις (Mearsheimer, 2014 / United Nations, 2023). Η ύπαρξη μηχανισμών όπως το δικαίωμα βέτο οδηγεί συχνά σε αδράνεια, μειώνοντας την αξιοπιστία των θεσμών (Buzan και Wæver, 2003 / Council on Foreign Relations, 2023).

Η κρίση εμπιστοσύνης δεν αφορά μόνο τη θεσμική λειτουργία, αλλά επεκτείνεται και στο αξιακό επίπεδο του διεθνούς συστήματος. Οι φιλελεύθερες αξίες, όπως η δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα, φαίνεται να εφαρμόζονται με διαφορετικό τρόπο ανάλογα με την περίπτωση, γεγονός που ενισχύει τη δυσπιστία απέναντι στη διεθνή κοινότητα (Tooze, 2022 / Fukuyama, 1992).

Η στάση ορισμένων κρατών απέναντι στη σύγκρουση αντικατοπτρίζει αυτή τη δυσπιστία, καθώς επιλέγουν να μην ευθυγραμμιστούν πλήρως με τις δυτικές θέσεις, επιδιώκοντας μεγαλύτερη ανεξαρτησία στη διαμόρφωση της εξωτερικής τους πολιτικής (OECD, 2022 / BRICS Summit Report, 2023). Η επιλογή αυτή συνδέεται με την επιθυμία αποφυγής συμμετοχής σε ένα σύστημα που θεωρείται από ορισμένους ως άνιστο (Applebaum, 2017 / Acharya, 2018).

Η μείωση της εμπιστοσύνης επηρεάζει άμεσα και τη δυνατότητα διεθνούς συνεργασίας, καθώς καθίσταται πιο δύσκολος ο συντονισμός μεταξύ των κρατών για την αντιμετώπιση κοινών προκλήσεων. Σε ένα περιβάλλον αυξημένης καχυποψίας, οι συλλογικές πρωτοβουλίες περιορίζονται και η αποτελεσματικότητα των διεθνών πολιτικών μειώνεται (World Bank, 2023 / UNCTAD, 2023).

Η αμφισβήτηση των φιλελεύθερων αξιών συνδέεται και με την ενίσχυση εναλλακτικών προσεγγίσεων που δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στην κρατική κυριαρχία και στην αποφυγή

εξωτερικών παρεμβάσεων (Allison, 2017 / Walt, 1987). Η τάση αυτή συμβάλλει στη διαμόρφωση ενός πιο πολυπολικού διεθνούς συστήματος (Acharya, 2018 / Lo, 2022).

Η εξέλιξη αυτή αποκτά ιδιαίτερη σημασία σε ένα περιβάλλον όπου οι διεθνείς θεσμοί καλούνται να αντιμετωπίσουν σύνθετες προκλήσεις. Η αδυναμία διατήρησης της εμπιστοσύνης περιορίζει την αποτελεσματικότητά τους και ενισχύει την αίσθηση αστάθειας στο διεθνές σύστημα (Tooze, 2022 / CSIS, 2023).

Γενικευτικά, η κρίση εμπιστοσύνης στους διεθνείς θεσμούς και στις φιλελεύθερες αξίες αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό της σύγχρονης διεθνούς πραγματικότητας, επηρεάζοντας τόσο τη λειτουργία των θεσμών όσο και τη συνοχή του διεθνούς συστήματος. Η κατανόηση αυτής της εξέλιξης είναι απαραίτητη για την ερμηνεία των γεωπολιτικών αλλαγών και για τη διαμόρφωση πιο αποτελεσματικών μηχανισμών διεθνούς συνεργασίας (Allison, 2017 / Ikenberry, 2018 / European Commission, 2023).

Κεφάλαιο 10: Οι μακροπρόθεσμες συνέπειες του πολέμου και τα πιθανά σενάρια εξέλιξης

10.1 Οι επιπτώσεις στην παγκόσμια ασφάλεια και οι νέες ισορροπίες ισχύος

Ο πόλεμος στην Ουκρανία έχει επιφέρει σημαντικές μεταβολές στο πεδίο της παγκόσμιας ασφάλειας, επηρεάζοντας τις ισορροπίες ισχύος και αναδεικνύοντας τη μετάβαση προς ένα πιο ασταθές και πολυπολικό διεθνές σύστημα. Η σύγκρουση αυτή δεν περιορίζεται σε περιφερειακό επίπεδο, αλλά έχει ευρύτερες επιπτώσεις, καθώς επαναπροσδιορίζει τις στρατηγικές προτεραιότητες των κρατών και ενισχύει την αίσθηση αβεβαιότητας στο διεθνές περιβάλλον (Walt, 1987 / Ikenberry, 2022). Η ανατροπή των δεδομένων ασφάλειας στην Ευρώπη επηρεάζει συνολικά τη δομή του διεθνούς συστήματος (UNCTAD, 2022 / CSIS, 2023).

Η έννοια της ισορροπίας ισχύος αποκτά εκ νέου κεντρική σημασία, καθώς τα κράτη επιδιώκουν να ενισχύσουν τη θέση τους μέσα από στρατηγικές συμμαχίες και αύξηση των αμυντικών τους δυνατοτήτων. Η ενίσχυση του NATO, η αύξηση των στρατιωτικών δαπανών και η επαναφορά της αποτροπής ως βασικού εργαλείου ασφάλειας αποτελούν ενδείξεις αυτής της τάσης (Mearsheimer, 2014 / NATO, 2023). Η εξέλιξη αυτή δείχνει ότι το διεθνές σύστημα επιστρέφει σε πιο παραδοσιακά πρότυπα ισχύος (IEA, 2022 / Gaddis, 2005).

Η σύγκρουση έχει επίσης ενισχύσει τη γεωπολιτική αντιπαράθεση μεταξύ μεγάλων δυνάμεων, ιδιαίτερα μεταξύ Ηνωμένων Πολιτειών και Ρωσίας, ενώ παράλληλα επηρεάζει και τη θέση της Κίνας στο διεθνές σύστημα. Η δυναμική αυτή δημιουργεί ένα περιβάλλον αυξημένου ανταγωνισμού, στο οποίο οι διεθνείς σχέσεις καθορίζονται περισσότερο από στρατηγικά συμφέροντα παρά από θεσμικές δεσμεύσεις (Allison, 2017 / Nye, 2022). Η μεταβολή αυτή ενισχύει την αβεβαιότητα και τη ρευστότητα των ισορροπιών (BP Statistical Review, 2022 / Lo, 2022).

Η ασφάλεια δεν περιορίζεται πλέον μόνο στη στρατιωτική διάσταση, αλλά επεκτείνεται και σε άλλους τομείς, όπως η ενέργεια, η οικονομία και η τεχνολογία. Η ενεργειακή εξάρτηση, για παράδειγμα, αναδείχθηκε ως σημαντικός παράγοντας ασφάλειας, καθώς η διακοπή των ενεργειακών ροών μπορεί να έχει άμεσες συνέπειες στη σταθερότητα των κρατών (IEA, 2022 / European Commission, 2022). Η πολυδιάστατη αυτή προσέγγιση δείχνει ότι η ασφάλεια αποκτά πλέον πιο σύνθετο χαρακτήρα (OECD, 2023 / World Bank, 2023).

Η έννοια της συλλογικής ασφάλειας δοκιμάζεται επίσης, καθώς οι διεθνείς οργανισμοί δυσκολεύονται να ανταποκριθούν αποτελεσματικά σε κρίσεις μεγάλης κλίμακας. Η αδυναμία συντονισμένης δράσης σε επίπεδο ΟΗΕ και η εξάρτηση από τη βούληση των κρατών περιορίζουν την αποτελεσματικότητα των μηχανισμών αυτών (Tooze, 2022 / United Nations, 2023). Η εξέλιξη αυτή ενισχύει την τάση προς πιο αυτόνομες εθνικές στρατηγικές (Council on Foreign Relations, 2023 / Buzan και Wæver, 2003).

Η αύξηση των περιφερειακών συγκρούσεων και των γεωπολιτικών εντάσεων αποτελεί μία ακόμη συνέπεια της σύγκρουσης στην Ουκρανία. Η αποδυνάμωση της διεθνούς σταθερότητας δημιουργεί συνθήκες που ευνοούν την εκδήλωση νέων κρίσεων, ιδιαίτερα σε περιοχές όπου ήδη υπάρχουν εντάσεις (World Bank, 2023 / SIPRI, 2023). Η αλληλεπίδραση αυτών των παραγόντων καθιστά το διεθνές περιβάλλον πιο απρόβλεπτο (CSIS, 2023 / Freedman, 2019).

Η μεταβολή των ισορροπιών ισχύος συνδέεται και με την ενίσχυση ορισμένων κρατών που εκμεταλλεύονται τη νέα κατάσταση για να αυξήσουν την επιρροή τους. Η αναδιάρθρωση των διεθνών σχέσεων δημιουργεί ευκαιρίες για την ανάδειξη νέων κέντρων ισχύος, τα οποία επιδιώκουν μεγαλύτερο ρόλο στη διαμόρφωση της διεθνούς πολιτικής (OECD, 2022 / Acharya, 2018). Η εξέλιξη αυτή ενισχύει την πολυπολικότητα του συστήματος (Kennan, 1997 / Ikenberry, 2022).

Η στρατηγική αβεβαιότητα που προκύπτει από τη σύγκρουση επηρεάζει και τη λήψη αποφάσεων σε διεθνές επίπεδο, καθώς τα κράτη καλούνται να προσαρμόσουν τις πολιτικές τους σε ένα περιβάλλον συνεχών αλλαγών. Η ανάγκη διαχείρισης κινδύνων και η έλλειψη προβλεψιμότητας οδηγούν σε πιο προσεκτικές και συχνά αμυντικές στρατηγικές επιλογές (Walt, 1987 / Brzezinski, 1997). Η τάση αυτή επηρεάζει τη συνολική λειτουργία του διεθνούς συστήματος (Nye, 2022 / Tooze, 2022).

Διαπιστώνουμε, λοιπόν, ότι ο πόλεμος στην Ουκρανία αποτελεί σημείο καμπής για την παγκόσμια ασφάλεια, καθώς επηρεάζει βαθιά τις ισορροπίες ισχύος και ενισχύει τη μετάβαση προς ένα πιο πολυπολικό και ανταγωνιστικό διεθνές περιβάλλον. Η κατανόηση των εξελίξεων αυτών είναι κρίσιμη για την ανάλυση των σύγχρονων διεθνών σχέσεων και για τη διαμόρφωση στρατηγικών που θα συμβάλουν στη διατήρηση της σταθερότητας (Allison, 2017 / Fukuyama, 1992 / Ikenberry, 2022).

10.2 Οι οικονομικές και ενεργειακές συνέπειες σε βάθος χρόνου

Ο πόλεμος στην Ουκρανία έχει προκαλέσει σημαντικές ανακατατάξεις στην παγκόσμια οικονομία και στον ενεργειακό τομέα, οι οποίες δεν περιορίζονται σε βραχυπρόθεσμο επίπεδο, αλλά αναμένεται να διαμορφώσουν τις εξελίξεις και σε βάθος χρόνου. Η διαταραχή των αγορών, η αύξηση των τιμών και η αβεβαιότητα που δημιουργήθηκε έχουν επηρεάσει τόσο τις ανεπτυγμένες όσο και τις αναπτυσσόμενες οικονομίες, ενισχύοντας τις ήδη υπάρχουσες δομικές αδυναμίες (World Bank, 2023 / IMF, 2023). Η εξέλιξη αυτή υπογραμμίζει τη στενή σύνδεση μεταξύ γεωπολιτικών συγκρούσεων και οικονομικής σταθερότητας (Kissinger, 2014 / Tooze, 2022).

Η ενεργειακή κρίση που προέκυψε αποτέλεσε έναν από τους βασικούς παράγοντες που επηρέασαν την παγκόσμια οικονομία, καθώς η εξάρτηση πολλών χωρών από ρωσικούς ενεργειακούς πόρους οδήγησε σε απότομη αύξηση των τιμών του φυσικού αερίου και του πετρελαίου. Η μείωση της προσφοράς και η ανάγκη αναζήτησης εναλλακτικών πηγών ενέργειας δημιούργησαν συνθήκες έντονης αστάθειας στις αγορές (IEA, 2022 / Energy

Institute, 2023). Η επίδραση αυτή δεν περιορίστηκε μόνο στον ενεργειακό τομέα, αλλά επεκτάθηκε σε ολόκληρη την οικονομική δραστηριότητα (Gaddis, 2005 / OECD, 2023).

Η αύξηση του κόστους ενέργειας επηρέασε άμεσα την παραγωγή και τη λειτουργία των επιχειρήσεων, οδηγώντας σε αύξηση των τιμών των προϊόντων και σε ενίσχυση των πληθωριστικών πιέσεων. Η μετακύλιση του κόστους στους καταναλωτές είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση της αγοραστικής δύναμης και την επιβράδυνση της οικονομικής ανάπτυξης (IMF, 2022 / European Central Bank, 2023). Η κατάσταση αυτή επηρεάζει ιδιαίτερα τις οικονομίες που εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από εισαγόμενη ενέργεια (Freedman, 2019 / World Bank, 2023).

Οι επιπτώσεις σε βάθος χρόνου συνδέονται και με τη διαρθρωτική αλλαγή των ενεργειακών αγορών, καθώς οι χώρες επιδιώκουν να μειώσουν την εξάρτησή τους από συγκεκριμένους προμηθευτές. Η διαφοροποίηση των πηγών ενέργειας και η ενίσχυση των ανανεώσιμων μορφών αποτελούν βασικά στοιχεία αυτής της στρατηγικής (OECD, 2022 / European Commission, 2023). Η μετάβαση αυτή αναμένεται να επηρεάσει τη δομή των ενεργειακών αγορών για τα επόμενα χρόνια (Hill και Gaddy, 2015 / IEA, 2023).

Η αναδιάρθρωση των εμπορικών σχέσεων αποτελεί επίσης σημαντική συνέπεια της σύγκρουσης, καθώς οι περιορισμοί στο εμπόριο και οι κυρώσεις οδηγούν σε επαναπροσδιορισμό των οικονομικών συνεργασιών. Οι χώρες αναζητούν νέες αγορές και εναλλακτικούς εμπορικούς εταίρους, γεγονός που μεταβάλλει τις διεθνείς οικονομικές ισορροπίες (Tooze, 2022 / UNCTAD, 2023). Η εξέλιξη αυτή ενισχύει την τάση προς έναν πιο κατακερματισμένο οικονομικό χώρο (Charap και Colton, 2017 / Acharya, 2018).

Η ενεργειακή μετάβαση επιταχύνεται επίσης ως αποτέλεσμα της κρίσης, καθώς οι υψηλές τιμές των ορυκτών καυσίμων ενισχύουν την ανάγκη επενδύσεων σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Η εξέλιξη αυτή δεν συνδέεται μόνο με περιβαλλοντικούς στόχους, αλλά και με ζητήματα ενεργειακής ασφάλειας και οικονομικής ανεξαρτησίας (IEA, 2022 / IRENA, 2023). Η σύνδεση αυτή καθιστά την πράσινη μετάβαση στρατηγική προτεραιότητα (Nye, 2022 / European Commission, 2023).

Παράλληλα, η αύξηση των δημόσιων δαπανών για την αντιμετώπιση της κρίσης δημιουργεί πρόσθετες πιέσεις στους κρατικούς προϋπολογισμούς. Τα μέτρα στήριξης των πολιτών και των επιχειρήσεων, αν και απαραίτητα, οδηγούν σε αύξηση του δημόσιου χρέους και περιορίζουν τα περιθώρια δημοσιονομικής πολιτικής (IMF, 2022 / OECD, 2023). Η κατάσταση αυτή ενδέχεται να έχει μακροχρόνιες συνέπειες για τη βιωσιμότητα των οικονομιών (Buzan και Wæver, 2003 / World Bank, 2023).

Η παγκόσμια οικονομία αντιμετωπίζει επίσης αυξημένο κίνδυνο ύφεσης, καθώς ο συνδυασμός υψηλού πληθωρισμού, αυξημένων επιτοκίων και μειωμένης ζήτησης δημιουργεί ένα δυσμενές περιβάλλον για την ανάπτυξη. Οι επιπτώσεις αυτές είναι ιδιαίτερα έντονες στις πιο ευάλωτες οικονομίες, οι οποίες διαθέτουν περιορισμένα μέσα αντιμετώπισης των κρίσεων (World Bank, 2023/ IMF, 2023). Η ανισότητα μεταξύ των χωρών ενδέχεται να ενισχυθεί περαιτέρω (Trenin, 2011 / UNCTAD, 2023).

Ειδικότερα, οι οικονομικές και ενεργειακές συνέπειες του πολέμου στην Ουκρανία δεν είναι παροδικές, αλλά διαμορφώνουν ένα νέο πλαίσιο για τη λειτουργία της παγκόσμιας οικονομίας. Η αναδιάρθρωση των αγορών, η επιτάχυνση της ενεργειακής μετάβασης και η αυξημένη αβεβαιότητα συνθέτουν ένα περιβάλλον που απαιτεί προσαρμογή και στρατηγικό σχεδιασμό από τα κράτη (OECD, 2022 / World Bank, 2023 / Åslund, 2018 / IEA, 2023)

10.3 Τα πιθανά σενάρια εξέλιξης της σύγκρουσης και οι προοπτικές ειρήνης

Η εξέλιξη του πολέμου στην Ουκρανία παραμένει αβέβαιη, καθώς εξαρτάται από ένα σύνολο παραγόντων που περιλαμβάνουν στρατιωτικές, πολιτικές και διεθνείς διαστάσεις. Η πολυπλοκότητα της σύγκρουσης καθιστά δύσκολη την πρόβλεψη της τελικής της έκβασης, ενώ ταυτόχρονα δημιουργεί διαφορετικά πιθανά σενάρια, τα οποία επηρεάζονται από τη δυναμική των εμπλεκόμενων πλευρών και τη στάση της διεθνούς κοινότητας (GLOBSEC, 2025 / CSIS, 2025). Η ανάλυση αυτών των σεναρίων είναι κρίσιμη για την κατανόηση των προοπτικών ειρήνης (Council on Foreign Relations, 2025).

Ένα από τα βασικά σενάρια αφορά την παρατεταμένη συνέχιση της σύγκρουσης, χωρίς σαφή νικητή. Σε αυτή την περίπτωση, ο πόλεμος μετατρέπεται σε μια μορφή φθοράς, όπου καμία πλευρά δεν καταφέρνει να επιτύχει αποφασιστικό πλεονέκτημα. Η εξέλιξη αυτή θα οδηγήσει σε συνεχιζόμενη αστάθεια, αυξημένο ανθρώπινο κόστος και περαιτέρω επιβάρυνση της παγκόσμιας οικονομίας (CSIS, 2025 / Munich Security Report, 2025). Η διατήρηση μιας τέτοιας κατάστασης ενισχύει την αβεβαιότητα στο διεθνές σύστημα (International Crisis Group, 2025).

Ένα δεύτερο σενάριο αφορά την επίτευξη στρατιωτικής επικράτησης από μία εκ των δύο πλευρών, γεγονός που θα μπορούσε να οδηγήσει σε αλλαγή των ισορροπιών στην περιοχή. Ωστόσο, η πιθανότητα πλήρους νίκης θεωρείται περιορισμένη, καθώς η σύγκρουση χαρακτηρίζεται από έντονη διεθνή εμπλοκή και στρατηγική ισορροπία (GLOBSEC, 2025 / CSIS, 2025). Επιπλέον, ένα τέτοιο ενδεχόμενο ενδέχεται να προκαλέσει περαιτέρω εντάσεις σε διεθνές επίπεδο (Munich Security Report, 2025).

Ένα τρίτο σενάριο αφορά την επίτευξη διαπραγματευτικής λύσης μέσω διπλωματικών πρωτοβουλιών. Η κατάπαυση του πυρός και η έναρξη διαπραγματεύσεων θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε μια μορφή ειρηνευτικής συμφωνίας, η οποία όμως θα απαιτούσε σημαντικούς συμβιβασμούς από τις εμπλεκόμενες πλευρές. Η διαδικασία αυτή είναι ιδιαίτερα δύσκολη, καθώς τα ζητήματα που βρίσκονται στο επίκεντρο της σύγκρουσης είναι βαθιά πολιτικά και γεωπολιτικά (International Crisis Group, 2025 / Council on Foreign Relations, 2025).

Η στάση της διεθνούς κοινότητας διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση των εξελίξεων, καθώς η στήριξη προς την Ουκρανία και οι πιέσεις προς τη Ρωσία επηρεάζουν τη δυναμική της σύγκρουσης. Η ενίσχυση των διπλωματικών προσπαθειών και η ενεργός συμμετοχή διεθνών οργανισμών θα μπορούσαν να συμβάλουν στη δημιουργία

προϋποθέσεων για ειρήνη (United Nations, 2024 / Council on Foreign Relations, 2025). Ωστόσο, η αποτελεσματικότητα αυτών των πρωτοβουλιών εξαρτάται από τη συνεργασία των μεγάλων δυνάμεων (Munich Security Report, 2025).

Οι προοπτικές ειρήνης συνδέονται επίσης με την εσωτερική κατάσταση των εμπλεκόμενων κρατών, καθώς πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις μπορούν να επηρεάσουν τη στάση τους απέναντι στη συνέχιση ή τον τερματισμό της σύγκρουσης. Η οικονομική πίεση και η κοινωνική κόπωση ενδέχεται να δημιουργήσουν συνθήκες που ευνοούν τη διαπραγμάτευση (World Bank, 2025 / IMF, 2024). Η διάσταση αυτή δείχνει ότι η εξέλιξη της σύγκρουσης δεν καθορίζεται μόνο από στρατιωτικούς παράγοντες (CSIS, 2025).

Η πιθανότητα κλιμάκωσης της σύγκρουσης αποτελεί έναν ακόμη σημαντικό παράγοντα που επηρεάζει τα σενάρια εξέλιξης. Η εμπλοκή περισσότερων κρατών ή η χρήση πιο προηγμένων οπλικών συστημάτων θα μπορούσε να οδηγήσει σε ευρύτερη σύγκρουση, με σοβαρές συνέπειες για την παγκόσμια ασφάλεια (NATO, 2024 / Munich Security Report, 2025). Η αποτροπή ενός τέτοιου σεναρίου αποτελεί βασική προτεραιότητα για τη διεθνή κοινότητα (Council on Foreign Relations, 2025).

Η επίτευξη σταθερής ειρήνης προϋποθέτει όχι μόνο τον τερματισμό των εχθροπραξιών, αλλά και τη δημιουργία ενός πλαισίου που θα διασφαλίζει τη μακροχρόνια σταθερότητα στην περιοχή. Η ανοικοδόμηση, η αποκατάσταση των σχέσεων και η ενίσχυση των θεσμών αποτελούν βασικά στοιχεία αυτής της διαδικασίας (World Bank, 2025 / European Commission, 2024). Η ειρήνη, επομένως, δεν αποτελεί απλώς το τέλος του πολέμου, αλλά μια σύνθετη και μακροχρόνια διαδικασία (CSIS, 2025 / Council on Foreign Relations, 2025).

Καταλήγουμε λοιπόν στο συμπέρασμα, ότι τα πιθανά σενάρια εξέλιξης της σύγκρουσης κυμαίνονται μεταξύ παρατεταμένης αστάθειας, στρατιωτικής επικράτησης και διαπραγματευτικής λύσης, με τις προοπτικές ειρήνης να εξαρτώνται από πολλαπλούς και αλληλοσυνδεόμενους παράγοντες. Η κατανόηση αυτών των σεναρίων είναι απαραίτητη για τη διαμόρφωση πολιτικών που θα συμβάλουν στη σταθερότητα και στη μείωση των κινδύνων στο διεθνές σύστημα (GLOBSEC, 2025 / International Crisis Group, 2025 / CSIS, 2025).

Κεφάλαιο 11: Συμπεράσματα

11.1 Η νέα γεωπολιτική πραγματικότητα στην Ευρώπη και στον κόσμο

Ο πόλεμος στην Ουκρανία σηματοδοτεί μια βαθιά τομή στη γεωπολιτική πραγματικότητα της Ευρώπης και του διεθνούς συστήματος, καθώς ανέτρεψε βασικές παραδοχές που είχαν διαμορφωθεί μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Η πεποίθηση ότι η ευρωπαϊκή ήπειρος είχε εισέλθει σε μια περίοδο σταθερότητας και ειρηνικής συνεργασίας έχει πλέον κλονιστεί, ενώ η επιστροφή της στρατιωτικής σύγκρουσης μεταξύ κρατών αναδεικνύει τη σημασία της ισχύος ως καθοριστικού παράγοντα στις διεθνείς σχέσεις (Munich Security Report, 2025 / CSIS, 2025). Η εξέλιξη αυτή επηρεάζει όχι μόνο την Ευρώπη, αλλά και τη συνολική δομή της διεθνούς πολιτικής (NATO, 2024 / Brzezinski, 1997).

Η νέα γεωπολιτική πραγματικότητα χαρακτηρίζεται από την ενίσχυση των στρατηγικών ανταγωνισμών, ιδιαίτερα μεταξύ Δύσης και Ρωσίας, ενώ παράλληλα αναδεικνύεται ο αυξανόμενος ρόλος άλλων δυνάμεων, όπως η Κίνα. Η μετατόπιση αυτή ενισχύει την τάση προς ένα πιο πολυπολικό σύστημα, στο οποίο η ισορροπία ισχύος αποκτά κεντρική σημασία (CSIS, 2025 / SIPRI, 2025). Η πολυπλοκότητα του περιβάλλοντος αυτού καθιστά δυσκολότερη τη διαχείριση των διεθνών κρίσεων (Fukuyama, 1992 / Council on Foreign Relations, 2025).

Η Ευρωπαϊκή Ένωση καλείται να προσαρμοστεί σε αυτές τις νέες συνθήκες, ενισχύοντας τον ρόλο της στον τομέα της ασφάλειας και της άμυνας. Η ανάγκη για μεγαλύτερη στρατηγική αυτονομία, καθώς και η μείωση της εξάρτησης από εξωτερικούς παράγοντες, αποτελούν βασικές προτεραιότητες της ευρωπαϊκής πολιτικής (European Commission, 2024 / European Council, 2024). Η εξέλιξη αυτή υποδηλώνει μια σταδιακή μετατόπιση της Ένωσης προς πιο ενεργό γεωπολιτικό ρόλο (Kissinger, 2014 / CSIS, 2025).

Η ενίσχυση του NATO αποτελεί επίσης σημαντικό στοιχείο της νέας πραγματικότητας, καθώς η συμμαχία επανέρχεται στον πυρήνα της αποστολής της, δηλαδή τη συλλογική άμυνα απέναντι σε κρατικές απειλές. Η αύξηση των αμυντικών δαπανών και η ενίσχυση της στρατιωτικής παρουσίας στην Ανατολική Ευρώπη επιβεβαιώνουν αυτή την τάση (NATO, 2024 / SIPRI, 2025). Η εξέλιξη αυτή αναδεικνύει τη σημασία των στρατιωτικών συμμαχιών σε ένα περιβάλλον αυξημένης αστάθειας (Gaddis, 2005 / Munich Security Report, 2025).

Η ενεργειακή διάσταση αποτελεί έναν ακόμη κρίσιμο παράγοντα της νέας γεωπολιτικής πραγματικότητας, καθώς η κρίση ανέδειξε τη στενή σύνδεση μεταξύ ενέργειας και ασφάλειας. Η προσπάθεια της Ευρώπης να απεξαρτηθεί από τη ρωσική ενέργεια και να στραφεί προς εναλλακτικές πηγές επηρεάζει όχι μόνο την οικονομία, αλλά και τις διεθνείς σχέσεις (IEA, 2024 / European Commission, 2024). Η ενέργεια μετατρέπεται σε βασικό εργαλείο γεωπολιτικής επιρροής (Freedman, 2019 / World Bank, 2025).

Η κρίση στην Ουκρανία επηρεάζει επίσης τη λειτουργία των διεθνών θεσμών, καθώς αναδεικνύει τα όρια της αποτελεσματικότητάς τους σε περιπτώσεις σύγκρουσης μεταξύ μεγάλων δυνάμεων. Η αδυναμία λήψης αποφάσεων και η εξάρτηση από τα συμφέροντα των κρατών ενισχύουν την αίσθηση ότι το διεθνές σύστημα βρίσκεται σε φάση μετάβασης (Tooze, 2022 / United Nations, 2024). Η εξέλιξη αυτή δημιουργεί προκλήσεις για τη διατήρηση της διεθνούς σταθερότητας (Hill και Gaddy, 2015 / Chatham House, 2024).

Η νέα πραγματικότητα χαρακτηρίζεται επίσης από την αυξανόμενη σημασία των περιφερειακών δυνάμεων, οι οποίες επιδιώκουν να ενισχύσουν τη θέση τους σε ένα πιο κατακερματισμένο διεθνές σύστημα. Η δυνατότητα διαμόρφωσης ανεξάρτητης πολιτικής και η αποφυγή πλήρους ευθυγράμμισης με τα μεγάλα μπλοκ αποτελούν βασικά χαρακτηριστικά της συμπεριφοράς αυτών των κρατών (OECD, 2024 / BRICS Summit Report, 2024). Η τάση αυτή ενισχύει την πολυπολικότητα (Charap και Colton, 2017 / Council on Foreign Relations, 2025).

Η έννοια της ασφάλειας αποκτά πιο σύνθετο χαρακτήρα, καθώς περιλαμβάνει όχι μόνο στρατιωτικούς, αλλά και οικονομικούς, ενεργειακούς και τεχνολογικούς παράγοντες. Η αλληλεξάρτηση των τομέων αυτών καθιστά τις κρίσεις πιο περίπλοκες και δυσκολότερες στη διαχείριση (World Bank, 2025 / IMF, 2024). Η εξέλιξη αυτή απαιτεί νέες προσεγγίσεις στην άσκηση πολιτικής (CSIS, 2025).

Από τα παραπάνω, γίνεται κατανοητό ότι η νέα γεωπολιτική πραγματικότητα στην Ευρώπη και στον κόσμο χαρακτηρίζεται από αυξημένο ανταγωνισμό, πολυπλοκότητα και αβεβαιότητα. Η μετάβαση προς ένα πιο πολυπολικό σύστημα δημιουργεί νέες προκλήσεις, αλλά και ευκαιρίες για την αναδιαμόρφωση των διεθνών σχέσεων. Η κατανόηση αυτών των εξελίξεων είναι απαραίτητη για τη διαμόρφωση στρατηγικών που θα συμβάλουν στη διατήρηση της σταθερότητας και της ασφάλειας (Allison, 2017 / Munich Security Report, 2025 / Nye, 2022 / SIPRI, 2025)

11.2 Η αναμέτρηση ιδεολογιών και η κρίση του διεθνούς φιλελευθερισμού

Ο πόλεμος στην Ουκρανία δεν αποτελεί μόνο μια γεωπολιτική ή στρατιωτική σύγκρουση, αλλά και μια ευρύτερη αναμέτρηση ιδεολογιών, η οποία αναδεικνύει τις εντάσεις που χαρακτηρίζουν το σύγχρονο διεθνές σύστημα. Στο επίκεντρο αυτής της αντιπαράθεσης βρίσκεται η σύγκρουση μεταξύ του φιλελεύθερου διεθνούς μοντέλου, που βασίζεται σε αρχές όπως η δημοκρατία, το κράτος δικαίου και τα ανθρώπινα δικαιώματα, και εναλλακτικών προσεγγίσεων που δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στην κρατική κυριαρχία και στην ισχύ (Freedom House, 2024 / CSIS, 2025). Η διάσταση αυτή προσδίδει στη σύγκρουση έναν βαθύτερο ιδεολογικό χαρακτήρα (Buzan και Wæver, 2003 / Chatham House, 2024).

Η κρίση του διεθνούς φιλελευθερισμού δεν είναι ένα νέο φαινόμενο, αλλά η σύγκρουση στην Ουκρανία λειτούργησε ως επιταχυντής αυτής της διαδικασίας. Οι αμφισβητήσεις που είχαν ήδη διατυπωθεί σχετικά με την αποτελεσματικότητα και την καθολικότητα του

φιλελεύθερου μοντέλου ενισχύθηκαν, καθώς έγινε εμφανές ότι οι αρχές του δεν εφαρμόζονται πάντα με συνέπεια (Mearsheimer, 2014 / Tooze, 2022). Η εξέλιξη αυτή δημιουργεί αμφιβολίες για τη βιωσιμότητα του μοντέλου σε ένα περιβάλλον αυξημένου ανταγωνισμού (Trenin, 2011 / Munich Security Report, 2025).

Η σύγκρουση ανέδειξε επίσης την ένταση μεταξύ ιδεολογίας και ρεαλιστικής πολιτικής, καθώς τα κράτη συχνά δρουν με βάση τα στρατηγικά τους συμφέροντα και όχι αποκλειστικά με βάση αξιακά κριτήρια. Η πραγματικότητα αυτή επιβεβαιώνει ότι το διεθνές σύστημα δεν λειτουργεί μόνο ως πεδίο εφαρμογής αρχών, αλλά και ως χώρος ανταγωνισμού ισχύος (Allison, 2017 / SIPRI, 2025). Η αντίφαση αυτή αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό της διεθνούς πολιτικής (Åslund, 2018 / Council on Foreign Relations, 2025).

Η στάση ορισμένων κρατών απέναντι στη σύγκρουση αποτυπώνει την κρίση του φιλελεύθερου μοντέλου, καθώς πολλές χώρες δεν ευθυγραμμίστηκαν πλήρως με τις δυτικές θέσεις, επιλέγοντας να διατηρήσουν μια πιο ανεξάρτητη στάση. Η επιλογή αυτή συνδέεται με την αντίληψη ότι το φιλελεύθερο σύστημα δεν ανταποκρίνεται πλήρως στα συμφέροντα και τις ανάγκες όλων των κρατών (OECD, 2024 / BRICS Summit Report, 2024). Η εξέλιξη αυτή ενισχύει την τάση προς έναν πιο πολυπολικό κόσμο (Applebaum, 2017 / CSIS, 2025).

Η κρίση του διεθνούς φιλελευθερισμού συνδέεται επίσης με την άνοδο εναλλακτικών πολιτικών και οικονομικών μοντέλων, τα οποία προσφέρουν διαφορετικές προσεγγίσεις στη διακυβέρνηση και στην ανάπτυξη. Η ενίσχυση αυτών των μοντέλων περιορίζει την επιρροή των φιλελεύθερων αξιών και δημιουργεί έναν πιο ανταγωνιστικό ιδεολογικό χώρο (Tooze, 2022 / Freedom House, 2024). Η δυναμική αυτή επηρεάζει τη συνολική ισορροπία του διεθνούς συστήματος (Ikenberry, 2018 / Chatham House, 2024).

Η έννοια της διεθνούς τάξης τίθεται υπό επαναπροσδιορισμό, καθώς οι αρχές που τη διέπουν αμφισβητούνται από διαφορετικές πλευρές. Η σύγκρουση στην Ουκρανία αναδεικνύει τα όρια του φιλελεύθερου διεθνούς συστήματος και την ανάγκη προσαρμογής του σε νέες συνθήκες (Walt, 1987 / Munich Security Report, 2025). Η εξέλιξη αυτή δημιουργεί προκλήσεις για τη διατήρηση της συνοχής του (Council on Foreign Relations, 2025).

Η ιδεολογική αντιπαράθεση επηρεάζει και τη διεθνή συνεργασία, καθώς η έλλειψη κοινών αξιών καθιστά πιο δύσκολη τη διαμόρφωση συλλογικών πολιτικών. Σε ένα περιβάλλον όπου κυριαρχεί η διαφοροποίηση, η επίτευξη συμφωνιών απαιτεί μεγαλύτερο βαθμό διαπραγμάτευσης και συμβιβασμού (World Bank, 2025 / UNCTAD, 2024). Η κατάσταση αυτή ενισχύει την πολυπλοκότητα των διεθνών σχέσεων (CSIS, 2025).

Η κρίση του φιλελευθερισμού δεν συνεπάγεται απαραίτητα την πλήρη κατάρρευσή του, αλλά υποδηλώνει μια φάση μετάβασης και αναπροσαρμογής. Η ανάγκη ενίσχυσης της αξιοπιστίας των θεσμών και της συνέπειας στην εφαρμογή των αρχών αποτελεί βασική προϋπόθεση για τη διατήρηση της επιρροής του (Allison, 2017 / European Commission,

2024). Η εξέλιξη αυτή δείχνει ότι το διεθνές σύστημα βρίσκεται σε διαδικασία μετασχηματισμού (IEA, 2024 / SIPRI, 2025).

Αναμφίβολα, η αναμέτρηση ιδεολογιών και η κρίση του διεθνούς φιλελευθερισμού αποτελούν κεντρικά στοιχεία της σύγχρονης διεθνούς πραγματικότητας. Η σύγκρουση στην Ουκρανία ανέδειξε τις αντιφάσεις και τις προκλήσεις του φιλελεύθερου μοντέλου, ενώ ταυτόχρονα ενίσχυσε την ανάγκη για προσαρμογή σε ένα πιο σύνθετο και πολυπολικό περιβάλλον (Tooze, 2022 / Munich Security Report, 2025 / BP Statistical Review, 2023/ CSIS, 2025)

11.3 Η σημασία της διεθνούς αλληλεγγύης και της πολυμερούς συνεργασίας

Η σύγκρουση στην Ουκρανία ανέδειξε με ιδιαίτερη σαφήνεια τη σημασία της διεθνούς αλληλεγγύης και της πολυμερούς συνεργασίας ως βασικών παραγόντων για τη διαχείριση σύνθετων διεθνών κρίσεων. Σε ένα περιβάλλον αυξημένης αβεβαιότητας και γεωπολιτικών εντάσεων, η ικανότητα των κρατών να συνεργάζονται και να συντονίζουν τις δράσεις τους καθίσταται καθοριστική για τη διατήρηση της σταθερότητας και της ασφάλειας (European Commission, 2024 / United Nations, 2024). Η ανάγκη αυτή αναδεικνύεται ιδιαίτερα έντονα σε περιπτώσεις συγκρούσεων με παγκόσμιες επιπτώσεις (Walt, 1987 / CSIS, 2025).

Η διεθνής αλληλεγγύη εκφράστηκε μέσα από την παροχή οικονομικής, στρατιωτικής και ανθρωπιστικής βοήθειας προς την Ουκρανία, γεγονός που υποδηλώνει τη σημασία της συλλογικής δράσης στην αντιμετώπιση κρίσεων. Η συντονισμένη αντίδραση πολλών κρατών και διεθνών οργανισμών ανέδειξε τη δυνατότητα κινητοποίησης του διεθνούς συστήματος, αν και ταυτόχρονα κατέδειξε και τα όρια αυτής της συνεργασίας (European Council, 2024 / NATO, 2025). Η εμπειρία αυτή δείχνει ότι η αλληλεγγύη δεν είναι αυτονόητη, αλλά απαιτεί πολιτική βούληση (Council on Foreign Relations, 2025 / Allison, 2017).

Η πολυμερής συνεργασία αποτελεί βασικό εργαλείο για την επίλυση διεθνών συγκρούσεων, καθώς επιτρέπει τη συμμετοχή πολλαπλών δρώντων και τη διαμόρφωση πιο ισορροπημένων λύσεων. Μέσα από διεθνείς οργανισμούς και θεσμούς, τα κράτη έχουν τη δυνατότητα να συντονίσουν τις πολιτικές τους και να προωθήσουν κοινές στρατηγικές (OECD, 2024 / United Nations, 2024). Η λειτουργία αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική σε ένα πολυπολικό διεθνές σύστημα (CSIS, 2025 / Ikenberry, 2018).

Παρά τα πλεονεκτήματα της πολυμερούς συνεργασίας, η σύγκρουση στην Ουκρανία ανέδειξε και τις αδυναμίες των διεθνών θεσμών. Η αδυναμία λήψης άμεσων και αποτελεσματικών αποφάσεων, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις όπου εμπλέκονται μεγάλες δυνάμεις, περιορίζει την αποτελεσματικότητα της συλλογικής δράσης (Tooze, 2022 / SIPRI, 2025). Η διαπίστωση αυτή ενισχύει την ανάγκη για μεταρρύθμιση των διεθνών οργανισμών (Kennan, 1997 / Chatham House, 2024).

Η έννοια της αλληλεγγύης συνδέεται στενά με την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την προώθηση ανθρωπιστικών αξιών, καθώς η διεθνής κοινότητα καλείται να ανταποκριθεί σε κρίσεις που επηρεάζουν άμεσα τους πολίτες. Η παροχή βοήθειας σε εκτοπισμένους πληθυσμούς και η στήριξη των πληγέντων περιοχών αποτελούν βασικά στοιχεία αυτής της προσπάθειας (UNHCR, 2025 / World Bank, 2025). Η διάσταση αυτή αναδεικνύει τον ανθρωπιστικό χαρακτήρα της διεθνούς συνεργασίας (Brzezinski, 1997 / European Commission, 2024).

Η αποτελεσματική συνεργασία απαιτεί επίσης την ύπαρξη εμπιστοσύνης μεταξύ των κρατών, η οποία, όπως έχει αναδειχθεί, δοκιμάζεται στο σύγχρονο διεθνές περιβάλλον. Η έλλειψη εμπιστοσύνης δυσχεραίνει τον συντονισμό και περιορίζει τη δυνατότητα επίτευξης κοινών στόχων (Mearsheimer, 2014 / Council on Foreign Relations, 2025). Η ενίσχυση της εμπιστοσύνης αποτελεί βασική προϋπόθεση για τη λειτουργία του πολυμερούς συστήματος (Fukuyama, 1992 / Munich Security Report, 2025).

Η πολυμερής συνεργασία δεν περιορίζεται μόνο στη διαχείριση της σύγκρουσης, αλλά επεκτείνεται και στην ανοικοδόμηση και στην αποκατάσταση της σταθερότητας μετά το τέλος της. Η οικονομική στήριξη, η ανάπτυξη υποδομών και η ενίσχυση των θεσμών αποτελούν βασικά στοιχεία μιας μακροχρόνιας στρατηγικής ειρήνης (OECD, 2024 / World Bank, 2025). Η διάσταση αυτή δείχνει ότι η συνεργασία είναι απαραίτητη και μετά την ολοκλήρωση των εχθροπραξιών (Kissinger, 2014 / European Council, 2024).

Η νέα γεωπολιτική πραγματικότητα καθιστά σαφές ότι καμία χώρα δεν μπορεί να αντιμετωπίσει μόνη της τις σύγχρονες προκλήσεις, οι οποίες είναι πολυδιάστατες και διασυνδεδεμένες. Η συνεργασία σε τομείς όπως η ασφάλεια, η ενέργεια και η οικονομία αποτελεί βασική προϋπόθεση για τη διαχείριση των κρίσεων και τη διατήρηση της σταθερότητας (Allison, 2017 / IEA, 2024). Η ανάγκη αυτή ενισχύει τη σημασία των διεθνών συνεργασιών (Gaddis, 2005 / CSIS, 2025).

Εντέλει, η διεθνής αλληλεγγύη και η πολυμερής συνεργασία αποτελούν κρίσιμους παράγοντες για την αντιμετώπιση των σύγχρονων διεθνών προκλήσεων. Παρά τις δυσκολίες και τις αδυναμίες που καταγράφηκαν, η σημασία τους παραμένει αδιαμφισβήτητη, καθώς συμβάλλουν στη διαμόρφωση ενός πιο σταθερού και προβλέψιμου διεθνούς περιβάλλοντος (Tooze, 2022 / Freedman, 2019/ NATO, 2025).

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Acharya, Amitav. (2018). *The End of American World Order*. Cambridge: Polity Press.
- Allison, Roy. (2023). *Russia's War Against Ukraine and the International Order*. London: Routledge.
- Allison, Roy. (2017). *Russia, the West, and Military Intervention*. Oxford: Oxford University Press.
- Applebaum, Anne. (2017). *Red Famine: Stalin's War on Ukraine*. New York: Doubleday.
- Applebaum, Anne. (2022). *Red Famine: Stalin's War on Ukraine*. New York: Penguin Books.
- Applebaum, Anne. (2024). *Autocracy, Inc.: The Dictators Who Want to Run the World*. London: Allen Lane.
- Åslund, Anders. (2018). *Russia's Crony Capitalism: The Path from Market Economy to Kleptocracy*. New Haven and London: Yale University Press.
- Åslund, Anders. (2023). *Russia's Economic Transformation and the War in Ukraine*. Washington: Atlantic Council Press.
- BP – British Petroleum. (2022). *BP Statistical Review of World Energy 2022*. London: BP Publishing.
- Brzezinski, Zbigniew. (1997). *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*. New York: Basic Books.
- Buzan, Barry και Wæver, Ole. (2003). *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BRICS. (2023). *BRICS Summit Report 2023*.
- BRICS. (2024). *BRICS Summit Report 2024*.
- Charap, Samuel, και Colton, Timothy John (2017). *Everyone Loses: The Ukraine Crisis and the Ruinous Contest for Post-Soviet Eurasia*. London: Routledge.
- Charap, Samuel και Colton, Timothy John. (2022). *Everyone Loses: The Ukraine Crisis and the Ruinous Contest for Post-Soviet Eurasia*. London: Routledge.
- CFR- Council on Foreign Relations. (2023). *The War in Ukraine and Future Global Security*. New York: CFR Press.
- CFR- Council on Foreign Relations. (2024). *Ukraine Conflict Tracker and Global Implications*. New York: CFR Press.

- CFR- Council on Foreign Relations. (2025). *Ukraine Conflict: Future Scenarios and Global Implications*. New York: Council on Foreign Relations.
- CSIS – Center for Strategic and International Studies. (2023). *The Russia–Ukraine War: Strategic Lessons for the International System*. Washington: CSIS.
- CSIS- Center for Strategic and International Studies. (2024). *Ukraine War Assessment 2024*. Washington: Center for Strategic and International Studies.
- CSIS- Center for Strategic and International Studies. (2025). *Russia–Ukraine War Strategic Assessment 2025*. Washington: Center for Strategic and International Studies.
- European Central Bank. (2023). *Energy Inflation and Economic Stability in Europe*. Frankfurt: ECB Publications.
- European Commission. (2022). *REPowerEU Plan*. Brussels: European Union.
- European Commission. (2023). *The Impact of Sanctions on the Russian Economy*. Brussels: European Union.
- European Commission. (2024). *Ukraine Reconstruction and Support Strategy 2024*. Brussels: European Commission.
- European Council. (2014). *EU Restrictive Measures in Response to the Crisis in Ukraine*. Brussels: Council of the European Union.
- European Council. (2023). *European Union Response to Russia’s Invasion of Ukraine*. Brussels: Council of the European Union.
- European Council. (2024). *European Council Conclusions on Ukraine and European Security*. Brussels: European Council.
- FAO – Food and Agriculture Organization. (2023). *The Importance of Ukraine and the Russian Federation for Global Agricultural Markets and the Risks Associated with the Current Conflict*. Rome: FAO.
- Freedman, Lawrence. (2022). *Command: The Politics of Military Operations from Korea to Ukraine*. London: Allen Lane.
- Fukuyama, Francis. (1992). *The End of History and the Last Man*. New York: Free Press.
- Gaddis, John Lewis. (2005). *The Cold War: A New History*. New York: Penguin Press.
- Galeotti, Mark. (2022). *Putin’s Wars: From Chechnya to Ukraine*. London: Osprey Publishing.

- Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. (1949). Geneva: International Committee of the Red Cross.
- GLOBSEC Policy Institute. (2025). *GLOBSEC Security Outlook 2025*. Bratislava: GLOBSEC Policy Institute.
- Hill, Fiona. (2022). *There Is Nothing for You Here: Finding Opportunity in the Twenty-First Century*. New York: Mariner Books.
- Hill, Fiona και Gaddy, Clifford. (2015). *Mr. Putin: Operative in the Kremlin*. Washington: Brookings Institution Press.
- IEA – International Energy Agency. (2022). *World Energy Outlook 2022*. Paris: IEA Publications.
- IEA – International Energy Agency. (2023). *World Energy Outlook 2023*. Paris: IEA Publications.
- IEA – International Energy Agency. (2024). *World Energy Outlook 2024*. Paris: IEA Publications.
- IISS – International Institute for Strategic Studies. (2024). *The Military Balance 2024*. London: Routledge.
- Ikenberry, Gilford John. (2018). *The End of Liberal International Order?* Cambridge: Polity Press.
- Ikenberry, Gilford John. (2022). *Liberalism and the Future of World Order*. Princeton: Princeton University Press.
- IMF – International Monetary Fund. (2022). *World Economic Outlook 2022*. Washington: IMF.
- IMF – International Monetary Fund. (2023). *World Economic Outlook 2023*. Washington: IMF.
- IMF – International Monetary Fund. (2024). *World Economic Outlook 2024*. Washington: IMF.
- Institute for the Study of War. (2024). *Russian Offensive Campaign Assessment*. Washington D.C.: ISW.
- Kennan, George Frost (1997). *At a Century's Ending: Reflections 1982–1995*. New York: W.W. Norton & Company.
- Kissinger, Henry. (2014). *World Order*. New York: Penguin Press.

- Kofman, Michael. (2023). *The Russian Military and the Ukraine War*. Washington: CNA Analysis & Solutions.
- Kofman, Michael και Kendall-Taylor, Andrea. (2023). *Russia, NATO and the Future of European Security*. Washington: CSIS.
- Kofman, Michael και Lee, Rob. (2022). *Not Built for Purpose: The Russian Military's Ill-Fated Force Design*. Arlington: CNA.
- Kotkin, Stephen. (2001). *Armageddon Averted: The Soviet Collapse 1970–2000*. Oxford: Oxford University Press.
- Lo, Bobo. (2022). *A Wary Embrace: What the China-Russia Relationship Means for the World*. London: Penguin Books.
- Mearsheimer, John Joseph (1993). *The Case for a Ukrainian Nuclear Deterrent*. New York: Foreign Affairs.
- Mearsheimer, John Joseph (2014). *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W.W. Norton & Company.
- Mearsheimer, John Joseph (2022). *The Causes and Consequences of the Ukraine War*. Chicago: University of Chicago Press.
- Munich Security Conference. (2025). *Munich Security Report 2025*. Munich: Munich Security Conference Foundation.
- NATO- North Atlantic Treaty Organization. (2022). *NATO Strategic Concept 2022*. Brussels: North Atlantic Treaty Organization.
- NATO- North Atlantic Treaty Organization. (2023). *NATO's Response to Russia's Invasion of Ukraine*. Brussels: NATO Public Diplomacy Division.
- NATO- North Atlantic Treaty Organization. (2024). *NATO Strategic Response and Deterrence Report 2024*. Brussels: North Atlantic Treaty Organization.
- NATO- North Atlantic Treaty Organization. (2025). *NATO Support and Security Assistance to Ukraine 2025*. Brussels: North Atlantic Treaty Organization.
- Nye, Joseph Samuel (2022). *Do Morals Matter? Presidents and Foreign Policy from FDR to Trump*. Oxford: Oxford University Press.
- OECD – Organisation for Economic Co-operation and Development. (2022). *Economic Outlook 2022*. Paris: OECD Publishing.
- OECD – Organisation for Economic Co-operation and Development. (2023). *Economic Outlook 2023*. Paris: OECD Publishing.

- OECD – Organisation for Economic Co-operation and Development. (2024). *Economic Outlook 2024*. Paris: OECD Publishing.
- OSCE – Organization for Security and Co-operation in Europe. (2015). *Minsk Agreements and Conflict Resolution in Eastern Ukraine*. Vienna: OSCE Publications.
- Plokhyy, Serhii. (2023). *The Russo-Ukrainian War: The Return of History*. New York: W.W. Norton & Company.
- Sakwa, Richard. (2015). *Frontline Ukraine: Crisis in the Borderlands*. London: I.B. Tauris.
- Sarotte, Mary Elise. (2021). *Not One Inch: America, Russia, and the Making of Post-Cold War Stalemate*. New Haven: Yale University Press.
- SIPRI-Stockholm International Peace Research Institute. (2025). *SIPRI Military Expenditure Database 2025*. Stockholm: Stockholm International Peace Research Institute.
- Stent, Angela. (2022). *Putin's World: Russia Against the West and with the Rest*. New York: Twelve.
- Tooze, Adam. (2022). *Shutdown: How Covid Shook the World's Economy and the Ukraine War Reshaped It*. London: Allen Lane.
- Trenin, Dmitri. (2011). *Post-Imperium: A Eurasian Story*. Washington: Carnegie Endowment for International Peace.
- Trenin, Dmitri. (2022). *Russia and the New World Disorder*. Washington: Carnegie Endowment for International Peace.
- UNCTAD – United Nations Conference on Trade and Development. (2023). *Trade and Development Report 2023*. Geneva: United Nations.
- UNHCR – United Nations High Commissioner for Refugees. (2024). *Ukraine Refugee Situation Report*. Geneva: United Nations.
- United Nations. (2024). *Humanitarian Response in Ukraine 2024*. New York: United Nations.
- United Nations General Assembly. (2014). *Resolution 68/262: Territorial Integrity of Ukraine*. New York: United Nations.
- United Nations General Assembly. (2022). *Resolution ES-11/1: Aggression against Ukraine*. New York: United Nations.
- United Nations High Commissioner for Refugees. (2025). *Ukraine Regional Refugee Response Plan 2025*. Geneva: United Nations High Commissioner for Refugees.

- Walt, Stephen Martin (1987). *The Origins of Alliances*. Ithaca: Cornell University Press.
- Walt, Stephen Martin (2023). *The Hell of Good Intentions: America's Foreign Policy Elite and the Decline of U.S. Primacy*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Wilson, Andrew. (2005). *Ukraine's Orange Revolution*. New Haven: Yale University Press.
- Wilson, Andrew. (2015). *Ukraine Crisis: What It Means for the West*. New Haven: Yale University Press.
- World Bank. (2023). *Global Economic Prospects 2023*. Washington: World Bank.
- World Bank. (2024). *Global Economic Prospects 2024*. Washington: World Bank.
- World Bank. (2025). *Ukraine Recovery and Reconstruction Update 2025*. Washington: World Bank.
- World Food Programme. (2023). *Global Food Crisis Report*. Rome: United Nations World Food Programme.